יב א א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ: ב וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי

א וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָם אֵיזֵל לָךְ מֵאַרְעָךְ וּמֵלֻּדוּתָךְ וּמִבֵּית אֲבוּךְ לְאַרְעָא די אַחֲזִנָּךְ: ב וְאֶעְבְּדִנָּךְ

לקט בהיר

א) כח למרן לשון הליכה, שלא מצינו כן בכל המקרא לומר הליכה על מקום הנעזב, אלא בלשון יציאה, ולשון הליכה דוקא על זכירת המקום אשר הלך לשם, כגון ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, וכגון ויצאו ללכת ארצה כנען, וכן קח את וגו' ולך לך אל ארץ המוריה, א"כ היל"ל לך מארצך וכו' ולך לך אל הארץ אשר ארצך, ואז לא היינו דורשים כלום שזה סדר הלשון, אבל עתה ודאי שרצונו לומר שהליכתו מארצו תהיה „לו" (מ"ל): ב) כי בהכרח שבכל הפחות ג' דברים נכללים בחיבת לך, אשם רק דבר אחד למה שתם ואמר לך לטובתך היה לו לומר לך בשביל טובה פלוני, וכן לקמן בפרשה ויצו עליו פירש"י על אודותיו לשלחו ולשמרו, גם שם הכרח הוא שאמר שתם עליו על אודותיו ולא פירש מה יעשו לו בהכרח שבכל הפחות ג' דברים נכללים בו, ומפרש רש"י מה הם הג' דברים להנאתך זה בנים, ולטובתך זה לפרנסם שמו, והסברא כן נותנת שידוע מאמרי רז"ל שקדושת ארץ ישראל מפייע להאצלת נפש קדושה, ויצחק שהיה עולה תמימה אין חולה לארץ כדאי לו, ועוד שהלא ידוע שאע"ה לא היה אפשר ע"פ המזל להיות לו בנים, לזה בהכרח לו לדור בארץ כנען שאינו תחת שום מזל ומאצעי, וכן ממה טעמים נגלים ונסתרים, ופירוש השם פשוט הוא שאם יצא ממקום למקום עודע ומפורסם קדושתו פריצתו ומדותיו הנכונים משא"כ היושב במקומו (ג"א): ג) אינו מלשון טובה, אלא מלשון טבע, כלומר מדותיך הישרים והמעולים: ד) רש"י מקשה על עצמו, למה לי לדרוש מחיבת לך לך בנים והשם הלא הכתוב מזכירם בפירוש ואעשך לגוי גדול זה בנים ואגדלה שמך זה פרסום שמו, וע"ז תרץ שהם ג' דברים ולא רמי זה כזה, שאמת שארץ ישראל יגרום לו בנים אבל לא בנים הרבה שאדרבה הטלטול ממעט פריה ורביה (שאין דרך ארץ לשתם בדרך - רש"י), וכן השם אמת שיתוודע לרבים שמו הגדול, אבל לא יהיה גדולה זה במילותו שבהיותו עובר ושב לא ניכר בזמן מועט

אור החיים

יב) **א. ויאמר** ה' אל אברם וגו'. טעם שדיבר אליו ה' קודם הָרָאוֹת לו, מה שלא עשה כן בכל הנבראים, ג' טעמים בדבר, או להיות שהוא עליון השלום נשתדל בהכרת בוראו מה שלא עשה אדם זולתו וכן ה' (ג') שנים הכיר את בוראו מעצמו בהתחכמותו (נדרים ל"ב.), לזה לא הוצרך להגלות אליו אלא אמר אליו דברותיו וכבר הוכר אצלו המדבר. או אפשר כי להיותו אדם ראשון בקדושה, אשר בעשרה דורות שקדמוהו לא היה אדם שהכיר אלהותו ודבר אתו אלהים, לזה נהג ה' עמו בסדר זה שלא הראה שכינתו אליו עד שבחן אותו אם מקיים גזירותיו, ולאחר שקיים דבריו והלך לו מארצו וכו' אז נגלה אליו דכתיב (פסוק ז') וירא ה' אל אברם, מה שאין כן שאר הנבראים שכבר קדמה ונשתקעה האמונה בלבם מאברהם והושרשו בקדושה היה נגלה להם תחלה. ולא ולמד מאבותיו ומשה בסנה. ודרך זה מסכים לדברי רז"ל (ב"ר ל"ט) שהעמידו פסוק (תהלים מ"ה) שמעי בת וראי וגו' באברהם אבינו, בתחלה שמעי והוא אומרו ויאמר ה' אל אברם וגו', ואחר כך נגלה אליו וירא וגו', והוא אומרו וראי. ולא היו שניהם שמיעה וראיה כאחת אלא בהפסק

אור בהיר

א) יצחק ויעקב.

אור החיים

ביניהם). ולזה לא אמר הכתוב שמעי וראי בת או בת שמעי וראי והפסיק בין שמעי לוראי:

לך לך מארצך וגו'. אחר שאמר מארצך אין מקום לומר ממולדתך כי בצאתו מארצו הנה הוא יוצא גם ממולדתו. אבל הטעם הוא להיות כי בערך נער הפרידה קטון הוא נער פרידתו מארצו מפרידת מולדתו ופרידתו ממולדתו מפרידתו מבית אביו זה סדר ההדרגות ממטה למעלה. וליטול שכר על כל פרט ופרט, כדרך אומרו (לקמן כ"ב ג') את בנך וגו' כי ה' יאחדל להטיב ב"ה לאוהביו. עוד ירצה לומר שילך לו מארצו אך לא יהיה כסדר יציאתו מאור כשדים שיוצא עמו מולדתו ובית אביו אלא הוא לבדו יעזוב ארצו ויפרד גם ממולדתו ואפילו מבית אביו. אך אברהם לא הבין זה בדברי ה' ולקח עמו לוט. או אפשר שהבין כן אלא שלוט דבק בו כאומרו (ד') וילך אתו לוט דבק בו. והגם שאמר אחר כך (ה') ויקח אברם וגו' ואת לוט וגו') פירוש שלא דחפו עד שימצא המצאה שלא יכלימהו. ולזה תמצא כי כשמצא סיבה קטנה שרבו הרועים תיכף אמר אליו (י"ג ט') הפרד וגו' אם הימין וגו', והדבר הוא כמעט זר שיאמר אליו כדברים האלה בכל כך הרחקה, אלא לגד שהיה חושב מהשבות להפרידו כדבר ה' אמר תכף במולאו סיבה דחפו בב' ידיים. וראיתי לחזק פירוש זה גם כן ממה שאמר הכתוב (לקמן י"ג י"ד) וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך ומאמר זה יוכיח כי יושב ומצפה היה ה' מתי יפרד לוט, להראותו את הארץ שאמר לו בתחלת דבר אליו, אשר אראך, ולא הראהו עד עתה שנפרד לוט,

אור בהיר

ב) פי' לא די שהיה ראיה אחר שמיעה אלא היה ביניהם הפסק נפיון לך לך ומפני זה לא רק שאמר הכתוב ראיה אחר שמיעה אלא גם נתן מיצת בת ביניהם. משא"כ לדרך הא'. ג) פי' כשאמר לו ה' מארצך וקבל על עצמו, הרי מגיע לו שכר, וכשהוסיף לומר שלריך גם לעזוב מולדתו והוא נער גדול מהראשון וקבל גם זאת, מגיע לו שכר מוך מן הראשון, וכן בית אביו, מה שאין כן אם יפחיד בבית אביו וקבל על עצמו, שוב אין מקום לגמולו בנער הקטן ממנו, וכמו כן אגל את בנך וגו'. ד) שמיצת ויקח נמשך גם על לוט. ה) שמיכף ומיד ילך לו, ולא ניפה לעשות שלום בין הרועים. ו) ב' הוכחות בדבר, א' מה שאמר אחרי הפרד וגו', ב' שאמר וה' אמר וגו', ולא אמר ויאמר ה' אל אברם אחרי וגו', וכמו שמפורש הדבר במקומו. ז) לשון עתיד. ח) אלא העושר והכבוד מלפניך דוקא. ט) ואינו לשון הר, אלא לשון גדלות בעושר וכבוד. י) ואם כן נכון הוא שאמר הב' תיבת אחרלך סמוך לחיבת לך לך, לומר שהנאתך וטובתך יהיו מסובבים מעזיבת ארצך. יא) ואם כן גם תיבת מולדתך צריך לסמוך לחיבת לך. יב) לשון עתיד, ולא אמר אשר אני מראה אותך, או יאמר אל ארץ כנען. יג) כי תיבת ארצך יוכל להפרש בב' פירושים

גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וְהֲוֵה לְעַם מַגִּי וַאֲבָרֵכִנָּךְ וַאֲרַבֵּי שְׁמָךְ

לקט בהיר

עומק קדושתו וממימותו (שאין אדם יכול לעקור במלות בדרך כאדם שיושב בשלוה בביתו - רש"י) וא"כ יש משם שהטלטול יזיק לו בג' דברים הללו מלד אחד, ולפי"ז נמון מה שפירש ואברך בממון, כי ג' האחרים נזכרים בפירוש א"כ ואברך בהכרח שהוא דבר השליטי וא"כ מאמר זה סיומו של מאמר לך לך כי מה שחסר שם נשלם כאן, לכן הביא רש"י ז"ל מאמר זה קודם שפירש מארלך המוקדם בפסוק (ג"א), ומה שאמר לג' ברכות הללו, והנה לפניו ששה ברכות והיה ברכה וכו', י"ל שכל זה סיומו של ברכת ואגדלה שמך, בחיזה אופן יתגדל שמך, על ידי שיהיו הברכות נמוגות בידך, וממילא כל מי שנתברך ממך יהיה מבורך ומקללך וגו', וזה יהיה שמך מפורסם, ויהיה כל כך גדול שיאמרו הגוים אלהים כאברהם (מהרש"ל): ה) כבר

רש"י

מכאן ואילך אברהם, ואברהם עולה רמ"ח (נ"ר) כנגד איבריו של אדם, ברש"י ישן): **ואברכך.** בממון (נ"ר): **והיה ברכה.** [ה] הברכות נתונות בידך, עד עכשיו היו בידי, ברכתי לאדם* ונח, ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ (נ"ר), ד"א ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם[ו], ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק, ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב, יכול יהיו חותמין בכלן ת"ל והיה ברכה, בך חותמין ולא בהם (פסחים קי"ז): **מארצך.** והלא כבר יצא משם עם אביו ובא (עד) לחרן, אלא כך אמר לו התרחק עוד משם* ולא[ז] מבית אביך: **אשר אראך.** לא

שינוי נוסחאות * את אדם את נח ואותך. * התרחק עוד מבית אביך (רמבין).

כמה ואברך מה ת"ל והיה ברכה (ב"ר), ופי' והיה ברכה אינו מפיק ומשפיע ברכה כמו ונתמה את הברכה על הר גריזים שפירושו המברכים (דע"י), ומה שאמר רבינו היו בידי פירושו רק בידי, וא"ת גם בירך את בניו, זאת היתה ע"י תפלה, משא"כ אברהם בבחינת צדיק גוזר והקב"ה מקיים, ולפי שברכה זו הרביעי אינו בסגנון הג' ואין לו שייכות עמהם גם הי"ל והיה מְבָרֶךָ, הבינ הד"א שכולם מתמימות, אבל אין די בהם שאינם על פי פשוטו ואין בהם שייכות ליאמתו וביאתו לארץ כנען (מ"ל): ו) כי מה זו שגם למלך לומר עליו שהוא מלך פלוני היפיר, ולמה תקנו חגשי כנסת הגדולה לשנס אותו יתברך במה שהוא אלקי אברהם, אלא ודאי בשביל שאחשב לגוי גדול, ואמר ואברכך לתוספת ברכה שגם בנו יהיה בגדר זה, ואגדלה שמך פי' ועוד יתגדל שמך במה שגם בן בנך ראוי שייחד אלקותי עליו, ואומרו והיה ברכה הגם שכבר אמר ואברכך, הראשון לגופו והשני למעבר בחתימה, שלא יהיו אומרים ברוך אתה ה' מגן אברהם ויעקב (רא"ם): ז) מיבא לך שייך בין על אדלך ומולדתך (זו אור כשדים שאם נולד לשיטת רבינו, ועיין לקמן כ"ד ז' מזה באורך) ובין על בית אביך, אלא על אדלך מתפרש בלשון מתרחק ועל בית אביך מתפרש בלשון לא כי בין ההתרחקות ובין הילילה נכלל בהליכה (רא"ם), וביון בזה רבינו לישב עוד ג' דיוקים שישנם בכתוב, הא' שהכתוב מהפך הסדר שהי"ל מבית אביך וממולדתך ומאדלך, כי ילידתו מאדלו הוא אחר שכבר יצא מבית אביו, אבל לדרכינו אינו כן אלא ממש בסותו רגע שהתרחק מאדלו יצא מבית אביו, והב' על פי פשוטו למה לא אמר לא מאדלך וכו' ולך לך אל הארץ אשר אראך כמו בכל מקום, מפני שאמר לשון הליכה השייך בין על ההתרחקות ובין על הילילה, וקושיא הג' שכל המאמר בכלל מיותר הוא והיה די להתחל ולומר לך לך אל הארץ

אור החיים

קבע לו כנגדם ג', ואעשך וגו' כנגד לך לך מאדלך, ואברכך ואגדלה שמך כנגד וממולדתך, והיה ברכה כנגד ומבית אביך. שתמצא כי בהיות האדם באדלו תוך משפחתו ובית אביו ישנו בג' דברים, הא' שיש לו הרבה מלוים וריעים ואוהבים. ב' שבני משפחתו תפארהו וכבוד והדר תעטרהו כדרך כל משפחה לבני משפחתה. ג' שיהיה נחון ומתפרנס ומתרחם מבית אביו לגרביו, וכשיצא מאדלו וכו' חסר לבולן, ולזה אמר אליו ה' כנגד מאדלך אני אעשה לך הרבה אוהבים ממך מיולאי חלציך. וכנגד חסרון התועלת של בני המשפחה כמזכר ואברכך ואגדלה שמך[ח]), וכנגד חסרון המועיל מבית אביך והיה ברכה:

אור בהיר

הלוו. יד) ולפי זה אינו כפירוש רש"י ז"ל, אלא ואגדלה שמך יהיה פירוש על ואברכך. כלומר, ואברכך בדבר זה שאגדלה שמך. ופי'

(2)

וּתְהֵא מְבָרַךְ: ג וַאֲבָרֵךְ מְבָרְכָךְ בְּרָכָה: ג וַאֲבָרְכָה מְבָרְכָיךָ וּמְקַלְלָךְ

רש"י

גלה לו הארץ מיד[ח]), כדי לחבבה בעיניו, ולתת לו שכר על כל דבור ודבור, כיולא בו (בר"ב ב') את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק, כיולא בו (שם) על אחד ההרים אשר אומר אליך, כיולא בו (יומה ג' ב') וקרא אליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך (ב"ר):

לקט בהיר

למה האריך לאמר מקום שצריך לעזוב לכבוד דירתו המדע, ולמה לא די לומר מבית אביך, וקושיא הב' למה לא אמר אל ארץ כנען, ומתרץ קושיא הא' כדי לחבבה בעיניו פי' רצה הקב"ה לפרש לו שמועלת ארץ המדשה כל כך מביב ומשוב שהגם שצריך בשבילו לעזוב גם אלהו גם מולדתו גם בית אביו שמן הסתם רצון האדם מקושר בכל אלו, אעפ"כ הכל כדאי, ושב לארץ קושיא הב' ואמר ואיתן לו שכר וכו' פי' כשאמר לו אל הארץ אשר אראך והוא קבלו בשהבה מגיע לו שכר וכשיאמר לו שהוא ארץ כנען ויקבלו מגיע לו עוד שכר (ובב"ר על כל דיבור ודיבור ועל כל פסיעה ופסיעה, ורש"י ז"ל השמיטו הפסיעות, אפשר שדעתו ז"ל כי הפסיעות לאו דוקא והב"ר אמר זאת על מקרא אחר וכאן לא שייך שהרי בשעת יציאתו כבר גילה לו הקב"ה את הארץ שנאמר (פסוק ה') ויצאו לצאת ארצה כנען) ואח"כ מביא ראיות על ב' הענינים, את בנך וכו' ראיה על ארץ הא', שהגם שידע מי שהוא בנך והוא יחידך והוא אהוב לך והוא יצחק הצדיק תמים בכל דרכיו עם כל זאת אני מצוך,

אור החיים

ג. ואברכה מברכיך וגו'. ברכה זו כנגד מה שהעלים ממנו האדם ולא הודיעו קודם לצאת, ונסיון זה גדול הוא שיצא מארצו אל השדה מבלי דעת אן יפנה והוא לא הרהר לזה הבטיחו כי לא יפחד מדבר כי הוא יברך וכו' ובמקום אשר יהנה שם יצו ה' אתו את הברכה ובזה כל מקום אשר ידריך כף רגלו הצלחתו ומעלתו עמו[יז]). ויש לשאול למה שינה לשונו בענין הברכה אמר ואברכה מברכיך הקדיש ברכתו לברכתם ובקללה הקדים קללתם לקללתו. הטעם הוא כי המברך יקדים ה' לברכו קודם שיברך לאברהם[יח]) מה שאין כן המקללו לא יקדים ה' לאור אותו. והטעם הוא כי יחפוץ ה' להפחיד לבל יחל אדם בכבודו של אברהם. חולת זה אם יקדים ה' לקלל מי שהוא עתיד לקלל לא יורגש הדבר כי הוא זה סיבה[יט]) ויכשלו בדבר בני אדם גם בני אים. אבל בערך הברכה אין מכשול[יט]). ואם לגד ההטבה[יט]), הנה מבורכים בו כל משפחות[כ]). גם טעם הקדמת ברכת המברכים כדי שתתקיים ברכתם לאברהם[כא]). עוד יכוין לומר במה שנדקדק למה המברכים הזכירם בלשון רבים והמקללים הזכירם בלשון יחיד[כב]). אלא יתבאר על דרך אומרם במסכת מועד קטן (פ":) שאמרו רבנן לבנו של רשב"י חזרע ולא תחלד וכו' ונתכוונו בזה לברכה[כג]). והגם שהוציאו דבריהם בלשון קללה הכל הולך אחר הכוונה הרי שברכוהו בנוסח קללה. וכנגד זו אמר

אור בהיר

והיה ברכה בממון. טו) שכל אדם ישתדל לברכו וימנע מלקללו. טז) כי תפץ חסד הוא, ותיכף שיעלה בדעת אדם לברכו יברכו ה' ב"ה. יז) שהרי מקולל היה קודם שקלל לאברהם. יח) שהגם שיתשוב שברכתו אינו על ידי אברהם ולא יברך את אברהם, לא יהיה אדם זה מקולל בשביל שלא ביקר את אברהם. יט) פי' הלא גם מבורכים יש מכשול, שלא יהיה מבורך כשלא יברך את אברהם. כ) אפילו אותם משפחות שלא יברכו את אברהם, הגם שיש חילוק כמו שמפורש בד"ה ואברכו בך, שאותם המברכים יהיו מתברכים מה' ב"ה עצמו ולא על ידי אחצעני שהוא אברהם, אבל זאת לא מקרי מכשול. כא) שברכת מבורך מקויים, אבל בקללה הגם שאינו מקולל לא יקויים קללתו, בעבור שאינו מבורך. כב) שלא אמר ומקללין לא"ד הראשון בשו"א והשני בסג"ל. כג)

אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת
הָאֲדָמָה: ד וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן
חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ
מֵחָרָן: ה וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ

לקט בהיר

ומזה מבין ומדע שמלות הבאת עולה לפני הוא גדול ונשגב מאוד, ואם לפני הוא כן יודע אני שגם בעניין יהיה מביב מאוד שרצוני רצונך, גם מביא ב׳ ראיות על ענין הב׳ (לבוש): ט) פי׳ תיבה זו ונברכו הוא משקול נתפעל, וכאן בענייננו יוכל להתפרש בב׳ אופנים אופן א׳ שבזכותך יהיו נתברכו כל משפחות כמו במלרים בזכות יעקב, וכמו כל העולם ניזון בשביל מגיגת בני, ואז יהיה פי׳ הני״ת של בך בשבילך ועל ידך, וזה נראה לרש״י ז״ל כענין דרוש ולא פשט ע״כ

אור החיים

כ׳ ואברכה מברכיך וגם מקללך יש מין מקלל שהוא מברך גם אותו אברך, ולזה אמר לשון יחיד כי לא כל מקלל יברך אלא פרט שהוא מכוון לברכה אבל מברכיך את כולן יברך. ותיבת מקללך נמשכת גם כן למטה כשתהיה קללתו לקללה אחור. ונמצאת אומר כי מכוון כ׳ לגמור כנגד המברכים לברך כולם, והמקללים הם ב׳ פרטים פרט א׳ יש שישנם בברכה ונמשכת התיבה למעלה, ופרט א׳ הם באריריה ונמשכת התיבה למטה. עוד יראה על זה הדרך, ואברכה מברכיך, פירוש כשיהיו לך בברכה אחת ב׳, שהם המקלל ומתכוין לברכה במעשה שאמרו חזרע, וחזר האב וברכו, קבע ה׳ ברכה לשניהם, שלא תאמר כי עיקר המברך הוא הראשון ואין הב׳ אלא מפרש תלמוד לומר מברכיך כי שניהם יתברכו. ואומרו ומקללך יש גם כן להסמיכה למעלה, והוא על דרך אומרם במסכת תענית (כ׳.) חה לשונם עובר קללה שקללן אחיה השילוני מברכה שברכם בלעם וכו׳, וכנגד מקלל

אור בהיר

כמו שאמר לו אביו, שכוונתם היה שיוליד בנים ולא ימותו בחייו. כד) ולפי דרך זה אותן שברכו בלשון קללה כבר מרומזים בתיבת מברכיך. כה) המתבר ז״ל מפרש ונברכו בך, שיהיו נתברכים על ידך. כלומר, בזכותך. וזה לא כפירוש רש״י ז״ל. כו) לאו דוקא כל הכתוב, אלא כל המאמר עד ואברם בן וגו׳. כז) אבל עיקר הודעת הליכתו ואופן הליכתו מבואר בפסוק הסמוך. כח) ולא אמר וילכו אברם ולוט, ובשביל מיבת אחו אמר כאן הליכת לוט, הגם שחזר לומר ויקח אברם וגו׳ ואת לוט.

(ג) **ונברכו בך.** יש אגדות רבות, אבל* פשוטו, אדם אומר לבנו תהא כאברהם[ט], וכן כל ונברכו בך

שיני נוסחאות * מדרשות הרבה אבל לפי.

וּמְלַטְטָךְ אֱלוֹהּ וְיִתְבָּרְכוּן בְּרִילָךְ
כָּל זַרְעָיַת אַרְעָא: ד וַאֲזַל אַבְרָם
כְּמָא דְּמַלֵּיל עִמֵּהּ יְיָ וַאֲזַל עִמֵּהּ
לוֹט וְאַבְרָם בַּר שְׁבְעִין וְחַמֵּשׁ
שְׁנִין בְּמִפְּקֵהּ מֵחָרָן: ה וּדְבַר
אַבְרָם יָת שָׂרַי אִתְּתֵהּ וְיָת לוֹט

רש״י

(ג) **ונברכו בך.** יש אגדות רבות, אבל* פשוטו, אדם אומר לבנו תהא כאברהם[ט], וכן כל ונברכו בך

שיני נוסחאות * מדרשות הרבה אבל לפי.

אור החיים

ד׳ ואברכה מברכיך וגם מקללך יש מין מקלל שהוא מברך גם אותו אברך, ולזה אמר לשון יחיד כי לא כל מקלל יברך אלא פרט שהוא מכוון לברכה אבל מברכיך את כולן יברך. ותיבת מקללך נמשכת גם כן למטה כשתהיה קללתו לקללה אחור. ונמצאת אומר כי מכוון ה׳ לגמור כנגד המברכים לברך כולם, והמקללים הם ב׳ פרטים פרט א׳ יש שישנם בברכה ונמשכת התיבה למעלה, ופרט א׳ הם באריריה ונמשכת התיבה למטה. עוד יראה על זה הדרך, ואברכה מברכיך, פירוש כשיהיו לך בברכה אחת ב׳, שהם המקלל ומתכוין לברכה במעשה שאמרו חזרע, וחזר האב וברכו, קבע ה׳ ברכה לשניהם, שלא תאמר כי עיקר המברך הוא הראשון ואין הב׳ אלא מפרש תלמוד לומר מברכיך כי שניהם יתברכו. ואומרו ומקללך[יא] יש גם כן להסמיכה למעלה, והוא על דרך אומרם במסכת תענית (כ׳.) חה לשונם עובר קללה שקללן אחיה השילוני מברכה שברכם בלעם וכו׳, וכנגד מקלל

כזה אמר שישנו בכלל הברכה ולזה אמר לשון יחיד כי לפרט זה דוקא יכוין לברך, ומקללך פרט אחר שאינו אלא מקלל לזה אחור:

ונברכו בך וגו׳. חה הוא הפרש שבין מברכיך לשאינו מברך ולא מקלל כי מברכו יברכהו ה׳ בכבודו מפיו אבל שאר משפחות האדמה יתברכו מאמלעות אברהם[יב]:

ד. וילך אברם וגו׳. כל הכתוב מיותר[יג] שהרי אומר בסמוך בסדר הודעת ההליכה (פסוק ה׳) ויקח אברם וגו׳ ויצאו ללכת וגו׳. אכן כוונת הכתוב הוא להודיע חיבתו של אברהם שלא נתעכב אפילו שעה אחת אלא בגמר דברי ה׳ לך לך תיכף וילך אברם ולא נתעכב לשום סיבה ועזב את אביו ומולדתו. ושיעור תיבת כ״ף כאשר הודעת הזמן[יד] שהיה סמוך לדבר ה׳ אליו. והודיע הכתוב כי לוט ילך דביקותו באברהם הלך אתו[טו] פירוש לא לך קיום מאמר ה׳ אלא ראהו הולך והלך עמו. וכוונתו בהודעה זו כי הגם שנתחכם אברהם לחפוש

(3)

בַּר אֲחוּהִי וְיָת כָּל קִנְיָנְהוֹן דִּי קְנוֹ
וְיָת נַפְשָׁתָא דִּשְׁעַבִּידוּ לְאוֹרַיְתָא
בְּחָרָן וּנְפָקוּ לְמֵיזַל לְאַרְעָא דִּכְנַעַן
וְאַתּוֹ לְאַרְעָא דִּכְנַעַן: ו וַעֲבַר
אַבְרָם בְּאַרְעָא עַד אֲתַר שְׁכֶם

וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם
אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ
בְחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ
אַרְצָה כְּנָעַן: ו וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד

רש״י

שבמקרא, חה מוכיח (מ״ח כ׳) **כך** יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה: (ה) **אשר עשו בחרן.** י׳ שהכניסן* תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים, ושרה[יא] מגיירת הנשים, ומעלה עליהם הכתוב[יב] כאילו עשאום (לכך כתיב אשר עשו) (פרקי ל״ט: - ב״ר), ופשוטו של מקרא עבדים ושפחות שקנו להם, כמו (ל״א ו׳) עשה את כל הכבוד הזה, (לשון קנין) וישראל עושה חיל (במד׳ כ״ד י״ח), לשון קונה וכונס: (ו) **ויעבור אברם בארץ.** נכנס

שיני נוסחאות * שהכניסום.

לקט בהיר

נמר בחופן ב׳ והוא שיברכו את עצמם ואת זרעם ויהיו מתחוים להיות כמותך, ואז פי׳ כך עתה, ומביא ראיה מתינת כך הנאמר אצל אפרים ומנשה (רא״ם): י) וכי אפשר לאדם לעשות נפש (ב״ר) ופשוטו אינו מספיק שהלא עבדים נקנו ברכושם (מ״ל): יא) הוכחתו מלשון רבים אשר עשו - וגרות זה אין פירושו מילה ועבילה, שהוא בעצמו לא היה נימול עדיין, אלא לעזור ע״ז ולדבק באלקי עולם (מ״ל): יב) לכן הוצרך הכתוב הגירות בלשון עשייה כדי להודיע זאת (ב״ר):

אור החיים

ללכת לבל יתחברו עמו ממולדתו ומבית אביו אף על פי כן לא הועיל בערך פרט זה והלך אתו לוט. עוד ירצה, להיות שאמר לו ה׳ הבטחות תועליות הרבה כשילך לו מארצו וכו׳ אם כן הגם שילך יסבור הרואה כי אין להחזיק לו טובה על זה שאפילו קל שבקלים כשיראה כל התועליות ימהר ליסע לזה הודיע הכתוב לדקותו של אברהם כי מה שהלך לא ללך ההבטחות האמורות אלא לעשות דבר ה׳. ודקדק לומר כאשר דבר ולא כאשר אמר וכמו שהתחיל בתחילת הפרשה ויאמר ה׳ לאמת כדבריו. והוא, יש לך לדעת כי כל מקום שיאמר הכתוב דיבור יגיד על דבר קשה והאמירה היא רכה וכאן הזכיר בתחילת הפרשה ויאמר ה׳ ללד שכל הדבר הוא להנאת אברהם ובמעשה אברהם אמר כאשר דבר פירוש שעשה הדבר ללד גזירת מלך עליו ולא לתועלת הנמשך לו. עוד יראה, להודיע כי אברהם

הלך[יג] כאשר דיבר אליו ה׳ בסמוך ומה נאמר בדברי ה׳ אל הארץ אשר אראך שלא הודיעו מקום אשר יבא שמה ואף על פי כן הלך מאליו[יד] וסמך על מה שיודיעהו ה׳ כשיראה מבלי חשוב לומר איך אלא מהעיר קודם שנדע המקום הזה נסיון גדול, ואחר כך הודיע הכתוב הולאת את אשר עמו[טו] שלא ניסה ה׳ אותם בדבר זה אלא הודיע המקום ואחר כך יצאו, והוא אומרו בפסוק אחרי זה ויקח אברם וגו׳ ויצאו ללכת ארצה כנען[טז], ולא הולך הכתוב להודיע כי ה׳ הודיעו המקום כי הוא מובן מעצמו[יז]:

ו. ויעבר אברם וגו׳.[יח] מודיע הכתוב כי היה אברם עובר בארץ ממקום למקום ואין אומר אליו דבר מבני הארץ והגם שבעלי הארץ אבם כנען היו אז בארץ אשר עבר אברהם שמה לא פגה פיו ונפלף. עוד ירמוז כי אברהם היה עובר[יט] ולא

אור בהיר

בט) פירוש מוכן היה ליל. ל) מוכן היה ליל. לא) פי׳ יציאת בני ביתו. לב) הרי שבשעה שיצאו כבר ידעו מקום שילכו שם. לג) אשם לא היה מודיעם, מהיכן ידעו ללכת ארצה כנען. והנה בדרך זה הנ׳ היו מיושב יתור מאחר וילך אתו לוט, ובדרך הב׳ נשאר מיותר גם „וילך אברם״, שהיה די לומר אברם״, אבל בדרך הא׳ ממורך הכל. לד) ק״ל אם כפירשו״ל שנכנס לתוכה, למה אמר לשון זה „ויעבור״ שנצרך לדמות ולפרש נכנס. ועוד כל המאמר מיותר, שאם היה בשכם ובאלון מורה ידעו שנכנס לתוכה, וגם מאמר והכנעני וגו׳ למה, ונפרט אחר שאמר ארצה כנען. לה) כבר, ולא כתושב, בשביל

טו [1]א אַחַר | הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה
דְּבַר־יְהוָה אֶל־אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר
אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ
הַרְבֵּה מְאֹד: ב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי
יֱהוִה מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי
וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר:

אונקלוס

חַלָּקְהוֹן: א בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין
הֲוָה פִּתְגָמָא דַיְיָ עִם אַבְרָם
בְּנְבוּאָה לְמֵימַר לָא תִּדְחַל
אַבְרָם מִימְרִי תְּקוֹף לָךְ אַגְרָךְ
סַגִּי לַחֲדָא: ב וַאֲמַר אַבְרָם יְיָ
אֱלָהִים מָה תִּתֵּן לִי וַאֲנָא אָזֵיל
בְּלָא וְלַד וּבַר פַּרְנָסָא הָדֵין
רִבְּבֵיתִי הוּא דַמַּשְׁקָאָה אֱלִיעֶזֶר:

לקט בהיר

א) שהיצא אחר בלא יו"ל הוא לשון יחיד כלומר אחר דבר אחד היה זאת, אבל אחרי פירושו אחרי דברים רבים (במ"ח). ולשון דוקא סמוך בזמן, אלא נסמך זה לזה, כלומר זה יצא מזה, שאל"כ מה בא להשמיענו (בא"י), ועיין לקמן כ"ג כ': ב) מאמר זה ומאמר הסמוך המשך אחד הוא, והכוונה הוא עז"ה על ג' דברים השיב הקב"ה לאברהם, והם בב"ל, ב' מהם בשם ר' לוי, והג' בשם רבנן, ואלו הם, שלא יירא מהגויים שסביביו שיעשו בו נקמה, ושלא יירא מן העונש שמא הרג לדיקים, ושלא ילאוג שמחמת נסים שנעשו לו כבר קבל שכר עבודתו. והנה הכוונה הא' לא בא בדברי רש"י כלל שאין בו ערוך ופשוט הוא מלשון הכתוב שאמר אל תירא אני מגן לך פירושו פשוט שהקב"ה יגן בעדו כנגד מי שהוא, אבל הכוונה הב' צריך רש"י לפרש שגם זה נכלל בירא אברהם וכמגינת הקב"ה, זה מה שאמר בדיבור הסמוך מן העונש וכו', והכוונה ג' צריך רש"י להקדים שהיה לאברהם דאגה עליו לפי שזה נקרא דאגה ולא ירא, ודאגה לא נזכר בפסוק רק נשמע מאחר שהקב"ה אמר שכרך הרבה מאוד, וכזה יבאו דברי רש"י על מכונם כפסוק ופרש (נח"י): ג) פי' גם זאת היא עבודתו של מנחם בן סרוק לחבר לו ער ועונה, כלומר הוא אומר שגם ער ועונה מלשון יורש הם (וכן הוא המרגם שם וכן הראב"ע) ואין רצונו לומר כאן שאברהם הלך בנים, אלא כמו שפרש שאין פירושו שפוסיף ומחזק ומתן שרשים, אלא מעקר שרשים, כל זה הוא דעת מנחם, אבל אינו מודה לו לא שם ולא כאן, כי שם פירושו ער הפך הישן שהגיע קצל שיכרתו לו תלמידים שהם ערים ומוכנים לשמוע ולנשים שהם עונים דבר חכמה, וכאן פירושו מלשון מוכן, והוא מן מינות הכפולות כמו ערער מתערער וכמו אדמדם או פחלחול (בא"ר): ד) פי' וזה ענינו לכאן לומר מון ממה שאני ערירי גם שכר עוה"ז אין בו תכלית לעזבו לאחרים: ה) שתרגם דמשקאה, והה"א הוספה בלשון ארמי הוא כמו יו"ד בעברי כמו עמוני שפירושו שהוא מבני עמון (רא"ם), וענינו לומר שאפילו ממשפחתי ומתולדתי אינו, אלא הוא משבט אחר וממדינה אחרת, ולפי הדרוש וגם לפי הרמז ענינו לומר שכל כחי ועבודתי בחיוך והרבצת תורה נתתי בו ולא בבני, וכוונת הכתוב לכולם לכן מביאם (מ"ל): ו) שנאמר עד תובה אשר משמאל לדמשק, והוא היה העיקר בהרדפה, כמו שדרשו מתיבתא חייכו (רא"ם):

ג וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע
וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי: ד וְהִנֵּה
דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה
כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ:
ה וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא

ג וַאֲמַר אַבְרָם הָא לִי לָא יְהַבְתְּ
וְלַד וְהָא בַר בֵּיתִי יָרִית יָתִי: ד וְהָא
פִּתְגָמָא דַיְיָ עִמֵּהּ לְמֵימַר לָא
יִרְתִנָּךְ דֵּין אֶלָּהֵין בַּר רִי תּוֹלִיד
הוּא יִרְתִנָּךְ: ה וְאַפֵּיק יָתֵהּ לְבָרָא

רש"י

(ג) הן לי לא נתת זרע. ו ומה תועלת בכל אשר תתן לי: (ה) ויוצא אותו החוצה. לפי פשוטו הוליאו מאהלו לחוץ[1] לראות הכוכבים, ולפי מדרשו (שבת קי"ח) אמר לו לא מאלעגניות שלך[2], שראית במחלות שאיבד עתיד להעמיד[3] בן, אברם אין לו בן, אבל אברהם יש לו* בן, שרי לא תלד אבל שרה תלד (כ"י), אני קורא לכם שם אחר ושתהה המזל, ד"א הוליאו מחלונו של עולם והגביהו למעלה מן

שיטי נוסחאות * הגיה לו.

הדעת, הולא מדעתן האילעגניות, ואין פירושו לא לגמרי שהרי בהשתנות השם נשתנה המזל וא"כ נשאר באילעגניות, אלא פירושו לא ממזל זה ולן אל מזל אחר, ובפרט תיבת המולה איננה מיושב שפיר, אבל הענין קרוב לפשוטו, משא"כ על פי הב"ר הענין רחוק מפשוטו שהגביה אותו למעלה מן הכוכבים, אלא שהלשון ויוצא אותו המולה מיושב שפיר (מ"ל), ובפנימיות אין חילוק בין הגמרא ובין הב"ר, שגם חז"ל בב"ר אין כוונתם לומר שהוליא הקב"ה גשמיותו של אברהם, כי מה לרוך יש בדבר, אלא הוסיפו שלא רק שהוליאו ממזל זה למזל אחר, אלא הוליאו בכלל מהיות תחת טבע המזל, ואפילו בלא השתנות שמו (בא"י): ו) לשון גזה לייצב הקושיא הלא היה לו ישמעאל בעוד שמו אברם, כי בלידת ישמעאל ילד לו בן, אבל לא העמיד בן שהעמדה נקראת בן שהוא כמוהו ההולך בדרכיו ורואי לקרותו על שמו ומוכן הוא לירש אותו בגשמיות

אור החיים

טו) ג. ויאמר אברם הן לי וגו'. קשה מ' איך יוכל לומר לא נתת וגו' והלא כבר הבטיחו ואמר לו (לעיל י"ג ט"ז) ושמתי זרעך כעפר הארץ ומה לו לפקפק ח"ו בדברי ה'. ב' אומרו הן לי[1] היה לו לומר הן לא נתת לי. ג' צריך לדעת הכוונה באומרו והנה בן ביתי יורש אחר שאין לו זרע מה לי אם יורש אותו בן ביתו או אחר[2]. אכן כוונת הכתוב היא על זה הדרך, שלהיות שבשורת הזרע שאמר לו ה' אמר כעפר הארץ, ודבר ידוע כי הנמשלים לעפר הארץ הם בני אדם הבזויים והפחותים שאין בהם נפש קדושה, על דרך אומרו (קהלת ג') רוח הבהמה היורדת היא למעה לארץ, והם הנקראים עמי הארץ, ובני אדם כאלו לא יתמלא רצון הלדיקים בהם, מה אמר אברהם הן לי וגו', פירוש דבר השוה לי לא נתת זרע. ולזה השיבו ה' ואמר לו ספור הכוכבים כה יהיה זרעך והם הלדיקים המשולים לכוכבים דכתיב (דניאל י"ב) ומלדיקי הרבים ככוכבים ובזה נתה דעתו. ואל יקשה לך לפירוש זה ממאמר ח"ל שדרשו בפסוק והיה זרעך כעפר הארץ שאמר ה' ליעקב, ח"ל (ב"ר ס"ע) כעפר וגו' מה עפר אינו מתברך אלא במים כך בניך וכו' מה עפר מכלה כלי מתכות

אור בהיר

מרשעים. קיד) שמדגים מיצא לי, בשאר הקדימו ומשמע שבא למעט. קטו) ואדרבה.

רש"י

(כ"י): (ל) אחר הדברים האלה. כל מקום שנאמר אחר סמוך[1], אחרי מופלג (כ"י), אחר הדברים האלה אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים, והיה דואג ואומר* שמא קבלתי שכר על כל לדקותי[2], לכך אמר לו המקום אל תירא אברם (כ"י): אנכי מגן לך. מן העונש שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת (כ"י), ומה שאתה דואג על קבול שכרך, שכרך הרבה מאוד: (ב) הולך ערירי. מנחם בן סרוק פירשו לשון יורש, וחבר לו (מלאכי ב' י"ב) ער ועונה[3], ערירי בלא יורש, כאשר תאמר (איוב ל"א י"ב) ובכל תבואתי תשרש, תעקר שרשיה, כך לשון ערירי חסר בנים, ובלע"ז דיספנטר"ן, ולי נראה ער ועונה מגזירת (שיר ה' ב') ולבי ער, וערירי לשון חורבן, וכן (תה' קל"ז ז') ערו ערו, וכן (חבקוק ג' י"ג) ערות יסוד, וכן (ירמיה י"ז ו' ח') ערער תתערער, וכן (לפני ב' י"ד) כי אחרב ערה: ובן משק ביתי. כתרגומו, שכל ביתי נחוץ על פיו, כמו (מ"א מ' מ') ועל פיך ישק, לפוטרופא שלי, ואילו היה לי בן היה בני ממונה[4] על שלי: דמשק. לפי התרגום[5] מדמשק היה, ולפי מדרש אגדה (כ"י) שרקף המלכים עד דמשק[6], וכגמרא שלנו (יומא כ"ח:) דרשו מוטריקון דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים:

שיטי נוסחאות * דואג שמה נתקבל שכר על כל צדקותיו.

פירושו בעל הפך הישן שהגיע קצל שיכרתו לו תלמידים שהם ערים ומוכנים לשמוע ולנשים שהם עונים דבר חכמה, וכאן פירושו מלשון מוכן, והוא מן מינות הכפולות כמו ערער מתערער וכמו אדמדם או פחלחול (בא"ר): ד) פי' וזה ענינו לכאן לומר מון ממה שאני ערירי גם שכר עוה"ז אין בו תכלית לעזבו לאחרים: ה) שתרגם דמשקאה, והה"א הוספה בלשון ארמי הוא כמו יו"ד בעברי כמו עמוני שפירושו שהוא מבני עמון (רא"ם), וענינו לומר שאפילו ממשפחתי ומתולדתי אינו, אלא הוא משבט אחר וממדינה אחרת, ולפי הדרוש וגם לפי הרמז ענינו לומר שכל כחי ועבודתי בחיוך והרבצת תורה נתתי בו ולא בבני, וכוונת הכתוב לכולם לכן מביאם (מ"ל): ו) שנאמר עד תובה אשר משמאל לדמשק, והוא היה העיקר בהרדפה, כמו שדרשו מתיבתא חייכו (רא"ם):

לקט בהיר

ג) הן לי לא נתת זרע. ו) ומה תועלת בכל אשר תתן לי: (ה) ויוצא אותו החוצה. לפי פשוטו הוליאו מאהלו לחוץ[1] לראות הכוכבים, ולפי מדרשו (שבת קי"ח) אמר לו לא מאלעגניות שלך[2], שראית במחלות שאיבד עתיד להעמיד[3] בן, אברם אין לו בן, אבל אברהם יש לו* בן, שרי לא תלד אבל שרה תלד (כ"י), אני קורא לכם שם אחר ושתהה המזל, ד"א הוליאו מחלונו של עולם והגביהו למעלה מן

שיטי נוסחאות * הגיה לו.

הדעת, הולא מדעתן האילעגניות, ואין פירושו לא לגמרי שהרי בהשתנות השם נשתנה המזל וא"כ נשאר באילעגניות, אלא פירושו לא ממזל זה ולן אל מזל אחר, ובפרט תיבת המולה איננה מיושב שפיר, אבל הענין קרוב לפשוטו, משא"כ על פי הב"ר הענין רחוק מפשוטו שהגביה אותו למעלה מן הכוכבים, אלא שהלשון ויוצא אותו המולה מיושב שפיר (מ"ל), ובפנימיות אין חילוק בין הגמרא ובין הב"ר, שגם חז"ל בב"ר אין כוונתם לומר שהוליא הקב"ה גשמיותו של אברהם, כי מה לרוך יש בדבר, אלא הוסיפו שלא רק שהוליאו ממזל זה למזל אחר, אלא הוליאו בכלל מהיות תחת טבע המזל, ואפילו בלא השתנות שמו (בא"י): ו) לשון גזה לייצב הקושיא הלא היה לו ישמעאל בעוד שמו אברם, כי בלידת ישמעאל ילד לו בן, אבל לא העמיד בן שהעמדה נקראת בן שהוא כמוהו ההולך בדרכיו ורואי לקרותו על שמו ומוכן הוא לירש אותו בגשמיות

אור בהיר

ז) מיצא הן משמעותה שזה רק הקדמה על עיקר המאמר ואסר הגזירה והסיום, לכן הוסיף רש"י הכוונה (בא"י), ובא אברהם לומר שאם לא יהיה לו זרע אז גם הבטחה הב' שכרך הרבה מאוד גם כן אינו הבטחה (רא"ם), ועל כל זה השיבו הקב"ה אשר יצא ממעיך הוא יירשך בין בגשמיות ובין ברוחניות, הוא יהיה אפטרופוס על שלך והוא יקבל ממך כל תורתך (מהרי"א): ח) ופשוטו זה דחוק מאוד, כי אם היה אז בפנים פשיטא שיצא לראות הכוכבים, ומה יצא לנו אם היה בחוץ או בפנים (ג"א): ט) פי' לא

הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל
לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ׃
ו וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה׃ ששי

וַאֲמַר אִסְתְּכִי כְּעַן לְשָׁמַיָּא וּמְנִי
כּוֹכְבַיָּא אִם תְּכוּל לְמִמְנִי יָתְהוֹן
וַאֲמַר לֵיהּ כְּדֵין יְהוֹן בְּנָךְ׃ ו וְהֵימִין
בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְחָשְׁבַהּ לֵיהּ לְזָכוּ׃

לקט בהיר

וברוחניות (מ"ל): יא) פי' מילוק יש בין ראיה להבטה, ראיה נקראת הנא לו לאדם כשפותח עיניו בין כיון לראות דבר זה בין לא כיון, אבל הבטה נקראת כשנכוונה הסיר עיניו מכל הסביבה ונתן עיניו דוקא בדבר זה, וזה פי' דברי חז"ל אין הבט אלא מלמעלה למטה, פירושו שהסיר עיניו מלהסתכל למעלה מן הדבר הזה ונמנם עיניו דוקא למטה על אותו דבר כגון והביט אל נחש הנחשת פי' הגם שיכול היה לראות למעלה מן הנחש בחויר עד לרקיע וגם לגדלין הסיב עיניו מכל הסביבה והביט למטה אל הנחש בכוונה, אבל כאן אין שייך לומר שהסיר עיניו מלמעלה שאין השגה בעין לראות למעלה מן הכוכבים, אלא דוקא אם היה למעלה מן הכוכבים והביט למטה (ג"א), ובש"מ כתוב לאמר שנחש הנחשת הביט ולא האנשים הביטו בו, וכבר תמה עליו בספר דעת יששכר: יב) ק"ל מה זה מידוש להשמיע שאע"ה האמין בה', אדם שהיה מוכן לשמוע בנו ימידו, ומה גם להיות נחשב לו לצדקה, ותירץ שההאמנה היא אלא שאל אות כמו ששאל בירושה הארץ, פי' גם שם לא שאל על נחיצת הארץ כי מי לנו גדול באמונה אמת כאבינו הראשון, אלא משב שהנתינה תהיה מכל מקום בין יזכו בין לא יזכו כמו שכן היה, אבל ירושה (דכתיב בפסוק הסמוך לתת וגו' „לרשתה") שפירושו קיום לעולם ועד על זה היה מפקפק שדבר זה הוא נגד הטבע שיושבי הארץ

אור החיים

וכו', ע"כ, הרי דהמשלת הטפר לשבת. הנה לא דרשו ז"ל בדרך זה לשבח שבטפר, אלא אחר שמלינו שהמשילם ה' לכוכבים הא למדת שלא המשילם לטפר אחרי כן אלא לשבח שבטפר, לא לבחינה הפחיתות, ולזה תמצא שלא דרשו כן בפסוק ראשון הנאמר לאברהם אלא בפסוק הנאמר ליעקב אחר שהובטח אברהם בכוכבים, ולזה דאג אברהם על המשל ראשון בטפר הארץ[קיט]. ובזה נתישבו ב' הדקדוקים למה לא הובטח אברהם בהבטחה ראשונה גם דקדוק אומרו הן לי. ואומרו והנה בן ביתי יורש אותי, תתפרש בשני דרכים, הא' שאם לא יתן לו אלא בטפר יותר יבחר לבן ביתו לירש אותו, להיותו תלמידו החביב לו, ממה שירשנו בן שאינו הגון[קכ]), ומלינו שעשו כיוצא בזה אנשי מעשה מבני ישראל המה. והב' על זה הדרך כי מלבד שהיה מלטער על הזרע גם היה מלטער על דברת בן בית שהיה אומר כי הוא היורש, חה הוא שיעור הכתוב, והנה, פירוש לפי שעה הוא אומר יורש אותי, ואיך יעבר ביום עובה לבבו בשמעו את הדברים מבן ביתו. ומלאתי לרז"ל (שם מ"ד) שאמרו מעין זה שפירשו שבקש אברהם ללכת ערירי ולא יהיו לו בנים שאינם מהוגנים:

ו. והאמין בה' ויחשבה לו לצדקה.[קכא] פירוש על דרך אומרם ז"ל (ר"ה ו.) כי דין הצדקה כנדרים שהגדר לגבוה כמוסר להדיוט. והוא שאמר והאמין בה' פירוש הפקיד אצלו

אור בהיר

קטז) שאמם עפר הארץ נאמרה לפתיחות. קיז) אין הפי' שבשיהיה לו בן שאינו הגון לא יתן נחלתו לעבדו, אלא הפי' כי כלום אני מתפלל לזרע כדי שיהיה לי יורש, ואם הזרע יהיה כעפר, יותר אנחר שלא יהיה, וכזה פלקה הקושי' מגמר' ב"ב קל"ג ותו"מ פי' רפ"ב מי שמעביר ירושה מבן שאינו הגון אין רוח חכמים נוחה בעיניו ס"ל. ברם מה שגמר אומר שעשו כיוצא בזה אנשי מעשה, צריך לישב שעשו זאת לנוכח הבן להכריחו שיבוא מדרכו הרע וכדומה, ואז חיוב יש בדבר מכח ערבות והוכח תוכיח, מבא"ב חז"ל מייבו שלא לקנסו, על זה אומרים לו לאביו בהדי כבשי דרחמנא למה לך והמורה זיכהו. קיח) מילוש משמיענו שהאמין בה', ומה גם שנחשב

(5)

ז וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ׃ ח וַיֹּאמֶר
אֲדֹנָי יֱהוִה בַּמָּה אֵדָע כִּי אִירָשֶׁנָּהּ׃
ט וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת

רש"י

לזכות[יז]) ולצדקה על האמונה שהאמין בו, ד"א במה אדע לא שאל לו אות אלא אמר לפניו הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה (בני), אמר לו הקב"ה בזכות הקרבנות (תענית כ"ז:): (בו) **עגלה משולשת.** ג' עגלים[יח]), רמז לג' פרים, פר יום הכפורים, ופר

לקט בהיר

ילכו להם וישתקו ולא יטשו בכל פעם ופעם לחזור לירושתם, ודברים נפיים כזה לא יתמידו, אם לא בהתמדת זכות היושבים בה, גם בהתמדת תוכת הנגרשים תמוכה, כמו שכן היה בעוה"ר, לזה רצה לראות האות והדמיון והמשל ומזה ידאה אם הוא ירושה או נתינה, ונאה התשובה בהראת הקרבנות לרמז לו שאשתו תשב לודקה, ואה"ב ירושת

עולמית תלוי בהתמדת דקותם וזכותם של הטוטלים, משא"כ הבנים שאינו תוך לדרך הטבע, ובפרט שהראהו הקב"ה שינוי מזלו, האמין באמונה פשוטה בלא אות שיהיו מיים וקיימים לעולם ועד, האמת הוא שהקב"ה הראה לו אות שאמר לו כה בכוכבים שהם קיימים לעולם יהיה זרעך, אבל מאומרו ספור את הכוכבים א"כ אפשר שהאות הוא דוקא על רבויים לא על קיומם לבנם, ואברהם לא שאל ולא מקר כלום הגם שלא היה מטוא ופגם אם ישאול, לזה ויחשבה לו לצדקה, לזה הקדים רש"י לפרש ויחשבה לו לצדקה ואח"כ הביא ד"א על והאמן בה', לפי שפירושו זה שייך גם על ויחשבה, והענין בד"א כמעט שוה לדרך הא', אלא המילוק שגם אות לא שאל לראות, רק מאחר שידע היה שצריך זכות על שיתקיימו בו שאל מה יהיה זכות זה, והתשובה בקרבנות יותר נכונה על פי דרך הב', גם אומרו במה אדע יותר נכון אלא שצריך לפרשו כאילו נכתב אדע במה אירשנה, ולדרך הב' מינה „כי" אין לא שבר, גם ויחשבה לו לצדקה אינו עולה כ"כ יפה שגם בנתינת הארץ לא שאל אות, לכך הביא שמיהם, ואמר פירושיו זה שלקה הקושיא למה לא שאל אות עד עתה, כי עד עתה לא אמר לו הקב"ה לשון ירושה אלא לשון ממנה וזמה לא היה מפקפק (לבוש): יג) הוסיף רש"י מיבה זאת, כדי לבאר מינה לצדקה, שאינו כמו לצדקה שהעשיר נותן לעני, כי לא שייך לומר שאברהם נתן לצדקה להקב"ה, אלא הוא מלשון לצדקות וזכות (רא"ם): יד) אין רצונו לומר שזה יהיה פירוש ב' מיבות הללו, אלא הענין הוא ג' עגלים, ופירושו בהמה משולש, ואם לפנין ג' פרים הרי העגלה

אור החיים

הברכה, ואם תאמר והלא עדיין לא הגיעה לידו להפקידה ביד נאמן, לזה אמר ויחשבה לו לצדקה, פירוש החשיב אברהם מה שאמר ה' אליו שהוא לצדקה, וכיון שכן דין מסירה יש לה והאמינה ביד ה'. עוד יראה להיות שהבטיחו והוא שיהיו בניו לדיקים תבר זה אינו בידו של הקב"ה כאומרם ז"ל (ברכות ל"ג:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אמר הכתוב שהאמין בה' שכן יעשה ולא הרהר אחר מדותיו לומר והלא וכו' ויחשבה ה' לאברהם לצדקה שהפליא להצדיק. או ירמוז על זה הדרך שהגם שמאת ה' היתה זאת להיות לי לדיקים בעולם (ב"ר מ"ט) אם כן הוא חפץ להעות אדם לדרך ישר ואין לאיש הזה משפט לדקה שאמר הכתוב (דברים ו' כ"ה) ולדקה תהיה לנו כי נשמור וגו' מעתה הלי לדיקים מוכרחים הם במעשיהם, לזה אמר שאף על פי כן ויחשבה ה' לו לצדקה פי' לזרע המוחכר בסמוך דכתיב יהיה זרעך כי שם רמז הלי במספר יהיה[קיט]):

אור בהיר

לו לצדקה. קיט) ויהיה פי' הכתוב עז"ה, (הה) כוכבים הנ"ל (יהיה) במספר יהיה שהוא לי (זרעך), כלומר בהברח שיהי' לי

הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס
יג לֹא תִרְצָח׃ ס לֹא תִנְאָף׃ ס לֹא
תִגְנֹב׃ ס לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃ ס
יד לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ ס לֹא־תַחְמֹד
אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ
וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ פ שביעי
טו וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־

לקט בהיר

(ד"ד): לג) פי' בכל מקום שנאמר לשון זה אין פירושו שכיבה, אלא דוקא שכיבת אשת איש, וזה הקדמה לדיבור שאמ"ז להוכיח שלא תגנוב מדבר בגונב נפשות, שהלא אין לא מרגא ואין לא מנאף שאינו לא תגנוב מדברים במיתת ב"ד, וכן הוא במכילתא שהיה מפורשות ואחת שתומה עלמד שתומה ממפורשת (רא"ם): לד) ועיקר הראיה מריש דקרא ואיש אשר ינאף את אשת איש ינאף את אשת איש אשר ינאף רעהו מות יומת הנואף והנואפת, ומה שמניא הסיפא, משום דמריש לחוד משמע אדרבה איפכא, שלא די לומר „ינאף" ולריך גם לומר אשת איש, אבל מסיפא בלירוף הריש רחיה ברורה, שלא אמר האיש והאשה (ד"ד): לה) פי' ולזה נאמר ב' פעמים, אבל אם לא היה נאמר רק פעם אחת פשיטא שהיינו מוקמין ליה בגונב ממון ולא היינו אומרים דבר הלמד מעניינו הוא, שסתם גונב פירושו ממון (נח"י): לו) וזו הגונב נפש כדכתיב (כ"ל ט"ז) וגונב איש ומכרו וממנא בידו מות יומת, וזו עונש, והפסוק שלפניו הוא אזהרה (מכיל'): לז) דייק מחיצת „כל" המיותר, וכן ויענו „כל" העם השייך בין על הענייה ובין על מה שאמרו „ונשמע", הגם שמיצת כל כתיב כאן ותיבת ונשמע כתיב בפ' משפטים, הכל אחד הוא, ובמכילתא אמרו ז"ל גם מגרים שנאמר „ויתיצבו" בתחתית ההר, גם טפשים לא היו בהם שנאמר אתה הראית „לדעת", ורש"י לא הביאם שאינם מוכרחים על פי פשוטו, ומתרפאו מכל מומיהם בקבלת התורה דכתיב (משלי ד' ל"ב) ולכל בשרו מרפא, או משום שבניא לריך להיות בריא ושלם בגופו, ואז כל ישראל המצאו, והגם שכבר למדנו לעיל בפסוק בעיני „כל" העם, השמיענו כאן שנתרפאו רפואה שלימה וגם אח"כ נשארו בשלימותם, ולזה ניחא ליה לרבינו להביא אלא ומרש דוקא כאן לומר שגם הם נתרפאו רפואה שלימה (מ"ל), ואם לא יאמר סומא למעלה רק כאן, היינו יכולים לומר שמעשה שהיה כך היה שלא היה בהם שום מום בטבע ממולדותם, וזה הביא הדרוש למעלה שסם דיבר הקב"ה למשה ואמר לעיני כל העם, א"כ הוא הבטחה, ואין שייך להבטיח בדבר שהוא כבר כן בטבע, ודאי שהיה בהם מום והבטיחם שיתרפאו, ולזה דקדק רש"י שם ואמר שנתרפאו כולם מה שלא אמר כן הכא (ד"ד), והגם שאמר בדיבור הסמוך רואים את הנשמע, והיה זה ראיה נפיי, א"כ אין ראיה שלא היה שם סומא, כי כמו שהפקחים ראו דרך גם ראה גם הסומא, אין זו קושיא, שסם המדובר רק מהקולות, אבל הלפידים ואת ההר עשן ראו בעיניהם, ולזה לא הביא רש"י כאן בד"ה „את הקולות" רק וכל העם רואים (ש"א): לח) הגם שנוכל לומר שראו בחוש השמיעה, כי יוכל להיאמר ראיה על כל

6

וְיָת כָּל שׁוֹפָרָא וְיָת טוּרָא תָּנֵן
וְחָזָא עַמָּא וְזָעוּ וְקָמוּ מֵרָחִיק׃
טז וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה מַלֵּל אַתְּ עִמָּנָא
וּנְקַבֵּל וְלָא יִתְמַלֵּל עִמָּנָא מִן קֳדָם
יְיָ דִּלְמָא נְמוּת׃ יז וַאֲמַר מֹשֶׁה
לְעַמָּא לָא תִדְחֲלוּן אֲרֵי בְּדִיל
לְנַסָּאָה יְתְכוֹן אִתְגְּלִי לְכוֹן יְקָרָא

הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הָהָר
עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק׃
טז וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר־אַתָּה עִמָּנוּ
וְנִשְׁמָעָה וְאַל־יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־
נָמוּת׃ יז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־
תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא

רש"י

(מכיל'): **את הקולות.** היולאים מפי הגבורה[ט]: **ויענו.** אין נוע אלא זיע[י] (שם): **ויעמדו מרחק.** היו נרתעין לאחוריהם י"ב מיל כאורך מחניהם[יא], ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם, שנאמר (תה' ס"ח י"ג) מלכי צבאות ידודון ידודון (מכילי' - שבת פ"ח): (ח) **לבעבור נסות אתכם.** לגדל אתכם בעולם (מכילי'), שיהא לכם שם באומות[יב] שהוא בכבודו* נגלה עליכם: **נסות.** לשון הרמה וגדולה,

שינוי נוסחאות * בעצמו ובכבודו.

המקשן שלא היו ז' קולות רק ה' קולות (נח"י): מ) אין הפי' שחיצה זו פירושו זיע, זה אינו, כי פשוטו הוא שנכל מקום פירוש החיצה ענין המטועעות כמו נע ונד תהיה בארץ, אלא פירוש דברי רבינו הם, שכאן אין ענין לומר שהמטועעו בגופם, כי מה שנתרחקו ממלנכם לאחור זו היתה מטועה אחת, ועל זה הי"ל וילכו ויעמדו ולשון ויעמדו, ולשון ויטעו מורה על המטועעות תמידי, אלא ודאי פירושו המטועעות בלב ובדעת ובכח הנעלם, והוא ענין הרחת והפחד, כלומר נדעזעו (בא"י): מא) שאם נשארו תוך ממחניהם לא נקרא רחוק, כמו לגבי פסח שני שכל מי שהגיע תוך העזרה הוא נקירוב מקום, ומי שלא הגיע אל פתח העזרה הוא בריחוק מקום, וא"כ מי שהיה עומד אצל ההר ממש היה נרתע לאחוריו עד מקום שהוא תוך למחנה, והוא י"ב מיל (ג"א). והיו מלאכי השרת מדדין אותן (גמר') ופירש"י מסיימין אותן להתקרב מעט מעט שהיו תלשים כאשר המדדה את בנה בתחלת הילוכו עכ"ל: מב) הוכרח רש"י להוליא התיבה מפשוטו, ואינו

לקט בהיר

המוטים, כמו ראה בעיני השכל, וכמו שנאמר (קהלת ח' ט"ז) ולבי ראה הרבה חכמה, וכן תוש הריח שנאמר (ברא' כ"ז כ"ז) ראה ריח בני (וכן פירש ראב"ע ז"ל), גם יש מרבותינו ז"ל שפירשו ראו את הנראה ושמעו את הנשמע, עם כל זאת מאחר שכל מעמד הענבר בכללו למעלה מהשגתינו נמיס ונפלאות עד אין חקר, ניחא ליה לרבינו לפרש התיבה כפשוטו (בא"י): טל) פי' ולא הקולות וברקים וקול השופר, והגם שנגמ' ברכות ו': לא משמע כן, עיין שם היטב ותראה שכוונת הש"ס לתרץ ולדחות את

אור החיים

אריכות ימים מלבד שכרה מה', כי יש מצות שיש בהם סגולות נפלאות מלבד שכר אשר קבע להם ה' וזו גילה אותה ה':

טז. דבר וגו'.[רנא] פירוש ואם לבד כי כשדבר ה' עמנו נקבל גזירותיו, מעתה הרי אנו מקבלין ממך[רנב] ואם כן אין צורך בדבר ולמה נסתכן והוא אומרו פן נמות. עוד ירלה על זה הדרך דבר אתה עמנו ונשמעה פירוש יהיה כח בנו לשמוע אבל אם ידבר ה' עמנו פן נמות ולא נשמע:

יז. אל תיראו.[רנג] פירוש שידבר עמכם עוד כי לבעבור וגו' וכבר עשה ה' מחשבתו הטובה ועשה אתכם גם שהם מובדלים לעובה כי פסקה זוהמתן באמצעות דבר האלהים, וגם בעשה ב' בעבור תהיה וגו' פירוש כי בעקירת הזוהמא

יום השביעי נח ופסק מלברואות עוד. **רנא)** אומרו דבר אתה ונשמעה, וכי אם ה' ידבר לא נשמעה, נחמי'. **רנב)** ופי' ונשמעה נגייח ונקבל, כמו וישמע יעקב אל אביו. **רנג)** ק"ל וכי מה זו נחמה עושה שלבעבור נסות, ולהם פחד מיתה, ואח"כ אמר

בִּגְדָתֶיךָ מִן־הֵיכְלֵי שֵׁן מִנִּי שִׂמְּחוּךָ: י בְּנוֹת
מְלָכִים בִּיקָרוֹתֶיךָ נִצְּבָה שֵׁגַל לִימִינְךָ
מִתְגַּמְּרִין כָּל לְבוּשָׁךְ מִן
הֵיכְלֵיָא דְמִכְבְּשִׁין בְּשִׁן
דְּפִיל מֵאַרַע מִנִּי יַחְדּוּנָךְ:
י פִּלְגֵי מַלְכְוָתָא אִתַּיִן
לְמִקְבַּל אַפָּךְ וּלְיַקְרוּתָךְ בְּזִמַּן דְּמִעַתַּר סְפַר אוֹרַיְתָא בִּסְטַר יְמִינָךְ וּמִתְכַּתְּבָא בְּאוֹרָיְתָא דְּמִן

רש"י

מן היכלי שן מני שמחוך. יומר מהיכלי שן משובחים ההיכלות המתוקנים לך נגן עדן לשמחך בהם. שן, לייבוי"ל בלע"ז: מני שמחוך. היכלות מאד ממני סס שמחוך המוחנים שבכך: (י) בנות מלכים. יהיו מתקרות אותך, כענין שנאמר ונרוסיהם מניקותיך (ישעיה מט כג): ביקרותיך. קו"ף דגוש לפי שהוא לשון נקוב. ואף על פי שכתוב יו"ד לפניה, רמימי בנקוד רב סעדיה, מיבה זו סדורה עם מי נתן למשיסה יעקב (שם מב כד) שכתוב בו יו"ד והסמ"ך מודגשת. ומנחם מיבה לשון ויקר, כמו בשושם יקר (אסתר כא ח). (ס"ל אינו): שגל. מלכה, כמו והשגל יושבת אצלו (נחמיה ב ו), ואשתו בהון שגלתיה ולחינתיה וגו' (דניאל ה ג), תשמח תמיד לימינך:

מצודת דוד

מן היכלי שן. מן השמחה והרחבת הדעת שיש למי שיושב בהיכלי שן, מן השמחה ההיא יהיה לך מן הדברים אשר ישמחו אותך בהם, רוצה לומר כל מיני שמחה שיהיה לך, יהיה מעין השמחה שיש למי שיושב בהיכלי שן, שהיא שמחה גדולה ומרובה: (י) ביקרותיך. בהשפחות היקרות שלך כהן יהיו אף בנות מלכים: נצבה שגל. המלכה תהיה נצבה בימינך מקושטת בכתם אופיר, והכל הוא משל לגודל התענוג והממשלה:

מצודת ציון

בגדותיך. מלשון בגד: שן. שן הפיל: מני. כמו מן, והי"ר נוספת: (י) ביקרותיך. מלשון יקר: שגל. כן תקרא האשה כי היא מיוחדת למשגל. וכן והשגל יושבת אצלו (נחמיה ב ו):

אבן עזרא

שן כי משם היו מובאים. והאומר כי מני שם גוי או מדינה איננו נכון, בעבור היות שן נקוד בקמץ קטן, על דרך כל מוכרת, בטעם שאיננו סמוך אל אחר: (י) בנות, ביקרותיך. מגזרת יקר, ששפחות היקרות שלך עמהם הן בנות מלכים, והאומר שהוא מגזרת בקורת תחיה (ויקרא יט כ) לא דיבר נכונה, כי אין מחלוקת שהוא ביו"ד כתוב, רק המחלוקת בין בעלי המסורת והקריאה כי האחד יקרא ביקרותיך על דרך בימינו (בראשית מח יג), והשני כדרך מישיני עפר (דניאל יב ב). והשגל היא המוכנת העתידה למשכב, והעד מלת ישגלנה (דברים כח ל), ועל דעת האומר כי זה המזמור נאמר על דוד הוא כמשמעו, ועל המשיח בנות מלכים היקרות וחשגל, מדינתו:

רד"ק

מן היכלי שן. והבגדים מוציאים לך מן היכלי שן שמניחים שם: מני שמחוך. היו"ד נוספת, ופירושו מאשר שמחוך דוצה לומר היכלי שן אשר שמחוך, כי הדירה חנאה מדחיבה לבו של אדם. ויש לפרש כי כל הפסוק הוא משל על המעשים הטובים: (י) ביקרותיך. החירי"ק בבי"ת והיו"ד נעלמת בקריאה והקו"ף דגושה. ופירושו בנשים היקרות שלך יהיו בהם בנות מלכים, כל מלך יתפאר בתתו בתו לך: נצבה. אף על פי שבנות מלכים מנשיך, מכל מקום המלכה שהיא מישראל תהיה יושבת לימינך, והיא הנקראת שגל, לפי שהיא מיוחדת תמיד למשכב, והאחרות באות אליו לעתים כשתקרא. ונקראת שגל

מדרשי חז"ל

(י) בנות מלכים ביקרותיך. אמר רשב"י: חגר בתו של פרעה היתה, וכיון שראה פרעה מעשים שנעשו לה בביתו נטל בתו ונתנה לו, אמר מוטב תהא ביתי שפחה בבית זה ולא מטרונא בבית אחר. הדא הוא דכתיב בנות מלכים ביקרותיך. (ב"ר מה).

נצבה שגל וגו'. מאי שגל, אמר רבה משמיה דרב: כלבתא. אלא מעתה הא דכתיב בנות מלכים ביקרותיך נצבה שגל לימינך בכתם אופיר, ואי שגל כלבתא היא מאי קא מבשר להו נביא לישראל. הכי קאמר, בשכר שהביבה תורה לישראל כשגל לעובדי כוכבים זכיתם לכתם אופיר. (ד"ה ד.).

אוֹפִיר: יא שִׁמְעִי בִּתּ וּרְאִי וְהַטִּי
יִשְׂרָאֵל אוֹרַיְתָא פַּמִּיהּ
אָזְנֶךָ וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ: יב וְיִתְאַו
וְחַמִּי פִּרְשַׁת עוֹבְרוֹי
הַמֶּלֶךְ יָפְיֶךָ כִּי־הוּא אֲדֹנָיִךְ וְהִשְׁתַּחֲוִי־לוֹ:
וְתִצְלֵי אוּדְנָךְ לְפִתְגָּמֵי
אוֹרַיְתָא וְתִתְנַשֵּׁי עוֹבְדִין
יג וּבַת־צֹר בְּמִנְחָה פָּנֶיךָ יְחַלּוּ עֲשִׁירֵי עָם:
בִּישִׁין דְּרַשִׁיעֵי עַמֵּךְ
וּבֵית טַעֲוָת דְּפָלַחְתְּ בֵּית
אֲבוּכִי: יב וּבְכֵן יַרְגֵּז מַלְכָּא שׁוּפְרָךְ אָרוּם הוּא רִבּוֹנָךְ וְתִסְגְּדוּן לֵיהּ: יג וְיִתְבֵּי כַּרְכָא דְצוֹר
בְּתִקְרוּבְתָּא יֵיתוּן וַאֲפָּךְ יְשַׁחֲרוּן לְבֵית מַקְדְּשָׁךְ עַתִּירֵי עַמְּמַיָּא:

רש"י

בכתם אופיר. נקטנת עדי זהב הנמ מאופיר: (יא) שמעי בת וראי. שמעי כנסת ישראל ורמי דרך הטוב: והטי אזנך. לתורה: ושכחי עמך. הכוחים שמת גדולה מיהסס: ובית אביך. עובדי אלילים שעבדו אבותיך בעבר הנהר: (יב) ויתאו

מצודת ציון

בכתם אופיר. הוא הזהב הטוב הבא ממדינת אופיר: (יא) בת. רוצה לומר ערה. וכן בת בבל (נקמן קלו ח): (יב) ויתאו. מלשון תאוה: (יג) יחלו. יבקשו:

מצודת דוד

(יא) שמעי בת. יאמר לכל עדה ועדה שמעי וראי בהבנת הלב, והטי אזנך לשמוע לכל אשר יצוה מלך המשיח: ושכחי עמך וגו'. רוצה לומר לא תהיה בעצת הנמשכים אחר גוג להלחם עם מלך המשיח: (יב) ויתאו. אז יתאוה מלך המשיח את יופי כשרון מעשיך, ואז ינוח לך כי הוא יהיה אדוניך, ואז תשתחוי לו ולא יאונה לך רעה כי יסך עליך בצלו: (יג) ובת צור. גם עדת צור בהבאת מנחה יבקשו פניך למלאות שאלתם, ועם כי המה העשירים שבכל עם וחשובים:

אבן עזרא

(יא) שמעי. אם על דוד, אמר המשורר לשגל, וטעם ושכחי עמך כדרך עמך עמי (רות א טז) שתתגייר ותשוב לתורת דוד. ואם על המשיח ידבר יהיה פירוש בת קהלה, כמו בת יהודה (איכה א טו), על דרך לעבוד השם שכם אחד (צפניה ג ט): (יב) ויתאו. אם על דוד כמשמעו, ואם על המשיח, המלך הוא השם או המשיח: (יג) ובת. אם על דוד יחסר הבי"ת, וככה הוא ובבת צר, עם בת צור, והפעול כל כבודה. ואם על המשיח, דרך משל:

רד"ק

מן ישגלנה (דברים כח ל): (יא) שמעי. לכל בת ובת מבנות המלכים הוא אומר. ופירושו שמעי זה המוסר: ופירוש וראי. והביני: (יב) כי הוא אדוניך. אין לך אדון אחר אף על פי שאת מעם אחר: (יג) ובת צור. עדת צור אומר לכל בנות מבנות המלכים, כי עדת צור תבא לך במנחה תמיר, וגם כן פניך יחלו עשירי כל עם ועם. וזכר צור בפרט, לפי שהיא סמוכה לארץ ישראל:

מדרשי חז"ל

(יא) שמעי בת וראי וגו'. ר' מאיר היכי גמר תורה מפומיה דאחר (פי' מאלישע בן אבויה שהתפקר), והאמר רבי יוחנן: מאי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא. אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו. אמר רב חנינא: קרא אשכח ודריש שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך וגו'. קשו קראי אהדדי, לא קשיא הא בגדול הא בקטן. (חגיגה טו:).

א"ר יצחק, לפי שהיה אברהם אומר תאמר שהעולם בלא מנהיג, הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני בעל הבירה. ושכחי עמך ובית אביך, שנאמר: לך לך מארצך. ויתאו המלך יפיך ליפותך בעולם. כי הוא אדוניך והשתחוי לו שנאמר: ויאמר ה' אל אברם. (ב"ר לט).

יג) ובת צור וגו'. זה אברהם שהציר למלכים והיצירו לו מלכים. במנחה פניך יחלו עשירי עם, שנאמר: ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין. (ילקו"ש).

סֵדֶר לֶךְ לְךָ

פְּרָשָׁה לט א [יב, א] **וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וגו'. ר' יִצְחָק פָּתַח** (תהלים מה יא) **שְׁמְעִי בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ, אָמַר ר' יִצְחָק מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהָיָה עוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְרָאָה בִּירָה אַחַת דּוֹלֶקֶת, אָמַר תֹּאמַר שֶׁהַבִּירָה זוֹ בְּלֹא מַנְהִיג, הֵצִיץ עָלָיו בַּעַל הַבִּירָה אָמַר לוֹ אֲנִי הוּא בַּעַל הַבִּירָה. כָּךְ לְפִי שֶׁהָיָה אֲבִינוּ אַבְרָהָם אוֹמֵר תֹּאמַר שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא מַנְהִיג, הֵצִיץ עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לוֹ אֲנִי הוּא בַּעַל הָעוֹלָם.** (שם שם יב) **וְיִתְאָו הַמֶּלֶךְ יָפְיֵךְ כִּי הוּא אֲדֹנַיִךְ, וְיִתְאָו הַמֶּלֶךְ יָפְיֵךְ, לְיַפּוֹתֵיךְ בָּעוֹלָם.** (שם)

מסורת המדרש

פל"ט א ילקוט כאן רמז ס"ב כה"ע. ילקוט מהליס רמז מט"ב.

חידושי הרד"ל

פל"ט א בירה אחת דולקת וכו'. בי הרשעים מוקרי עולם ובראות אברהם זה הרהר בלבו ודו לומר שמא אין מנהיג כו' ומיד נגלה וא"ל אני כו' הנו שמעי כו' וראי בלומר ראי בעיניך שאני בעל הבירה. **בעל השלם.** שכחי עמך ובית אביך ולך לך מארצך וגו' ראתו המלך יפיך ליפותך בעולם (כר"א ואגדלה שמך) כי הוא אדונך והשתחוי לו. ואמר ה' אל אברם וכ"ה הנוסחא בילקוט וכן נכון. והיינו האי קרא דאני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים דמלשון אני מדרש שפיר אני בעל הבירה.

באור מהרי"פ

פל"ט א ליפותך בעולם. לך לך מארצך שייך לשכחי עמך וגו'. ואגדלה שמך שייך לריתאו המלך יפיך ליפותך.

אמרי יושר

פל"ט א לאחד שהיה עובר ממקום למקום. יש לפרש שאברהם היה כן עד שראה א"י דולקת יותר משאר ארצות ומאירה שהיא מוכנת וכן אמר אח"כ וירא ה' אל אברם כשהלך ויעבור אברם בארץ. או ר"מ בירה רולקת כי מתנועת הגרם השמימי יראה כבוד האל ההו דולקת חמה וכוכבים מאירים כדברי הרב פ' עשרים מהב' כי כיון שברמי העולם שלא כמקרה כ"ש השמים וראינם מתחלפים בצד תנועתם ובמהירות ואיחור הלק זה מסכב ואחד הלק ואיך יהיה נירי הכלב בכוונה והשמים לא א"כ יש בורא עולם זהו ה' אלהי השמים ומזה הבין אברהם. ויותר נראה לפרש שסמך ויאמר ה' אל אברהם למ"ש לעיל דמת הרן על פני תרח אביו באור כשדים ומצינו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים וסובבים ז"ל שנשלך לאור דולק וניצל משם וכן היה הולך ודורש אברהם במציאות האל עד שנתאמת לו בראותו כשדים תנוד אש דולק וניצל הציץ עליו הקדוש ב"ה ויאמר אל אברהם אני ה' לך לך לתועלתך כי תשתלם יותר והבי"ה מתאוה ליפותך. זה ברכיה פי' שהוא בעדך פירשומו ולימודו לאחרים ואעשך לגוי גדול.

זרע אברהם

פל"ט א ר' יצחק פתח שמעי בת וראי וגו' עד כך לפי שהיה א"א וכו'. צריך להבין מה הקשה לו שהביא משל הזה ואיכה דמיזה בכתוב ונ"ל שקשה לבה לא מכר זכותו וצדקתו של א"א שע"י כך זכה לכל זה כמו נבי נח ובאיוב והשיב כי אין הנושאים שרם כי בנח היה צדיק לאומרו כי הקב"ה עשה עמו חסד שנשתייר בכל דורו והד"ע גם צדקתו שבשבילו ניצול מהמבול אבל בא"א אינו כן הוא שהקיש על דלתותיו של הקב"ה שלא היה לו סלבד להמשכיל להמיב אדדבא אביו היה כומר לע"א אז היה ראוי שהקב"ה יתגלה לו הואיל והוא מבקש אותו כמשל בעל הבירה וכו' וק"ל.

נחמד למראה

פל"ט א ליפותיך בעולם וכו'. נראה עם מה דמימא דמרא דמרן ישראל מפרש ועוד אמרו ח"ל סד מינן כי עליך להמס (פי' למרן ישראל) הוא כמרי מינן. ועוד אמרו ח"ל כל הדר נמו"ל דומה כמי שאין לו אלה. וז"ש לך לך מארצך פונה למרן אל המרן אשר מרמן ישראל כדי שמתמכם נעולם ועוד כי הוא מדוגין כענין שאמר יעקב והיה ה' לי לאלהים הדו"ק.

ידי משה

פל"ט א משל לאחד וגו' משל לבירה כו'. נ"ל שרצונו כמו שזה שראה בירה דולקת ד"ל נשרפת וסבור לפי שלא מכבה שום אדם את האש בודאי הבירה בלא מנהיג הציץ עליו בעל הבירה ואמר אני בעל הבירה ודצוני היה שישרף כך כשראה אברהם אבינו שהיה העולם הולך להפסד בדור אנוש ומבול והפלגה אמר תאמר ח"ו העולם בלא מנהיג הציץ הקב"ה עליו ואמר אני הוא בעל העולם ורצוני להפסיד הרשעים ואתה לך לך מארצך מן אותם הרשעים כנ"ל וק"ל וד"ש הכתוב ויתאו המלך יפיך שהמלך חפץ בך ולא בהם (פי' ע"ד דאיתא) ישראל שעובדין לאל אחד

פל"ט א שמעי בת וראי. הוקשה לו מ"ש לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך. שהיל"ל בהיפך לך לך מבית אביך וממולדתך ומארצך על כן דרש שהכוונה על הליכה והעתקת הנפש שתעזוב ותשכח מנהגי ארצה וא"כ הסדר בהיפך תחלה שוכחים מנהגי ארץ ואח"כ של המשפחה ואח"כ של בית אביו. וסדר זה מפורש בפסוק שמעי בת וגו' ושכחי עמך ובית אביך שהמזמור הזה הוא משל על נפש אבדהם שקורא אותה בת וע"פ מדה י"ז אנו יודעים כוונת הפסוק כאן שילך כדי שישכח ויעזוב. ובתנחומא ריש פרשה זו שמעי בת וכו' זה אבדהם ושכחי עמך ובית אביך זה עבודת כוכבים כמ"ש הוי האומרים לעץ אבי אתה. ויתאו המלך יפיך זה הק' ב"ה וכמ"ש כאן **וראה בירה.** ענין המשל מי שרואה בנין יפה ומסודר מכין ומודה שיש אדון ובעל לבירה זו ואומן חכם בנה אותה. אך ראה שהבירה נשרפת באש אז חשב שאדונה ובעלה עזב אותה. עד שאמר לו בעל הבירה אני הוא אדון הבירה ובעלה ובכוונה מאתי היא בוערת. כך העולם מעיד על עצמו שיש לו בורא קדמון מנהיג בחכמה וחסד. אך בשראה הבורא שהרשעים מפסידים העולם והאבדון והכליון בוער כאש לאבד ולכלות בדור המבול וההפלגה. ומזה נתבלבלה דעת אברהם שאדון העולם עזב אותו וחלילה אינו חפץ שיעבדוהו עד שנגלה עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם ואדונו ובכוונה נעשה בל הכליון והעונש. עי' יד"מ. אך באמת חפץ שיעבדוהו. תהו מ"ש ויתאו המלך יפיך בי הוא אדוניך והשתחוי לו שרוצה בעבודתו. **ליפותיך בעולם.** שהיל"ל

רש"י

פל"ט א לך לך מארצך. וסמ תענוד מומי מתרן ישראל שכל זמן שמתה נמון לתרן לתילו אין לך אלה. **שמעי וכו' והטי אזנך.** לדברי. לך לך מתרן וממולדתן ומבית אבין מפורש נתנמומת זו עבודת כוכבים שנאמר אומרים לעץ אבי אתה. **ושכחי עמך.** כל אומן שעונדים עבודת כוכבים. **לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג.** רמה שמים ואתרן רמה שמש ניום וירח נגלה וכוכבים מאירין אמר אפשר שיהא דבר גדול כזה בלא מנהיג אבין עליו הקב"ה ואמר אני הוא בעל העולם. **ויתאו המלך יפיך.** יתאו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא ליפותך בעולם.

מתנות כהונה

פל"ט א **יפיך ליפותיך.** פי' שתהא תמה יפה.

פל"ט א שמעי בת וראי וכו'. שהוקשה לו מ"ש לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך שה"ל למימר בהיפך לך לך מבית אביך וממולדתך ומארצך. ע"כ דרש שהכוונה על הליכת הנפש שתעזוב ותשכח מנהגי ארצה. וא"כ הסדר בהיפך תחלה שוכחים מנהגי ארץ ואחר כך של המשפחה ואח"כ של בית אביו. וסדר זה מפורש בפסוק שמעי בת וגו' ושכחי עמך ובית אביך שהמזמור הזה סלו מדבר באברהם יפיפית מבני אדם דרשי' ליה בפ' נ"ט באברהם. וכן בתנחומא. ובפרקין דרשי' ביה אהבת צדק וגו' ולקמן פ' נ"ט דרשי' ביה בנות מלכים ביקרותיך כו'. להכי דריש נמי ביה קרא שמעי בת וגו' **וראה בירה.** ענין המשל מי שרואה בנין יפה ומסודר מכין ומודה שיש ארון ובעל לבירה זו ואומן חכם בנה אותה. אך ראה שהבירה נשרפת באש. אז חשב שאדונה ובעלה עזב אותה. עד שאמר לו בעל הבירה אני הוא אדון הבירה ובעלה ובכוונה מאתי היא בוערת. כך העולם מעיד על עצמו שיש לו בורא. מנהיג בחכמה ובחסד. אך כשראה הבורא שהרשעים מפסידים העולם והאבדון והכליון בוער באש. ומזה נתבלבלה דעת אברהם. עד שנגלה עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם ואדונו. ובכוונה נעשה כל הכליון והעונש. וחהו מ"ש ויתאו המלך יפיך כי הוא אדוניך והשתחוי לו שרוצה בעבודתו. **ליפותיך בעולם.** דהיינו שיתגדל שמך בעולם בפרסום השגחתי על ידך. ומזה תדע נאמנה כי הוא אדונך המשגיח עליך. לפיכך והשתחוי לו להיות נכנע לעבודתו יתברך כעבד לאדוניו. וממנו יראו וכן יעשו עמים רבים.

מתנות כהונה

פל"ט א **יפיך ליפותיך.** פי' שתהא תמה יפה.

ג אחות לנו קטנה. העולם טוב. **כזה שהוא**

ב אפופילסימון. שמן כ

פל"ט ג כזה

ג שאחה כו'. שהאיר עלי

ב אפופילסימין. מבואר וכמב

נקראים נפש אחת מה פי' שחיבר שהם כגוף

כענין הנפש אשר עשו בחרן אלו הגרים שגירו. ואהא מסיק וקאמר הוי ויאמר ה' אל אברם לך לך. כלומר בעבור זה צוהו ה' להרחיק נדוד מארצו ומבית אביו ולטלטל עצמו כדי לפרסם השגחתו בעולם על יד ויתאוך המלך ובנמשל מהו יפיך. ודורש הנמשל ליפוחו ולהדרו בעולם וכמ"ש ואברכך ואגדלה שמך. **והשתחוי לו.** בארצו ומקום שכינתו וביתו וזהו לך לך מארצך כו'. **ב לריח שמניך טובים.** שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוך. עי' שי"ר פסוק זה ושם איתא ר' יוחנן וכאן קיצר במשל ועיין בתנחומא ביתר ביאור והגירסא שם. **ג אחות** לנו. הוא ד"א על מ"ש ויאמר ה' אל אברם והוא בשי"ר פסוק זה. **שאחה את כל העולם.** שחיבר ותפר את כל העולם להקב"ה שמתחלה היה העולם מחובר להקב"ה כמ"ש לעיל פר' י"ט סימן ד' אלא שבחטא אדם והדורות נקרע החיבור. ואברהם איחה וחיבר וכמ"ש בפ' הנ"ל סימן ו' קלקלת עובדיך סב חוט וחי"ט. קטן. צ"ל קטנה עד שהוא קטן ותיבת קטנה היא ציון על חיבת קטנה שבפסוק. וכמ"ש לעיל פר' ל' סי' ח' בן ג' שנה הכיר אברהם את בוראו. **לא הניקוה.** תיבת לא השני מיותר. ופירושו שלא היה לו מי שילמדהו להכיר להקב"ה אלא הוא מעצמו הכיר. ועי' לקמן פר' ס"ד סי' ד' ופר' צ"ה סימן ג' ובמ"ר פר' י"ד ריש סימן ב' ושם מבואר.

וְהִשְׁתַּחֲוִי לוֹ, הֲוֵי וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם.

ב וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם. ר' בֶּרֶכְיָה פָּתַח (שיר א ג) **לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שִׁמְךָ, [2]אָמַר ר' בֶּרֶכְיָה לְמָה הָיָה אַבְרָהָם אָבִינוּ דּוֹמֶה, לְצָלוּחִית שֶׁל אַפּוֹפִילְסִימוֹן מְקֻפֶּת צָמִיד פָּתִיל וּמְגֻפַּת בְּזָוִית וְלֹא הָיָה רֵיחוֹ נוֹדֵף כֵּיוָן שֶׁהָיְתָה מִטַּלְטֶלֶת הָיָה רֵיחוֹ נוֹדֵף, כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ טַלְטֵל עַצְמְךָ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְשִׁמְךָ מִתְגַּדֵּל בָּעוֹלָם.**

ג וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם. ר' בֶּרֶכְיָה פָּתַח (שם ח ח) **אֲחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ וגו', [3]אֲחוֹת לָנוּ קְטַנָּה, זֶה אַבְרָהָם שֶׁאָחָה אֶת כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם. בַּר קַפָּרָא אָמַר כָּזֶה שֶׁהוּא מְאַחֶה אֶת הַקֶּרַע, קְטַנָּה, שֶׁעֵד שֶׁהוּא קָטָן הָיָה מְסַגֵּל מִצְוּוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ, לֹא הֵינִיקוּהָ לֹא מִצְוּוֹת וְלֹא מַעֲשִׂים טוֹבִים. מַה נַּעֲשֶׂה לַאֲחוֹתֵנוּ בַּיּוֹם**

לריח שמניך טובים. עי' שי"ר פסוק זה ושם איתא ר' יוחנן וכאן קיצר במשל ועיין בתנחומא ביתר ביאור והגירסא שם. **ג אחות לנו.** הוא ד"א על מ"ש ויאמר ה' אל אברם והוא בשי"ר פסוק זה. **שאחה את כל העולם.** שחיבר ותפר את כל העולם להקב"ה שמתחלה היה העולם מחובר להקב"ה כמ"ש לעיל פר' י"ט סימן ד' אלא שבחטא אדם והדורות נקרע החיבור. ואברהם איחה וחיבר וכמ"ש בפ' הנ"ל סימן ו' קלקלת עובדיך סב חוט וחי"ט. קטן. צ"ל קטנה עד שהוא קטן ותיבת קטנה היא ציון על חיבת קטנה שבפסוק. וכמ"ש לעיל פר' ל' סי' ח' בן ג' שנה הכיר אברהם את בוראו. **לא הניקוה.** תיבת לא השני מיותר. ופירושו שלא היה לו מי שילמדהו להכיר להקב"ה אלא הוא מעצמו הכיר. ועי' לקמן פר' ס"ד סי' ד' ופר' צ"ה סימן ג' ובמ"ר פר' י"ד ריש סימן ב' ושם מבואר.

מסורת המדרש

ב מנחומא כלך סימן נ'. שה"ש רבה פ' ח'. ילקוט שם רמז תמקפ"ח. ג שם פרשה ד' פסקא ה'. מנחומא כלך מי' כ'. ילקוט שה"ש רמז תמקל"ד.

אמרי יושר

ג בר קפרא אמר כזה שהוא מאחה הקרע. לו שלא לבר סכלות העדרי איחה ואיחד אלא אף סכלות קנייני ואותם שהיו בהם דעות מקולקלות נ"כ יחדם לאל אז ר"מ שהמאחה עוד נשאר רחשם פדודו ע"ד ניזרה עד ר' דר' לא תבזי ארמאה באפיה. **קטנה.** אחות א שקודם בהיותה קטנה שלא למר מדבנים אלא חלק רשות לעצמו ולא למר מאנשי הדוד ואמתתם.

ליקוטים

פל"ט א **והשתחוי לו הוי ויאמר גו'.** לוסה מזה כוונה נפלאה. כי הנביא בעת הניע לו מזחה האלהית אז נתבטל מאנושיותו והוא נכנע לכבודו ית' ונופל ומשתחוה רק לו ולכן אמר אחר כי יתאו המלך יפיך להראות לך מטעם זיוו אז תשתחוו לו ותכרע מפנו כי הניע אל הדביקות האמיתי בביטול החושים. **ב לצלוחית כו'.** אולי כיון כזה לתרץ שכתוב לא גלה ה' תיכף לאברהם המקום אשר בו ילך כ"א אמר אל המקום אשר אראך אח"כ כי כיון מזה כדי שילך עתה בכל המקומות כדי שיתפרסם אמונתו בעולם כי בכל מקום שהיה הולך היה מכריז אמונת ה' ואחדותו ית' וקיבץ אנשים רבים ולמדם האמונה האמיתית הנה במקומו היו אנשים רעים שלא רצו להכיר אמונתו ית', ועכ"כ היה כצלוחית המוקף צמיד פתיל באין ריחו נודף למרחוק אך אח"כ החל רוח אמונתו לנדוף וזהו לריח שמניך טובים. אך הכה מכוסים לכן שמן תורק מכלי אל כלי שכך ואז ריחו ריחך (אשד הנזכרים).

רש"י

ג אחות לנו קטנה. זה שנהגם שמיסה להקב"ה עם כל העולם כולו. **כזה שהוא מאחה את הקרע קטנה.** שעד שהיה קטן מיגל מצות ומעשים טובים. **ושדים אין לה.** אם לא למדו רב לא היה לו מהיכן היה לומד תורה.

מתנות כהונה

ב אפופילסימון. שמן מור. **ג שאחה.** שמיגרה ותפרה. **כל באי העולם.** ס"ג נמדרש מזה כל באי עולם לפני הקב"ה [ותעיון ערך אם גרס בגילוי הספר].

חידושי הרש"ש

פל"ט **ג כזה שהוא מאחה את הקרע קטנה** כו' כצ"ל. ותיבת קטנה הוא ציון על קטנה שבקרא.

חידושי הרד"ל

ג שאחה כו. שהאיר עליהם ליחד לבבם לאביהם שבשמים. **מאחה את הקרע. קטנה שעד שהוא** כצ"ל. לו קטנה דקרא קרי"ש וכ"נ בערוך ע' אח ע"ש ועי' בתנחומא הלשון בזה.

באור מהרי"פ

ב אפופילסימון. מבואר לעיל ד"פ כ"ז ע"ש. **ג לא הניקוה.** פירוש שלא הי"ל ממי לינק ומה שקיים מעצמו קיים וכמבואר לקמן פנ"ה נעשו כליותיו כב' דדין כו' והיו נובעות חכמה כו' (יפ"ח).

ידי משה

נקראים נפש אחת מה שאין כן אומות העולם שעובדין לאלהות הרבה נקראים נפשות ע"כ אמר [להלן סי' ג] שאיחה פי' שחיבר שהם כגוף אחד וק"ל, מפי בני הגדול מוהר"ר ליב, ויפה כוון. **ג לא הניקוה כו'.** אבל לא למדו רב לא היה לו מהיכן למד. לשון רש"י.

הגחלא ל"ד אבנבנו של כ"ג לא הוי אבנבנו של כהן הדיוט. לגנבו מן
כ"ג בעמר יוחנן הסנה לדוכרנר הכל כלאים לא הוי אבנבנו מן כהן
הדיוט ולאחר כ"ג הוי כלאים לכהן הדיוט לא הוי אבנבנו מן כ"ג
מכלי כלאים עליה לא הוי כלאים לכהן הדיוט. לגנבו מן כהן הדיוט
לא הוי אבנבנו מן כ"ג.

אלא למ"ד אבנבנו של כהן הדיוט. לגנבו מן כ"ג בעמר יוחנן הסנה
לדוכרנר הכל כלאים לכהן הדיוט ולאחר כ"ג הוי כלאים לכהן הדיוט
לא הוי אבנבנו מן כהן הדיוט. לגנבו מן כהן הדיוט לא הוי אבנבנו
מן כ"ג.

(אחת ר"מ אומר ר"מ ורבנן)

בת ה' פייס ד"ת סמוכ"ל בנ' ר' מייר מלכים מלכה כ"ל ר"ל מ"ל מ"ל ר"ל מ"ל מ"ל מ

שמגיע לפיו של ליתן. ואינו משמרנה כגון לאותן מים כדמשמע ליתן לא מקמה הוין ידעת דמכר בתי מכרה ולא מתמרנה: **ארבעה** הכתים יכו ידעינן דמשמע קימומין ופינה. ולא"ה דמגן כתמ"

ברכה ר"ה מ"א) דקרקמון

ופינה סגולין לא מתחלה מפני סכן מי כגיס ומיהו לא כפ"ק דסנהדרין (דף כ:) וכיון דקדי לה מ כגיס מסמם מתיק מכנעין והכא מסמם טכנעין דקדי לה נהרמים ו"ל סכנה עכנין הן ולפי אמי כגיס מתנרגין הן פסולים לגמי מחמת לגמי מתיק ולתן מוקן מוקם נמור ר"ל מפכ דמכלגין מקום לתן כלן מים מים לא כלי דמפר ומיק מטרכ הכן מחמת סכן מי כגיס ומסמיקין בין מים לכלי:

פליגי

בלעא לספינתא הדר אתא ציפרא פסקינה לרישא שקלה לתהא אבן טבא שדייה לספינתא דוה דני ציפרי מליחי בהדן אוחבינהו עליהו שקלוה ופרחו לדו בחדה ת"ר מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע שהיו באין בספינה והיה ר"א ישן ור' יהושע נעור נודעזע ר' יהושע ונעור ר"א א"ל מה זה יהושע מפני מה נודעזעת א"ל מאוד גדול ראיתי בים אמר לו שמא עיניו של ליתן ראית הכהיב עיני בעפעפי שדר אמר רב אש אמר לי הונא בר נתן ומינא הוא הוה קא אזלינן במדברא והוא (ג) אמבא דרשא בהדן פתחנא ונקרינא ואגרנא אעשבי ארמיתהנן ציבי הלם אמבא ומינן בי הודן לבתר דאבימר אמר לי הוהא עישבא סמתרי דיתבא הוו יבראא אלהים את התנינים הגדולים הכא תרגומו ארולי דימא ר' יוחנן אמר זה לויתן נחש עקלתון שנאמר ביום ההוא יפקוד ה' בחרבו הקשה וגו': (סימן בל שעה יהדן): אמר רב יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם אף לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון זה לזה מרביון כל העולם כולו מה עשה הקב"ה סירס את הזכר והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא שנאמר יורגנו את התנין אשר בים ואף כהמות בהדרי אלף זכר ונקבה בראם ואלמלי נזקקין זה לזה מרביון כל העולם כולו מה עשה הקב"ה סירס הזכר וצינן הנקבה ושמרה לצדיקים לעתיד לבא שנאמר הנה נא ברו במתניו זה זכר ואינו בשריר בטנו זו נקבה התם נמי ליסרסיה לזכר וליצננה לנקבה דנים פריצי וליעביר איפכא אימא נקבה מליחא מעלי איבעיא אימא כיון דכתיב לויתן זה יצרת לשחק בו בהדי נקבה לאו אורח ארעא הבא נמי לימלחה לנקבה כוודא מליחא מעלי בשרא מליחא לא מעלי ואמר רב יהודה אמר רב בשעה שביקש הקב"ה לבראות את אדם עליון לשר של ים פתח פיך ובלע כל מלאות שבעולם אמר לפניו הדס"ש ד' שאעמוד בשלי מיד בעמד בו ותרגו שנאמר בבחו רגע הים ובחכונתו מחץ רהב אמר ר' יצחק שם שדו של ים רהב שכו ואלמלא מים מכסין אותו אין בל בריה יכולה לעמוד בריחו שנאמר לא ידעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגו' כמים לים מכסים אל תקרי לים מכסים אלא לשרת של ים מכסים ואמר רב יהודה אמר רב ירדן יוצא ממערת פמים תניא נמי הכי ג) ירדן יוצא ממערת פמים ומהלך בימה של סיבכי וכימה של טבריא ומרגלגל ויורד לים הגדול ומרגלגל ויורד עד שמגיע לפיו של לויתן שנאמר יכמה כי יגיח ירדן אל פיהו מתקף לה רבא בר עולא האי בבחצות בהדרי אלף כתיב אלא אמר רבא בר עולא אימרי בחצות בהדרי אלף בבחרות בזמן בפיו של לויתן (סימן ימים נבריאל רעב) כי אתא רב דימי א"ל יוחנן מאי דכתיב כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה אלו שבעה ימים וארבעה נהרות שמקיפין את ארץ ישראל ואלו הן שבעה ימים יסד של טבריא וימה של סרום וימה של חילתא וימה של סיבכי וים אספמיא וים הגדול ואלו הן ארבעה נהרות ירדן וידמון ופינה כי אתא רב דימי א"ר יוחנן עתיד נביאל לעשות

קינגיא

בר אמרהי. אמר מיהוא לנזוב כמים: בגאא לשמטמה לאטמיה. שמקה לפתוך רכיהו: ורק ליה חלא. מוחן וכמה מריהו: למיסדא ביה. לתגדיא: ברגא דמים והכרגא ליה מעגא: ה"ג אתא הוהוא ונגיגא רגגא וקבגיי למכלע לספינתא אמרא חודה אור פרשקנגא עוכא נקבה וקטעיה לרישה דתגיגא אמרהיכו מיא והוו רמא מרגז לס סהיס גדול הרגה הדר בעי לטבעיה לספינתא אתא הוהוא פרשקנגא וקטליה ואזיל לה אמרא דשקליה לתהיא אבן טובה וזהלינהו להנהו ציפרי: לעגוה לס יסיו וסיו ופרחו לגן: בהדה. כהדי הכהן לגן: מדעדע. מכה מכהה: פתחנא ונקרינא. מעיה מלא ונגיד הגפה: חלם. מעמסכרה יפר כמתמלה: סמתרי. עשב המסכר כגלמיגן ליתן: נחשכרה. הוא ליתן הכר הקיקון הוא לגרת: עקלתון. ליתן נקנה שמקיף לת כל העולם: זבר ונקבה בראם. לגדמיכ (ומפרש כ:) נתנם כרים מסקים לגיגים (שקלי ומ) (ספינתא) מלים. ולא מקלת מסקת לפסולת (ג) אמבא. לפסולת: סירס את הזכר. מלא יקוק לגמלי דגים. ל"ש והרג את התנין. מיפא דהמי קנא ליקוד ה' מתרבו הקשה (וגו') (סוף) ליקוד ה' מתרבו הקשה על ליתן נתנם כרים לעגיל הקב"ה מלאכי נקבה לעגיל הקב"ה מלאכי נקבה לעגיל הקב"ה מלאכי נקבה

לשריפה, מכל מקום לא היה ראוי לעשות לו נס. דבאמת בן נח אינו מצווה על קידוש השם [סנהדרין עה, ב], וא"כ אינו ראשי להסמיר על עצמו, דהוי בכלל ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש [בראשית ט, ה]. מיהא באברהם אבינו ע"ה זה היה המיות שלו לקדש השם, ואין חיובו נחשב לו לכלום בלא זה, שפיר היה ראשי למסור נפשו. משא"כ הרן כיון שנתפסק בדבר, א"כ באמת לא שפיר עבד שמסר נפשו במה שאינו ממויב בדבר, ועל פי זה יובן שפיר מדרש הנ"ל.

ה) ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וגו' [יב, א]. פירש רש"י לך לך, להנאתך ולטובתך וכו'. ולהלן כתיב [יב, ד] וילך אברם כאשר דיבר אליו ה', כבר הערו המפרשים [ראה אור החיים הק' לקמן פסוק ה, ועוד] מה זהו הנסיון לאברהם אבינו שקיים צוי של הקב"ה אחרי שהובטח בכל הברכות והטובות הללו, גם מה שאמר הכתוב כאשר דיבר אליו ה', צריך ביאור.

ונראה בס"ד, דהנה רש"י פירש [שם ב] ואעשך לגוי גדול ואברכך וגו', ואברכך - בממון, והיה ברכה - שיהיו הברכות מסורים בידך וכו', ד"א ואעשך לגוי גדול, זהו שאומרים אלקי אברהם וכו', יכול יהיו מומנין בכולן, ת"ל והיה ברכה, כך מומנין ולא בהם. וביאר בספר אוהב ישראל [ריש הפרשה], דהנה העיקר בכל עניני עבדות השי"ת שיהיה מצפונו זך וכוונתו בלתי להשי"ת לבדו. וכבר האריך המונה הלבבות בשער יחוד המעשה [פרק ה], דהיכי דמשתדל בכל עוז, אם אינו יכול להעביר דעת קונו, אבל עכ"פ שיתכוין בעבודתו לנאתו, ולהזדיין בו בפני הבריות. והשי"ת אמר לו לאברהם ואעשך לגוי וכו', ויש לפרש כוונת השי"ת בשני אופנים, או כמשמעו, ואברכך בממון, ואגדלה שמך שאוליע טובך בעולם וכו'. וכמו כן בלשון פירושא, ואעשך לגוי גדול, זהו שאומרים אלקי אברהם וכו', והיה ברכה, שאני קונה ברכה בשמונה עשרה. והנה היכי דהשתדל להכניס בלבו של אברהם אבינו ע"ה, שגודלי השי"ת להבטיחו נחכוין בעולם הזה, וכל הבטחות הללו על הלקח המדומות נאמרו, אבל באמת, עיקר כוונת השי"ת היה על אדון פירושא. וזהו הנסיון אברהם אבינו ע"ה, שלא נתפתה לעצה היצר הרע בזה. והיינו דאמר הכתוב, וילך אברם כאשר דיבר אליו ה', דייקא, כפי כוונת השי"ת במה שאמר ואעשך לגוי גדול, וכפי מה שהיה אפשר להעמיס בדברי השי"ת כוונה שלא בשביל טובת עולם הזה.

וזהו שפירש רש"י, לך לך, להנאתך ולטובתך, להנאתך קאי על הנאת עולם הזה, ולטובתך היינו טוב האמיתי. דהבטחת השי"ת כולל גם שניהם, וא"כ הוי מצי לקיים לו יתברך שמו באופן זה, ומ"מ אברהם אבינו הלך כאשר דיבר אליו ה', דייקא, וא"ש בס"ד.

עוד נראה לי ענין נסיון הזה, צריך עיון להבין, דהא בין אויבים ושונאים היה שוכן, שהפילוהו לתוך כבשן האש, וגודלי לא אברהם אנא, נטלוהו והשליכוהו לאור וגרמרו בני מעיו, ויצא ומת על פני תרח אביו, הה"ד [בראשית יא, כח] וימת הרן על פני תרח וגו'.

(12)

על האדם כ"כ להרחיק עצמו מרודפיו. בס"ד, דבמה שהשי"ת פרנו לו מארצך ומולדתך ומבית אביך ומהם הכנים המקשרות ודבקות גמרן בארצו ובבית אביו, עד שהיה קשה בדרך להפריד עצמו מהם, זהו להגדיל והיינו דאמר קרא, וילך אברם כאשר אליו ה', שלא יקשה מאי הנסיון הגדול לזה נאמר כאשר דיבר אליו ה', ולרצונו של השי"ת נעשה לו משוקה לארצו ולולדתו, וממילא היה הנסיון גדול מאוד.

[בראשית רבה לט, ט] אמר רבי לוי, שמי פעמים כתיב לך לך, ואין אנו אומרים מי זו מבינה, אם השנייה אם הראשונה, ממה דכתיב [בראשית כב, ב] אל ארץ המוריה, הוי השנייה מבינה מן הראשונה. ונראה לי בס"ד, דהנסיון אברהם אבינו ע"ה היה, שבאברהם אבינו שהיה מדתו שפלות רוח, כמו שכתוב [שם יח, ד] ואקחה עפר ואפר, ומן הראוי היה לו לבוא אל ארץ שמא מ"ו ע"י שהשי"ת מרוממו אבל נפעם אחת, פן יכנס בו רוח גאוה, לכן נתן לו שלא נגרא. ועל דרך זה מצינו בשה רבינו שהיה מסרב כל כך בשליחותו של הקב"ה, שהיה מתירא פן ע"י זה יכנס בו מ"ו ומחשבת גדלות. אבל אברהם אבינו ע"ה לא הרגיש מושם לכל זה, דאין למצוה אלא שעתה, אלא דמפקדת איבעי לך למעבד [בראשית י, ב], אלא אם בעשיית המצוה יכוין לשם שמים, אמר מצוה לא ידע דבר רע [קהלת ח, ה], ומצוה בעידן דעסק בה מגינה ומצלי [סוטה כא, א]. וזה היה לנסותו אם אחר שכבר עמד בנסיון הגדול הזה, והוא נסיון העשירי, אם יכנס בו המגשאות והתפארות, בהעלות על לבו כמה נחשב הוא שעשה עבודה גדולה כזו.

אבל באמת, גם מזה לא נתפעל אברהם אבינו כלום, והראיה, שאחר העקידה אמר אברהם אבינו [בראשית רבה נו, יא; במדבר רבה יג, ב] רבש"ע איני זז מכאן עד שתשבע לי שאין אתה מנסה אותי עוד לעולם. דע"י זה בא לבחינת שפלות כל כך, עד שלא האמין בעצמו שאם יעמדו השי"ת עוד שיהא אפשר לו לעמוד בנסיון עוד. נמצא שהוא ממש ההיפוך מנסיון הראשון, ואין אנו יודעין איזה מביב. ועל זה אמרו, מה שהוא אומר אל ארץ המוריה, הוי אומר נסיון האחרון מביב. והיינו על דרך שאמרו רז"ל [תענית טו, א] מאי הר המוריה וכו', שיצא ממנו הוראה לישראל. דאמרו רז"ל [עיין עירובין יג, ב] מפני מה קבעו הלכה בבית הלל, מפני שהם ענותנין, ומי אפשר לכוין ההלכה אלא למי שדעתו שפלה עליו. ועיקר שפלותו של אברהם אבינו מכר ע"י נסיון העקידה הנ"ל, מוכח מזה דנסיון הנ"ל עדיף, וא"ש בס"ד.

ו) ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך וגו' [יב, א]. במדרש [בראשית רבה לט, א] הה"ד [תהלים מה, יא] שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך. ולבאר המשך המדרש לפרשה זו נראה בס"ד, הנה אמרו רז"ל [תמיד כח, א] איזה

בגמרא שם: מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן, מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

דרך ישרה שיבור לו האדם וכו', ידבק באמונה ישרה. והכוונה, שלא די באמונה בעצמה, אלא האמונה צריך שיהא מקובעה בלבו, כאלו בעיניו יראה אמיתת הדברים. והוא אחד ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, היא אמונת חכמים, כדאיתא בפרק קנין תורה [אבות פרק ו משנה ו], וכל דברי חכז"ל צריך שיהא אמיתת דבריהם חקוק בלבו כיחד בל תמוט, כאלו בעיניו יראה הויות הדבר.

ובבר אמרתי מאז, לקחת מוסר השכל מעובדא דמייתא בגמרא פרק הספינה [ב"ב עה, א] דרבי יוחנן הוי יתיב ודרים, עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים, וחוקק בהן עשר על עשרים, להעמידן בשערי ירושלים, לגלג עליו אומו תלמיד, אמר, השתא אפילו כביעתא דציצלא לא משכחינן, כולי האי משכחינן, לימים הפליגה ספינתו ביום, חזא מלאכי השרת דיתבי וקא מינסרי אבנים טובות ומרגליות שהם שלושים על שלושים, וחקוק בהן עשר ברוס עשרים, אמר להו הני למאן, אמרו ליה שעתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים, אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה דרוש רבי, לך נאה לדרוש, כאשר אמרת כן ראיתי, אמר לו, ריקא, אלמלא ראיתי לא האמנת, מלגלג על דברי חכמים אתה, נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות. ויש ליקח מזה מוסר השכל, דאותו תלמיד לא קטלא קניא בחגמא הוי, מדזכה לראות מלאכי השרת עוסקים בתיקון שערי ירושלים, ומ"מ לא חס רבי יוחנן על חייו, ועשאו גל של עצמות על שלא האמין לדברי חכמים.

כל זה אמרתי מכבר, ועכשיו מצאתי יותר מזה בספר בני יששכר, במאמרי קדשו לחג השבועות [מאמרי סיון מאמר ה אות יט], **ההוא** אמר דאותו תלמיד מעיקרו נמי לא אמונת חכמים, דאילמלא כן היה דבריהם מעניינו מיד. אלא שלא היה מאמין בדבריהם, ולא היה האמונה תקועה בי"ב בלבו שיהיה הדבר מוסכם אצלו כאלו אין רואה כן. לכן נתפעל מאוד בהתהוות כאשר ראה כן בעיניו, ואילמלי היה מאמין באמת גמור, לא היה לו להתפעל כלל, שראה כזאת עין בעין. על כן כשאמר דבר לדבר מידוש, דראה עין בעין דברי רבי יוחנן מקוימין, העניטו רבי יוחנן על כל אלה.

ואמר הה"ק הנ"ל, דלהורות כן הרמב"ם ז"ל במעמד הר סיני שהיו יודעים את הנשמע ושומעין את הנראה [עיין ר"ה בחודש, ט; רש"י שמות כ, טו ד"ה רואים את הקולות], משום דראה להורותם עד כמה צריך שתהא הבכבד האמונה אצלם. להנה, בדבר הנראה בעין לא שייך לשון אמונה, דאמונה אינו אלא בדבר שהוא למעלה מההשגה. אמנם, שמושה שייך בדבר שאינו רואה בעיניו, כי אם לוקח אזנו לקח מפי השמועה, ע"ז שייך לשון אמונה. והנה, ענין האמונה צריך שיהא בחוקק כ"כ, כאלו עין בעין יראה הדברים, באופן שלא יהיה חילוק אצלו דבר המושג ע"י שמועה או ע"י ראיה. וזה שהראה להם הש"ית במה שהראה להם את הקולות אשר רואים את הנשמע, למען דעת כי את הנשמע צריך שיהא חקוע בלבם ממש כמו הנראה.

ונראה דזה כמו כן כוונת הכתוב, שמעי בם וראי והטי אזנך וגו'. דלכאורה לשון כפילה הוא, כיון דכבר אמר שמעי, למה לו למימר עוד והטי אזנך. ומו, דהוי ליה לסתום הטי אזנך לשמעי, למה הפסיק בראיה. ולהנ"ל יובן בס"ד, דהנביא אמר שמעי בם וראי והטי אזנך, דמה שאתה משיג בבחינת שמיעה, יהיה

אמו דבר הנראה לעיניים, וע"י זה [illegible] אחיך ויתאו המלך יפיך וגו'. [illegible] המכוון בס"ד, דלכאורה יש [illegible], דיתורה הקדושה התחילה [illegible] אחר הש"ית באברם, ולא הקדים [illegible] גדולתו ומדותיו הטובים של [illegible] ע"ה. ונראה בס"ד, על פי מה [illegible] וקני הגה"ל מו"ה יוסף אבדק"ק [illegible] זצ"ל. לכן לא נאמר בתורה [illegible] אברהם אבינו ע"ה במה שהשליך [illegible] את עצמו בשביל אמונת [illegible] לעבודה הנ"ל היה ע"י מה [illegible] אברהם אבינו ע"ה בחקירה, שע"י [illegible] שכלו השיג שאין בירה בלא בעל [illegible] ומסר את עצמו לשריפה. ואילמלי [illegible] הקדושה הזכירה זאת, הוה אמינא דכן [illegible] אמתלא העבודה שיבור לו האדם, [illegible] וחבונן בחקירות. אבל באמת לא כן [illegible] דאברהם, אמתלא העבודה צריכה להיות [illegible] האמונה, ושוב כשכבר נשתרש אצלו [illegible] אחד בל תמוט, אז הרשות נתונה לו [illegible] גם בחקרי לב, ודפח"ח וש"י.

[illegible] אמילא יובן על נכון מאמר המדרש [illegible] המשך לפרשה זו. דהיה קשה [illegible] איך פתח הכתוב ויאמר ה' אל [illegible] אלי הקדש בתחילה מפני מה עשה [illegible], ובפרט שלא הזכיר כלל גודל [illegible] שהושלך לגו אתון נורא. ועל זה בא [illegible] שאמר הה"ד שמעי בת וראי והטי [illegible] ויהא על דרך שפירשנו, דעיקר הדבר [illegible] אלד האמונה, והאמונה צריך שיהיה [illegible] שיהיה שוה אצלו שמיעה לראיה. [illegible] אחי שפיר מה שהכתוב לא הזכיר כי [illegible] אבודתו של אברהם אבינו ע"ה שהיה מצד [illegible] אמונה, והיינו נמי דאשכחן שהכתוב משתבח באמונתו של אברהם אבינו ע"ה, הגם שהיה לו אינטגיות גדולה בלבו, שכל מלכי מזרח ומערב היו משכימין לפתחו [בראש ב"ב טו, ב], כאיב ביה [בראשית טו, ז] והאמין בה', וחשבה לו לצדקה, וא"ש בס"ד.

עוד נראה לי בס"ד, הנה בבר העירו הקדמונים [ראה אור החיים הק' לקמן פסוק ד, ועוד] מה ענין הנסיון הגדול הזה, וכי ס"ד דאברהם אבינו שמסר נפשו לכבשן האש בשביל קדושת הש"ית, לא ישמע לקול דברו בזה, וכפרט שהש"ית הבטיחו ואעשך לגוי גדול וגו'. ורמיתי בספר חפילה למשה [ריש הפרשה] להה"ל מהר"ם מסאמבור זי"ע, דהיה בזה נסיון גדול לאברהם אבינו שהיה בעיני עצמו עפר ואפר וכלא נחשב, ובפתאום אמר לו הש"ית ואעשך לגוי גדול וגו' והיה ברכה, שהברכות יהיו מסורין בידך. והיה לו עכ"פ לברב ולאמר, מי אנכי שאתנהג על דרך זה ואלך בגדולות ובנפלאות ממני. אבל הוא לא סירב כלל, כיון שרצונו של הקב"ה כן, אין לו לחקור אחר רצונו כלל וכלל, ודפח"ח וש"י, ועיין מתק דברות קדשו בפנים. והיינו דכתיב ולך אברם כאשר דיבר אליו ה', כלומר, מיד כשדיבר אליו הזדרז ולא חשש לכלום.

ונראה, דכש"כ דהיה לו לאברהם אבינו לברב, בהעלות על לבו מה יאמרו הבריות אם הוא ילך בגדולות ובנפלאות כאלה, ליפא מגוי אל גוי, וממלכה אל עם אחר לקרא בשם ה', ולהיות מברך את הבריות. הלא יאמרו מי שאבותיו עובדי עבודה זרה, ומאין בא, ממקום עובדי ע"ז, וכל משפחתו עובדי ע"ז, א"כ היתכן להתנהג בגדולות כמוהו. אין זה כי אם כל קבל די רוח יתירא ביה [דניאל ו, ד], וכדכתיב גבי שאול [ש"א י, יב] ומי אביהם. אבל אברהם אבינו לא

שם לבו לכל זה, ולא אחר מלעשות רצון קונו, וקיים בעצמו ויגבה לבו בדרכי ה׳ [דברי הימים ב׳ יז, ו]. והיינו דאמרו רז״ל, זה שאמר הכתוב, שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך וגו׳.

*לך לך מארצך וכו׳ אל הארץ אשר אראך [יב, א]. ורש״י פירש, מאי טעם לא גילה לו הארץ מיד, כדי להבבה בעיניו, ולתת לו שכר על כל פסיעה ופסיעה[1], וכדרך ביאור. וגראה לי בס״ד, כתיב [במדבר טו, לט] ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, ואמרו רז״ל [ירושלמי ברכות פרק א הלכה ה] ליבא ועינא תרי סרסורי דחטאה, דכתיב [משלי כג, כו] תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה. והנה כתיב [שם״ב כג, ה] ערוכה בכל ושמורה, ודרשו רז״ל [עירובין מ, א] אם ערוכה ברמ״ת מידברים שלך, משתמרת. ופירשתי בס״ד, על פי דכתיב [משלי כג, ה] התעף עיניך בו ואיננו, ועל פי מאמר רז״ל [אבות פרק ב משנה יב] התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך. ואמרו רז״ל [שם פרק ה משנה כב] הפך בה והפך בה וכו׳ ובה תחזי, ואמרו רז״ל[2] כמו כן אוקיות מתכיומת. ולפי זה צריך להזהר מקודם בשמירת העינים מכל דבר ערוה, ומלהסתכל ברשעים וכיוצא בזה. ומצינו הצדיקים היה להם כח גדול בעינים, על דרך דאמרו רז״ל [נ״ב עה, א] נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות. וגראה לי בס״ד דיש לפרש בזה [דברים לה, יב]

ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל, האי ׳לעיני׳ מאי עבידתיה. וגראה לי, פי מאמר רז״ל [ברכות ו, א], כל חד וחד מקבל אלפא משמאליה, ורבבתא מימינה. שלמה [מהלים צא, ז] יפול מצדך אלף וכו׳, ואלעזר נתנה רשות לעין לראות, אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין. והנה, מי שהולך במדריגות צדיקים, ואינו מתירא משום דבר רק מהשי״ת לבדו, לו שפיר נתנה רשות לראות. והיינו, לכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל.

ואמרו רז״ל [מגילה יח, ב] גבי רבי מאיר דאתקיים ביה [משלי ה, כה] ועפעפיו יישירו נגדך, ומשום הכי הוי מצי לכתוב [תורה] בעל פה [שלא מן הכתב]. וגראה לי על פי מה שכתב הרמב״ן דהתורה כתובה במרום בשם שתורה על גבי אש לבנה עמוק בפתיתתו [ריש בראשית]. והנה, האור מכאן עד לרקיע הוא מלא חיצונים, על כן אי אפשר לראות ברוחניות, אבל מי שיש לו כח בעינים לבטל המסכים המבדילים באמת יוכל לראות, והיינו דקאמר, ועפעפיך יישירו נגדך, היינו שישימו למישור כל התנגדות שלך, ואחי שפיר.

ועיין מה שאמרו רז״ל [ברכות כ, א] אל תקרי עלי עין. וכתב בספר תורת משה [תת״ם פרשת וחי׳ אל הספקות בן סורות עלי עין] דהוא ר״ת ע׳פעפיך יי׳שירו נ׳גדך, והיינו על פי הנ״ל, דע״י

ז. כן היא בשל״ה הק׳ מסכת שבועות פרק תורת אור אות ס, סג וסד בארוכה ביאור הענין. וראה עוד ספר תיקונים חדשים לרמח״ל תיקונא תנינא, ועיין עוד קדושת לוי לפורים, ד״ה והנה יש עוד דבר, ועוד כהנה רבות.

1. לשון רש״י שם ב, ד״ה אשר אראך, לא גלה לו הארץ מיד כדי להבבה בעיניו, ולתת לו שכר על כל דבור ודבור. אך כן הוא הלשון במדרש רבה בראשית לט, ט, וז״ל: אשר אראך, ולמה לא גלה לו, כדי להבבה בעיניו, וליתן לו שכר על כל פסיעה ופסיעה.

[illegible] צו הוא מישר התנגדות, וממילא [illegible] אפשר לשלוט ביה עין הרע.

[illegible] ארץ ישראל אינה יכולה לסבול עובדי [illegible] עבודה זרה מתמת גודל הקדושה, [illegible] כל זה אחרי שכבר נתפשטה קדושת [illegible] ישראל, אבל מקמי שנתפשטה, אדרבא, [illegible] הטרוייס שם עובדי ע״ז יותר [illegible] מקומות. על דרך שפירשו המפרשים [illegible] [שם מהרי״ל הק׳ פרשת מוקם במדבר יט, ב] משל [illegible] גלה דבש כשנתרוקן, מיד כל הזבובים [illegible] לתוכו, משא״כ בכלי מלא מים בעלמא. [illegible] קדושת ארץ ישראל לא היה אפשר [illegible] מתמת עובדי עבודה זרה אשר [illegible] והיתה מצומצמת. וכשבא אברהם [illegible] ע״ה, וביה איתקיים ועפעפיך יישירו [illegible] נגטנו כל כחות הטומאה, וע״י זה היה [illegible] לקדושת ארץ ישראל להתפשט דמצא [illegible] לת מינו. ובזה ממילא אתי שפיר דהשי״ת [illegible] אמר לו וגילה לו הארץ מיד, דעיקר [illegible] אינה יכולה להתפשט כי אם אחר אשר [illegible] היה אברהם אבינו ע״ה עובד ה׳ בתוכה. [illegible] כדי להבבה בעיניו, דיקא, וממילא ניתן [illegible] לו שכר על כל פסיעה ופסיעה.

[illegible] אל הארץ אשר אראך [יב, א]. פירש רש״י [שם ב ד״ה אשר אראך], למה לא [illegible] לו הארץ מיד, כדי להבבה בעיניו, ולתת [illegible] שכר על כל דבור ודבור. יש לפרש בס״ד, [illegible] לצדיקים יש להם כח גדול בראיית [illegible], דע״י זה ממשיכין רוחניות במקום

[illegible] עין תפארת שלמה על התורה פרשת פנחס, [illegible] חנו מחוץ למחנה. ומובא בספה״ק בשם האר״י [illegible] אך בכתבי האר״י משמע בחינה אחרת, והוא [illegible] דביקותם בשי״ת, היה עושה רצון יראיו ורואה

שגתנו עיניהם. וכדכתבו בספרים הקדושים[1] בהא דאמרו רז״ל [שבת נה, א] נתן בו עיניו ועשהו גל של עצמות. והיינו, ע״י שלא יכלו לסבול הרוחניות שהמשיך עליו, דדרכו של נר לכבות כשמתקרב אל המדורה. והנה, ארץ הקדושה אינו יכול לסבול עוברי עבירה, כדכתיב [ויקרא כ, כב] ולא תקיא אתכם הארץ וגו׳, מיהא כל זה אחר שכבר כח הקדושה שבה יצא אל הגלוי ע״י האבות הקדושים, וע״י שגראה אליהם השי״ת בגילוי שכינת עוזו. אבל מקמי הכי, אדרבא, ע״י עוברי רצונו אתטמר קדושת הארץ בלבושים ומלומים, לבלתי לסבול רוחות מעשי הכנעני והפריזי יושבי הארץ. וכאשר בא אברהם אבינו ע״ה, ע״י קדושתו מצא מין את מינו, וניעור, ואז הוצא לאור כח קדושת ארץ ישראל אחת לאחת, וי״ל דזה ע״י רוחות עיניו.

דהנה, עשר קדושות קתשיב במשנה סוף פרק א׳ דכלים [משנה ו], וכולם, בכל בחינותיהם בארץ ישראל, כדתנן ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, וקתשיב עשר מעלות, עד קודש הקדשים מקודש ממנו. והנה ׳עין׳ בגימטריא ה׳ הויות, שתי עינים - בגימטריא עשר הויות, כנגד עשר קדושות הנ״ל. וע״י קדושת רוחות עיניו של אברהם אבינו הוצא לאור עשר בחינות הקדושה שבארץ ישראל, והוא עלה ונתעלה ממילא בעשר קדושות הנ״ל. והיינו טעמא דלא גילה לו הארץ מיד, משום דקדושת הארץ לא נתגלה ולא יצא מכח

את צערם, ונוקם להם מאויביהם לעיניהם, ראה ספר הליקוטים, תהלים פרק צא, או מכוח השם בו הבה משה רבינו את המצרי ראה שער מאמרי רז״ל, מסכת שבת.

ורבנן מי יש היתר לשבועה שהיתה בשביל טובת חבירו וע"י משנה למלך שם).

ובזה יתפרש היטב את קשתי המרמז לק"דושה ש"ס י"מין ת"ורה, כשהיא מחולל בגלות, ואולי ירחם השם להתיר השבועה, ויסמנו המקטרגים להתיר גם שבועת המבול, וע"כ נתתי בענן את הקשת להראות ששבועה זו א"א להתירה וא"ש.

זאת אות הברית. פרש"י הראהו הקשת ואמר לו הרי האות שאמרתי. וכפין זה מצינו בני קידוש החודש שאמר הקב"ה החודש "הזה" לכם, וכן בני מחצית השקל "זה" יתנו, אלא דהתם איתא שנתקשה משה רבינו ע"כ הראה לו הקב"ה, וא"כ צריך טעם גם כאן למה הוצרך להראותו. ויתפרש על פי דברי היע"ד (ח"א דרוש י"ב ד"ה והנה אמרו), דהנה המפרשים הקשו הרי הקשת ענין טבעי הוא ע"י החמה והמים, (ועיין בכלי יקר), ותירץ היע"ד דב' מיני קשת יש, יש קשת הטבעי, ויש קשת הברית שהוא דומה להתלת לשון כליון שמורה דוד בהספידו על שאול (שמואל-ב א' י"ח) ללמד בני יהודה קשת, פירוש כ"ז ששאול הי' חי והי' לדיק לא הי' בימיו קשת הברית, בבתובות (ע"ז ע"ב) גבי רשב"י וריב"ל, אבל מעתה צריך ללמד אם הוא קשת טבעי או קשת הברית, ועיין שם מש"כ לפרש דברי הש"ס בתובות הנ"ל, ולפי"ז א"ש מה שהוצרך להראות לנח איזהו קשת הטבעי ואיזהו קשת הברית, ובזה א"ש סיפא דקרא דדוד, הלא היא כתובה על ספר הישר, עיין מ"ש היע"ד ע"ז, ולהנ"ל הכונה דמדכתיב בספר הישר היא תורת משה זאת אות הברית, שהראה הקב"ה לנח הקשת שהוא לברית, ע"כ דאיכא ב' מינים, ולהכי צריך ללמד לבני יהודה קשת, ושפיר.

לך

ל ויאמר ה' אל אברם לך לך. במד"ר (ריש פרשתן) איתא, ר' יצחק פתח (תהלים מ"ה י"א) שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך ויתאו המלך יפיך. וצריך להבין השייכות להך קרא, עיין בישמח משה ופרוגר"ב מ"ש בזה.

ונ"ל לפרש בעז"ה, על פי דברי הבני יששכר סיון (מאמר ה' אות י"ט) אהא דוכל הפס רואים את הקולות, שהצריך לבאר דהאמונה בדברי חכמים ששמע מהם צריך להיות מקובלת על לבו כאילו בעיניו רואה כן, וזהו טעם על רואים את הקולות להורות דהנשמע מן החכמים צ"ל מקובל כרואה ממש, והביא מסנהדרין (ק' ע"א) דרש ר' יוחנן בו' אלמלא לא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה בו' עיי"ש. אבל אמונת אברהם אבינו היתה למעלה מזה שלא בלבד שהי' שוה אצלו שמיעה לראי', רק אפילו לאה הכיפוך ממה ששמע מ"מ האמין לשמועתו, כמו שפירש הבני"ש שם קראי דפרשתן, אחר הדברים וגו' ויאמר אברם ה' אלקים מה תתן לי ואנכי הולך ערירי ובן משק ביתי וגו' הן לי לא נתת זרע והנה בן ביתי יורש אותי, והנה דבר ה' אליו לא יירשך זה וגו' והאמין בה' ויחשבה לו צדקה, הלשון והנה דבר ה' נ"ב דהו"ל לכתוב ויאמר אליו ה', ועוד המה דקדוקים, ובאיר בקדשו על פי דברי

האריז"ל דאליעזר עבד אברהם נתגלגל בכלב בן יפונה, וע"כ נשתמה על קברו שיילנו מעצת מרגלים, וכתיב ויתנו לכלב את חברון והוא חלקו של אברהם אבינו שקבור שם הרי שירשו, וזה ראה אברהם אבינו ברוה"ק שיירשנו, (ויש לפרש שהי' סבור שכיון שהוא בן משק ביתו דולה ומשקה בו' וכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו, וא"כ עכ"פ ראוי קצת לירשו כבן), והנה דבר ה' וגו' כלומר אינו מכחישו רק מ"מ ל"ה כמחשבת אברהם, וע"ז כתב והאמין (הכיפוך ממה שראה בעיניו) עיי"ש, וזכות הגדול הזה של אמונה חזקה כזו הועיל לו להפך הטבע ולהוליד.

עוד מצינו כעין זה גבי העקידה, ומוזכר ברש"י על הקרא (בראשית כ"ב י"ב) כי עתה ידעתי, אמר לי' אברהם אפרש לפניך את שיחתי אחמול אמרת לי כי בילחק יקרא לך זרע ואחרת ואמרת קח נא את בנך בו' עיי"ש, אמנם הש"מ שם (ד"ה ולך לך) כתב דאיתא דהקב"ה התפאר באברהם אבינו שהי' לו להשיב אחמול אמרת בו' ולא השיב, עוד הביא מדרש שוחר טוב (סי' כ"ט) שאמר אברהם אבינו כשם שהי' לי להשיב ולא השבתי כך כשבני יהטאו ויבואו לידי עבירות זכור לכם ותשא לכם, פירוש כשיקטרגו עליהם שאין מגיע להם הטוב ישיב הקב"ה, אביהם לא הקשה קושיות גם אני איני מקבל עליהם קושיא.

והשתא יתפרש המדרש דדוד המלך ברוח קדשו מפרש מדרגת אברהם במה זכה לבניו, שמעי בת וראי דהשמיעה יהי' אצלך ממש כראי', והטי אזנך ר"ל יתר על כן שצריך גם הטית האוזן דאפילו תשמע הכיפך ממה שראו עיניך או ממה ששמעת אחמול מ"מ תשמע ותאמין, אמנם להשיג אמונה כזו קשה אפילו לאברהם אבינו בין מינים ואפיקורסים ועובדי ע"ז, וע"כ שכחי עמך ובית אביך, דהיינו לך לך וגו', ומסיים קרא ויתאו המלך יפיך פירש"י יופי מעשיך בהך שמיעה וראי', והכונה לפי הנ"ל דהקב"ה תואב מאד לדחות המקטריגים על בניו בני ישראל, וע"כ כיון דעל ידי אמונה זו המליא תירון נגד המסתינים הוא חשוב מאד אצל הקב"ה, ושוב מסיים קרא דידן והי' ברכה, ובמדרש (פל"מ י"א) איתא הי' ברכה קרי בי' בריכה, מה בריכה מטהר ממאים אף אתה תטהר ותקרב רחוקים אל כנפי השכינה, היינו שישפיע כח אמונה לכל הבאים בצל קורתו, ולזה צריך לו לעצמו אמונה חזקה וגדולה הנ"ל, כעין דאשכחן בברכות (ל"ג ע"ב) גבי ירמיה שמיס דלגבי משה מלתא זוטרתא היא, דכיון דהוא בעצמו הי' לו מדרגת ירמיה ה' במדה גדושה הי' יכול להשפיע לאחרים ג"כ.

וחנה היאמה משה (שם) הביא מדרש, דהשם של יצחק הוא ע"ש י' נסיונות, ל' שני שרה, ח' ימי מילה, ק' ימי אברהם, ויש לרמז ששרה אמרה בתורה"ק (בראשית כ"א ו') צחוק עשה לי אלקים, היינו רמז לג' עניינים, ולמה יקרא יצחק ולא יחק ע"ז השיבה, "כל" השומע יצחק לי, אם אברהם שנקרא כל כדכתיב וה' ברך את אברהם "בכל" ישמע לדברי הקב"ה בעקידה, אז יצחק לי, יהי' שייך לי לקרוא השם יצחק, אח"כ ראיתי בתורת משה להחת"ם כעין זה, ונהניתי מאוד.

לך לך. במדרש (פל"מ ז') לך אני פוטרך מכיבוד אב ואם ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם. הקשה בס' דברי יונתן וכי משוא פנים יש בדבר למה פטור, ותירץ דעשה כיבוד אב הוא משום שהביאו לחיי עוה"ז, בבב"מ (ל"ג ע"א) דאבידת רבו קודמת לאבידת אביו משום שאביו הביאו לעוה"ז ורבו מביאו לעוה"ב, ואיתא

גריך שתהי' היא עקרה ונעני' והגר יהי' גרה לה עד שנזדכך אברהם וילא פסולתו בישמעאל ויהי' נימול בן י"ט שנה ואז ילא יצחק הקדוש הזה, והיינו הי' פקד את שרה, בתחלת מחשבתו כאשר אמר אמירה רכה חסד, אמנם ויעש ה' לשרה כאשר דבר, דיבור קשה במדה"ד שהרי ילדה בן לזקוניו ולא בתחלתו.

למועד אשר דבר אתו אלקים. פירש"י שרע שריעה בכותל אמר לו כשתגיע חמה לשריעה זו בשנה האחרת תלד. [עיין לעיל פר' לך לך עה"פ למועד הזה].

ויקרא אברהם את שם בנו הנולד לו יצחק וגו' ותאמר לצחק עשה לי אלקים כל השומע יצחק לי. פירש"י הרבה עקרות נפקדו בו ביום. י"ל דביום שנפקדה שרה ונתעברה מאברהם לא נפקדו העקרות, דא"כ יאמרו יומא קאגריס ולא זכות שרה, אך באותו היום לא נפקדו ולא נשתנה דבר בעולם, אך ביום לידת יצחק אותו יום הי' שמתה למעלה ופקד הקב"ה כמה עקרות ע"ד והנהה למדינות עשה [אסתר ב' י"ח], ודבר זה לא נודע ביומו אלא אחרי כ' חדשים כשילדו העקרות והשבו למפרע יום הריונה ידעה שזה הי' ביום לידת יצחק, והיינו דקרא שמו יצחק ולא לחק אלא עתיד להיות לחק בעולם על היום הזה, היינו יצחק לשון עתיד וזהו שאמרה שרה הלא לחק עשה לי אלקי' ולמה קרא אברהם שמו יצחק ולא לחק, אלא ע"כ כל השומע עתיד להיות יצחק לי ע"י עקרות שנפקדו כפירש"י.

צחק עשה לי אלקים. לא אחריך בדקדוקים ולפי סדר הכתובים, רש"י [לעיל י"ז י"ט] פי' יצחק, יו"ד נסיונות, כ' שנים לשרה, ה' ימים למילתו, ק' שנה לאברהם. והנה עד שנתנסה בעקידה לא ידעו טעם ליו"ד של יצחק כי עדיין לא מלאו לו יו"ד נסיונות, ויש לפרש יצחק לשון עתיד, יצחקו עליו לומר אסופי הוא, או מאבימלך נתעברה שרה, וחש"ה וימל אברהם וגו' בן שמונת ימים, ואברהם בן מאת שנה, ותאמר שרה צחק עשה לי אלקים "לחק" רמז זה כבר עשה לי אלקים כ' של שרה ה' של מילה ק' של אברהם, אך אין ביאור ועשה ליו"ד, ע"כ כל השומע יצחק לי, אך איך אפשר זה, מי מלל לאברהם, (אך אין ביאור ועשה ליו"ד) הניקה בנים שרה, ופירש"י שהניקה בני השרות א"כ אינגו אסופי, ויעש משתה גדול, פירש"י שהי' שם שם ועבר ואבימלך, שם ועבר נביאים מפורסמים, ואילו מאבימלך נתעברה והי' ממזר לא אכלו באותה סעודה, ואבימלך שאכל שם ע"כ ידע בנפשו שאינגו אסופי, א"כ מי יצחק לי, ועדיין קשי' לה יו"ד של יצחק, אך שוב ותרא בן הגר המצרית מצחק משבה על צחוק הבוא רמזה היו"ד, ע"כ אמרה גרש וגו' כי לא יירש עם בני עם יצחק דייקא, והנה בשעת עקידה שני נעריו פירש"י ישמעאל ואליעזר, ש"מ שחזר ישמעאל לבית אברהם אחר שנתגרש, והיינו כנ"ל כשבא הקב"ה לנסותו בעשירית הבין יו"ד של יצחק ולא סובב על צחוק של ישמעאל ע"כ חזר וקרבו.

כל השומע יצחק לי. וק' למה לא כתיב כל הרואה יצחק לי. ונראה דהנה מי פתי יצחק על גם גדול כזה שרה בת כ' שנים ילדה בן, אלא דאיתא בגמ' [ב"מ פ"ז ע"א, ועיין רש"י ר"פ תולדות] שהיו לצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, מה עשה הקב"ה לר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והי' הכל אומרים מאברהם נתעברה שרה, והנה כל זה הי' למי שראה קלסתר פניו שדומה לאברהם, אבל מי שלא ראה אותו רק שמע ששרה ילדה בן יאמרו מאבימלך נתעברה, ולכך אמרה כל השומע יצחק לי, אבל לא הרואה.

מי מלל לאברהם. י"ל דשרה עיניה ראה בערביים שלא להאכילם סלת כ"א קמח אעפ"י שסופם שיתגיירו כשיאכילם אברהם, מ"מ הי' עיני' ראה עליהם, א"כ מי יאמין על אשה זו שתניק בנים אחרים בני ע"ז ויוציאם חלב מגופה מה שיחסר לבנה האהוב, אשר המקפדת על מעט סלת איך יאומן שלא תקפיד על חלבה, והיינו מי מילל וגו' וק"ל.

מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה כי ילדתי בן לזקוניו.

פי' מסתיין כי ילדתי בן לזקוניו, אבל מי מלל עוד שיתפשטו למיקת הדדין להניק בן, ומנין דם להטבר ולעשות חלב, אחר שכבר ילדתו דיו, ויכול להניק ע"י מינקת, כי שרים כאלו יש להם כמה מיניקות כמו שפי' רמב"ן פ' וישלח [ל"ה ח'] גבי דבורה מינקת רבקה, וא"כ מה צורך לנס הנקה, אלא זה סימן לקדושת יצחק שלא יינק מחלב אשה אחרת, ע"כ עשה משתה גדול ביום הגמלו שראה סימן טוב שהי' לשרה חלב כ"ד חדש כדי שלא יניק יצחק מאחרת.

מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה. עיין ברמב"ן שמסכים לפי' התרגום. ולכאורה תמוה הלא כבר הבטיח ה', ולשון מי לא מצינו להשיבות, ואפשר לפרש דהרמב"ן [בראשית מ"ו ע"ו] משיג על הראב"ע בתמיהתו על לידת יוכבד בת לוי שהי' בן גדול יותר שילדה בת ק"ל שנים, כי יוכבד נולדה בין החומות, ומשה בן שמונים שנה הי' בהוציאם ממצרים, ומירידתם לויאתם הי' רד"ו שנים, ע"כ מוכח שהולידה למשה בת ק"ל שנים, ואמר שעיקר גם בשרה הי'

וצריך להתבונן, אם הדקדוק הזה שלא קיים הצדיק הוא דבר המוכרח לקיים עפ״י התורה, מה נשתנו הצדיקים היושבים בגן עדן הגם שלא קיימו הדקדוק ההכרחי ההוא עפ״י התורה (רק במעט קט) יתגלגלו לפעמים כרגע באיזה דג ויאכלנו האוכל לכבוד שבת ולסעודת מצוה ותיכף יהיה לו תיקון, ושארי האנשים כשלא ישלמו חוקם עפ״י התורה יצטרכו לגלגולים שונים בצער, ואם דבר הדקדוק ההוא אינו מוכרח להתקיים עפ״י התורה למה יצטרך הצדיק להתגלגל על ידי זה אפילו גלגול קל לדגים, אבל הענין הוא, דברי התורה הן המה המצות בפשוטם בפי המקובל דרכי עשייתם, אבל יש עוד באותן המצות מצות נעלמים עד אין חקר מובנים למשכילי מדע בכל דור ודור (וביותר יתבוננו בה לעתיד) כענין הנאמר בזהר [ח״ג ע״ח ע״א] תלמיד חכם המשמש מטתו בימות החול עובר על ערות כלתך לא תגלה, והנה תתבונן וכי ס״ד שיענשו הבית דין את העובר במיתת בי״ד, אבל הענין האזהרה היא כפשוטו, אבל למשכילי מדע מובן גם זה מן הפסוק, על כיוצא בזה יצטרך הצדיק להתברר[צז].

והנה עפי״ז תתבונן לפי״ז אכילת הסעודה לעתיד לבא שכבר יתוקן העולם ולא יהיה עוד בנמצא שום חטא ממשיי אשר נמסר לכל, רק יהיה מובן מן דברי תורה עוד דברים נעלמים מה שלא קיימו, ובזה לא יצטרכו נשמות המגולגלין לצער שחיטה על כן בהמות בהררי אלף יהיה להם סגי באסיפה, וזהו שאמר חידוש תורה מאתי תצא, הבן.

ליט) וכל העם רואים את הקולות [שמות כ טז].

הנה בקול שייך שמוש חוש השמיעה ולא חוש הראיה, על כן דרשו חז״ל [מכילתא דרשב״י] שהיה הדבר בשעת מתן תורה לאות ולפלא שהיו רואים את הנשמע, שחוש הראיה עשה פעולת חוש השמע, והנה ידידי, מהראוי להתבונן על מה עשה הש״י ככה, דהנה כל הנפלאות שהפליא המפליא פלאות היה לצורך איזה ישועה, כענין ניסי מצרים וקריעת ים סוף ועמידת השמש ליהושע, וכן בכל הניסים תמצא שהיה לצורך ישועה והצלה, משא״כ בנס הלזה למה עשה הש״י ככה אשר חוש הראות יעשה פעולת חוש השמע בשעת מתן תורתינו[צח].

ביאור הצבי והצדק

בני תורה הצריכים קצת מרוק דינם בדגים שבים סימן לדבר ויגוע ויאסוף וכתיב אם את כל דגי הים יאסף להם, לפיכך מצוה מן המובחר לאכול דג בשבת ובפרט בסעודה ג׳ שהיא עת רצון דקא ועינא פקיחא דלעילא משגיח בעולם דומיא דעין הדג דלית ליה גבינין, ואפשר שיזדמן לו דג שנפש טהורה גנוזה בו ויזכה להשיב אותה בקדושה ולהעלותה באותה שעה בסוד נשמה יחדה אבל בעמי הארץ גמורים דפ׳ אלו עוברין שאינם לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ וחשודים על עברות חמורות כדאיתא התם עלייהו כתיב הצאן ובקר ישחט להם שהם צריכים שחיטה מפורעת וכו׳.

צז) עי׳ להלן תשרי מאמר ד׳ דרוש ג׳ אות ט׳ בענין ראובן שעשה תשובה עילאה פי׳ דהצדיק אף שכבר עשה תשובה ונזדככה נשמתו אעפי״כ בעולמות יותר עליונים עדיין יש רשומי החטא עפ״י סוד וצריך לתשובה יותר עליונה.

צח) כ״ז כתב בקצרה בס׳ **אגרא דפרקא** אות רצ״ז (עמ׳ ר״ז) וכל העם רואים את הקולות וכו׳ שהיו רואים את הנשמע. הנה יש מפרשים שניתן בעין שהוא חוש הראות ניתן בו חוש השמע, ומהר״ם תאגיו מיאן בזה, דאם כן הוה ליה למימר שהיו שומעים את הנראה על כן פירש שניתן באזן חוש

ורנה אבאר לך את אשר כתבנו באריכות במקו״א, והוא, שאנחנו בני ישראל עם ר״י אלה זה כל פרי מעשינו להתנהג באמונה אשר היא ירושה לנו וטבע קיים לנו בני ישראל דוקא עפ״י התורה וחלילה לחקור בחקירות, דהנה תראה אפילו בדברי חכמים מחויבים להאמין מבלי מופת, הלא תראה את אשר דרש ר׳ יוחנן עתיד הקב״ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים וחוקק בהן עשר על עשרים ומעמידן בשערי ירושלים, לגלג עליו אותו תלמיד השתא בכיעתא וכו׳, לימים הפליגה ספינתו בים חזא מלאכי השרת דיתבי וקא מנסרי וכו׳, אמר להם הני למאן, אמרו לו שעתיד הקב״ה להעמידן בשערי ירושלים, אתא לקמיה דר׳ יוחנן אמר ליה רבי דרוש ולך נאה לדרוש כאשר אמרת כן ראיתי, אמר לו ריקא אלמלא לא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה נתן בו עיניו ונעשה גל של עצמות, ע״כ [סנהדרין ק.], הנך רואה אשר ר׳ יוחנן לא ראה בעת לגלוגו היינו בשעת הדרשה דאילו ראה שמלגלג היה לו תיכף לענשו, והנה כיון שלא ראה בלגלוגו איך אמר לו מלגלג על דברי חכמים אתה.

אך הוא כיון שראה בו ר׳ יוחנן אשר לא האמין כל כך בלב שלם בשמעו את דברי חכמים כמו שנתפעל בראותו בחוש הראות אזי קראוהו מלגלג על דברי חכמים וענש אותו במיתה, הנך רואה אפילו בדברי חכמים ואפילו בדבדים שאינם נוגעים לעיקרי הדת (ואפילו אומרים בדבריהם דברים המנגדים לשכל האנושי כמו שאמר אותו תלמיד השתא כביעתא וכו׳) אעפי״כ מחויבים אנחנו להאמין כל כך בשמיעה כמו בראיה בלי שום חילוק, ולא תפעל ותחקוק הראיה פעולה בלב יותר מן השמיעה, והנה אם כך הוא חובתינו בדברי חכמינו מכל שכן בדברים המבואר״ים בתורה, ובפרט בדברים הנוגעים לעיקרי הדת, מציאות הש״י, אחדות, שכר ועונש, חלילה וחלילה לחקור על זה בחקירות אפילו אם כוונתו כדומה לשם שמים ויאמר שכוונתו כדי שיתאמתו לו הענינים במופת השכליי ותתחזק בזה אמונתו עד שאפילו יכריחנו איזה מכריח ח״ו להעביר על דת לא יפעול בו מאומה, זה לא יעלה על הדעת נשתקעו הדברים ולא נאמרו ותהי להיפך.*)

ואעידה לי עד נאמן רוח החסיד הקדוש מה״ר יוסף יעבץ, העיד כאשר היה

*) הג״ה ואל תשיגני מן הקדושים אשר בארץ המיים המה הלא בספרים, ר׳ סעדיה גאון בספר אמונות ודעות, והחסיד הקדוש בספר מופת הלבבות, והרמב״ם, כי יש זה סוד כמוס שהוצרכו לקיים את הדור באלף המיתי שסיה בבחינת משך והיתה הורלת שעה, כענין אברהם אבינו שהוצרך לעמוד על האמונה בחקירות לבדלות לבני עולם ולהעמידם על האמת במחקר האמתי כיון שהיה הדור בחשכות, והנה בחרו הש״י לחלקו ואמר לו התהלך לפני והיה תמים בלא חקירות, והבן.

ביאור הצבי והצדק

חראיה, והדין עמו לדעתי, עיי״ש בספרו, (ע״ר בשו״ת חלכות קטנות לרבי יעקב חאגיז אביו של מהר״ם ח״ב סי׳ שט״ז), והנה צריך להתבונן למה עשה ד׳ ככה שינוי טבע כזאת לא נודע תכליתה וכו׳, וע״ע בס׳ **אגרא דכלה** פ׳ ואתחנן (עמ׳ ש״ל) ד״ה ואמר נתן לפניכם היום וכו׳, וע״ע להלן תשרי מאמר ד׳ אות ה׳, ויש להעיר שהרמב״ם במורה נבוכים ח״א פמ״ו כתב חמצא לשון העברים יעשה השגת חוש אחד במקום השגת חוש אחר וז״ש וכל העם רואים את הקולות וכו׳ עיי״ש, וזה לא כהנ״ל.

ק) ביאור זה וישוב שיטת הראשונים שעסקו בחקירה כתב באריכות בספר מעין גנים פ״ה אות ז׳ (עמ׳ פ״ה)

בגזירות בצרפת ופורטיגאל, כל אותן החוקרים אשר חקרו בפלסופיא ועמדו על האמונה במופת השכליי המירו את כבודם ביום זעם, וקלי הדעת ונשים אשר אמונתם הוא רק בקבלה קדשו שם הנכבד והנורא הש״י ינקום דמם במהרה[א], והנה לכאורה השכל מנגד לזה, דהרי הדבר שנתאמת במופת עפ״י השכל הוא כמו דבר הנראה לעין אשר אי אפשר להטות את השכל לומר לו שהוא בהיפך ממה שראה בעיניו, כן הוא בדומה בדבר שנתאמת לאדם בשכל על ידי מופת (שהוא בראיה ממשיית, דמה לי ראות העין או ראות השכל, וכן השתמשו חז״ל לומר על הבנת השכל בשם ראיה כעין שאמרו רואה אני את דברי אדמון [כתובות קח:]), ואם כן איך יצדק לומר שהאמונה מצד שמיעת הקבלה היא חזקה יותר מהאמונה הבאה מצד דאיית השכל בחקירות המופת.

והנה אומר לך את אשר עם לבבי, דהנה האמונה אשר היא מצד הקבלה השמעיית עד המעמד הנכבד אשר שמענו קולו ית״ש מתוך האש באמרו אנכי הוי״ה אלקיך, הנה האמונה ההוא כיון שהוא מצד אין סוף ית״ש הנה אין לאמונה זו סוף, משא״כ האמונה הבאה מצד מחקר האנושי בשכלו הנה לשכל האנושי יש סוף, הנה האמונה הזו היא בסכנה כשיבוא ח״ו איזה מכריח להכריחו ולהטותו מן האמונה כיון שבאה מצד דבר שיש לו סוף, הבן הדבר כי נחמד הוא לבעלי שכל.

ויציבא מלתא דנא להבאים בסוד י״י בסוד המקובל לחז״ל שהקב״ה היה בונה עולמות ומחריבן ואמר דין הניין לי ודין לא הניין לי [ב״ר פ״ג ז], ומי אשר יצק מים על ידי גורי האריז״ל יודע אשר בגבהי מרומים סוד השבירה היה בבחינת עינים שהוא בחינת ראיה, משא״כ בחינת אזן הוא סוד התקון הגמור נודע הוא למביני מדע[ב], ומעתה תתבונן, האמונה אשר היא מצד חקירת המחקר האנושי הנה נקראת ראיה, כמו ראיה בעינים (וכמו״ש לעיל), בניקל ח״ו יכול ליפול בה שבירה, משא״כ האמונה המקובלת בחינת אזן הוא מעולם התיקון והוא מקוימת לעד לעולם לזרע ישראל, והוא סוד שמעו ותחי נפשכם [ישעיה נה ג][ג].

ביאור הצבי והצדק

ד״ה ואם תשאלני וכו׳, ועי׳ בס׳ **אגרא דפרקא** אות ג׳ (עמ׳ ג׳).

א) בספר אור החיים פ״ב להדב הנ״ל עם פי׳ **מעין גנים** לדבינו (עמ׳ ל׳) כתב, מגלות ספרד אני אשר גודשנו בעוה״ר והעצומים ודוב המתפארים בחכמה ובמעשים טובים כולם המירו את כבודם ביום מר, והנשים ועמי הארץ מסרו גופם וממונם על קדושת בוראם, וכ״כ שם סוף פ״ה (עמ׳ צ״ג) רבינו הביא דברים אלו במקומות דבים בספריו, עי׳ לעיל אות ב׳.

ב) בדברי המדרש הנ״ל בונה עולמות ומחריבן נרמז ענין שבירת הכלים ומיתת המלכים שהיתה בראשית בריאת העולמות כנודע, והנה השבירה היתה בעולם הנקודים שהוא בחינת אורות היוצאים דרך נקבי עינים דא״ק, וסיבת השבירה היתה משום שכליהם של הז׳ מלכים נעשו מהסתכלות עין דא״ק בחוטם פה בלבד אבל חסר מהם אור האוזן העליונה שהיא ממקום עליון למעלה מן העינים ולכן הכלים של הג״ר שכן קבלו הארה מאורות האוזן והיו חזקים יותר לא נשברו משא״כ ז׳ תחתונות שלא קבלו הארה מאודות האוזן נשברו ונפלו, עי׳ ע״ח שער דורשי נקורות פ״א ופ״ב, נמצא שבאודות האוזן לא היתה שבירה כלל ולכך שמיעה גדולה מדאיה, עי׳ להלן חדשי תמוז אב מאמר א׳ אות ד׳.

ג) ביאור זה כתב **אגרא דפרקא** אות ג׳ ולהלן מאמרי אדד מאמר ג׳ דדוש ב׳.

וכיון שבאנו לכלל הדרוש הזה אציגה נא עמך את אשר קדם מאמרינו בענין הנאמר בתורה אצל אברהם בפרשת ברית בין הבתרים, וזה תוארה, הנה נכתב התם והאמן בי״י ויחשבה לו צדקה [בראשית טו ו], והנה מהראוי להתבונן ולתת לב, א׳ והאמן נמסר חסר י׳, ב׳ ויחשבה אינו מובן מי חשב צדקה למי ומהו הצדקה, ג׳ תיבת לו אין לו ביאור הוה ליה למימר ויחשבה לצדקה, על כן אחשבה לדעת ידוע הוא אשר אות י׳ מרמזת לחכמה [זוה״ק ח״ב קכ״ג ע״א], על כן גם בעוה״ז חשגת החכמה עפ״י שכל נרמז ביו״ד, ואמונה הוא למעלה מן החכמה היינו דבר שאינו מובן בחכמה, דאם מובן הענין בחכמה ושכל לא תקרא אמונה, כמו שלא תקרא אמונה לדבר הנראה בחוש בראיית העין, כמו כן הוא בדבר אשר ישיג השכל נקראת ראיית השכל במופת כמו ראיית העין בגשמיי וזה לא נקרא אמונה, רק אמונה הוא דבר שאינו נראה בראיית העין ובראיית השכל בחכמה ואעפי״כ הוא מאמין בדבר, זה נקרא אמונה והוא למעלה מן החכמה (הנרמזת ביו״ד) והוא בחינת כתר בעולמות העליונים בחינת קוצו של יו״ד[ד], ועל כן נאמר באברהם והאמן בי״י נמסר והאמן חסר י׳ המורה על החכמה, היינו שהאמין מבלי השיג הדבר בשכל וחכמה כאשר יתבאר אי״ה, וזהו שאמר ויחשבה לו צדקה הש״י חשבה לאברהם כאילו כביכול נתן לו אברהם צדקה, דהנה צדקה נקרא כשנותן האדם איזה דבר משלו לחבירו, משא״כ כשנותן לחבירו דבר שחבירו הפקיד אצלו זה לא נקרא צדקה כיון שהחפץ הזה הוא של חבירו מאז ומקדם, והנה האדם שאינו מאמין רק בדבר שהשכל משיג ומחייב זה לא יחשב לצדקה, דהנה הש״י אשר יצר את האדם בחכמה הוא החונן לאדם דעת הנה בהשיג האדם בחכמה איזה דבר הנאות הנה מחזיר להבורא ית״ש פקדונו, משא״כ כשמאמין בו ית״ש ובעיקרי הדת ובדברי התורה ובדברי חז״ל אפילו בדברים שהם למעלה מן השכל (אפילו מנגדים אל השכל) והחכמה, רק עפ״י התורה והקבלה, הנה לצדקה תחשב כאילו נתן כביכול להש״י צדקה[ה]. *)

*) הנ״ה כעל אמונה כנ״ל אינו בכלל מה שאמר הנביא מי הקדימני ואשלם וכו׳ [איוב מא ג] יפורש

ביאור הצבי והצדק

ד) ראוי לזכור יסוד הדברים כמבואר בע״ח שער א׳ ענף ה׳ וז״ל, כי כל הי׳ ספירות הכוללות כל עולם ועולם הנה בכללות יחד כולם כאחד בחי׳ הוי״ה אחת וכו׳ והנה קוצו של יו״ד שבאותיות הוי״ה הוא ספירת כתר ויו״ד עצמה הוא בחי׳ חכמה וה׳ ראשונה בינה והו׳ הוא הת״ת כולל ו׳ ספירן אשר כללותם נקרא בשם ז״א כמ״ש במקומו בע״ה וההי׳ אחרונה מלכות הנקרא אצלינו נוק׳ דז״א.

ה) דרוש זה בענין אמונת אברהם אבינו ע״ה והלימוד לכל הדורות הוא אחד מעמודי התוך בכל מאמרי רבינו בענין אמונה ובטחון ידיעה ובחירה, וכתבו באריכות גדולה בכ״מ עי׳ להלן חשרי מאמר ז׳ אות ו׳, אדר מאמר י׳ דרוש א׳, והועתק **באגרא דכלה** פ׳ חוקת (עמ׳ קפ״ב) ומפני שיש שם כמה פרטים נוספים הנחוצים להבנה אעתיק תמצית הדברים משם וז״ל, עמוד נא עוד כיום אחי ידידי ואשמיעך את דברי אלקים, חסד י״י מעולם על ישראל עם קרובו בהמנע מהם השגת השכל בענין הידיעה ובחירה ויקבלו הדבר באמונת אומן עפ״י התורה למעלה מן השכל. ואקדים לך ביאור הפרשה בתורה אשר היה דבר י״י אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם וכו׳ ויאמר אברם אדנ״י אלקים מה תתן לי ואנכי הולך וכו׳ ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר (ודרשו חז״ל דמשק דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים) ויאמר אברם הן

מ״ה נמאמריס״), ומכין לפי״ז משמרז״ל גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה [נ״ב י.].

ביאור הצבי והצדק

לי לא נתת זרע והנה בן ביתי יורש אותי והנה דבר י״י אליו לאמר לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך והאמין בי״י ויחשבה לו לצדקה. הנה הספיקות אשר יש להעיר בהן בפרשה הלזו. א׳ מאמר אברהם מה תתן לי ואנכי הולך וכו׳, היתכן חסידא קדישא אברהם אחר כל הבטחות שהבטיחו הקב״ה לזרעך נתתי וכו׳ אשר אם יוכל איש למנוח את עפר הארץ גם זרעך ימנה, אמר אברהם אח״כ להש״י ואנכי הולך וכו׳, כאלו ח״ו אינו מאמין בהבטחותיו. ב׳ הנה הפליג לדבר אשר אליעזר כל וכל בביתו כי אין לו בן, הנה אמר זה לעגמת נפשו ולמה הפליג בשבחו לומר שהוא דולה ומשקה וכו׳. ג׳ אומרו אחר כך והנה בן ביתי יורש אותי, מן התימא הוא על קדוש עליון כמוהו, יעשה עיקר מן הירושה וחמודי תבל כסף וזהב. ד׳ מ״ש בן ביתי יורש אותי, באיזה צד ואופן יהיה שייכות ירושתו לעבדו קנין כספו. ה׳, לשון הכתוב והנה דבר י״י אליו לאמר לא יירשך זה וכו׳, למה לא אמר בסתם ויאמר אליו י״י מהו הלשון והנה דבר וכו׳, וגם מהו הלאמר. ו׳ והאמין בי״י, מהו החידוש לקדוש עליון כמוהו. ז׳ והאמן חסר י׳. ח׳ ויחשבה לו צדקה מהו הפירוש.

ונראה לפרש, דהנה באמת אברהם ראה ברוח הקודש ובאיצטגינונות אשר בן ביתו הדולה ומשקה מתורת דבו לאחדים הוא יורש אותו, הנה אמר זה להש״י אשר הוא רואה כך, ואמר איך יחכן זה כיון שהש״י הבטיח לו זרע, והנה באמת דאה כהוגן דהנה אליעזר נתגלגל בכלב בן יפונה וירש את חברון על פי י״י ואברהם טמון שם הנה כלב ירש אותו (וגם מן כלב יצא מלכות ביח דוד הנה כל ארץ ישראל שהבטיח הקב״ה לאברהם הוא של המלך מזרע כלב) והוא גלגול אליעזר אשר בא עד חברון ופנה מעצת מרגלים כי ביקש מאברהם שיתפלל עליו כמ״ש מרן האר״י ז״ל, וכשבא לביתו ויהס כלב את העם וכי זו לבד עשה לנו בן עמרם, הוריד לנו את המן ונתן לנו את התורה וכו׳, הנה השקה מתורת רבו לאחרים, הנה אברהם כהוגן ראה, אבל כעת שלא ידע תוכן הענין היה זה לפלא בעיניו, והנה דבר י״י אליו לאמר להשיבו על אמירתו, אשר אמת הוא דבר חזיון אשר העבר יירשנו, אבל לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך וכו׳, ז״ש והנה דבר י״י אליו, היינו דבר י״י הסכימה לדבריו, הבן.

והנה באותו המעמד לא היה מובן הדבר כי הם ב׳ הפכיים, הנה שיבחו הכתוב והאמן בי״י, אשר הוא כל יכול ויכולת בידו לאשר ולקיים כל הפכיים, הגם שהשכל האנושי לא יוכל זה להשיג, על כן והאמן חסר י׳ המורה על החכמה להורות שלא חקר בחכמה ובשכל איך יהיה זה אפשרייה המציאות, אבל האמן מבלי חכמה כענין פתי יאמין לכל דבר בהעדר החכמה, והוא דרך האמונה אשר היא למעלה מן החכמה (שהיא י׳) והאמונה היא קוצו של י׳, ואמר ויחשבה לו צדקה, הש״י תשב לאברהם כאלו עשה עמו צדקה כביכול, דהנה כל מה שהאדם מוציא בחכמתו מן הכח אל הפועל ומשיג איזה מושכל, הנה החכמה ניתן לו מאת הבורא יח״ש אשר יצר את האדם בחכמה, וכשמשיג איזה דבר בחכמה הוה כאלו אדם מחזיר לחבירו הפקדון שנתן לו שאין זה צדקה, אבל שהאדם עובד את י״י באיזה דבר אמוניי אשר לא תשיגנו החכמה אשר נתן לו הש״י, הנה תחשב כביכול כאלו נותן להש״י צדקה, בין והתבונן וכו׳ הרי שלך לפניך כמה מעלות טובות למקום עלינו מה שהעלים מאתנו השכל הזה, וזהו דברי החסיד בחובת הלבבות דאילו היה יורע השי״ח שהוא לטובתינו להשיג מושכל הזה איך יצוייר ביחד ידיעה ובחירה בודאי היה נותן כח בשכלינו להשיג זה, אבל כיון שהעלים הדבר והניח הדבר אל אמונת התורה, ודאי צריכין אנו להאמין אמונת התורה ולהאמין שהוא לטובתינו מה שהעלים מאתנו, כי חפץ חסד הוא ע״כ. וע״ע בס׳ מעין גנים פ״ב אות כ״ו (עמ׳ ל׳).

ו) עי׳ לעיל השבתוח מאמר ב׳ אות י׳ בהג״ה (עמ׳ כ״ד) ולעיל מאמר ב׳ אות ט״ו כמה ביאורים במדרש זה, וכתנחו כאן לפרש דמי שהוא בעל אמונה מעצמו בלי שום חקירה אי אפשר לומר לו מי הקדימני ואשלם כמו״ש חז״ל, שכן הוא הקדים כביכול את הקב״ה בזה שהאמין בד׳ ויחשבה לו צדקה שהוא כמי שמקדים ונותן צדקה כביכול לפני הי״ת וז״ש גדולה צדקה שמקרבת הגאולה, דהאמונה היא צדקה.

(19)

וזה מה שנאמר וצדיק באמונתו יחיה [חבקוק ב ד], דהנה מי שאינו מאמין רק מה שמשיג בחכמה הנה הוא רק כמחזיר הפקדון אשר הפקד אתו, והנה זאת הנשמה כולה היא פקדון אצל האדם, ובהגיע עתה צריך להחזיר הפקדון לבעליו, משא״כ המאמין בדברי התורה למעלה מן החכמה, הנה גם בהגיע עת חזרת פקדון מוסיפין לו חיים כיון שהשתדל בדבר שהוא למעלה מן הפקדון, הבן מאד.

ובזה תמצא טוב טעם ורעת מה שהוא במשפטי התורה שאסור לנסות את הש״י רק במעשר וצדקה[ז], ולמה כזאת, אך הוא, דהנה צדקה הוא למעלה מן השכל, דהשכל מחייב כשנתן משלו לאחר הוא מתחסר וכשמחזיק לעצמו נשאר בידו, ועפ״י התורה בהיפך, אם כן מצות הצדקה אמונה למעלה מן השכל, וצוה הש״י לבחון אותו בזה דאז יתאמת אצלו בשכל דבר שהיא למעלה מן השכל, וזהו וצדקה תציל ממות [משלי י ב] כמו״ש לעיל בענין צדיק באמונתו יחיה, וזהו שאמרו רז״ל [ב״ב י.] גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, כי הגאולה על ידי אמונה, עצות מרחוק אמונה אומן [ישעיה כה א], וכענין הנאמר בגאולת מצרים ויאמן העם [שמות ד לא], והאמונה היא צדקה כמו״ש לעיל.

ומעתה כאשר תתבונן כל הנ״ל, תבין ותשכיל את אשר תמהו עליו כל מפרשי תורתנו, מה זה היה לאברהם אבינו חסידא קדישא שהבטיחו הש״י כמה פעמים על הזרע ואשר יתן לו ולזרעו את הארץ, והן היום אמר י״י אלקים מה תתן לי ואנכי הולך וכו׳ [בראשית טו ב], ואמר עוד הן לי לא נתת זרע והנה בן ביתי יורש אותי, וגם חלילה להצדיקים לעשות עיקר מהירושה של ממון, וגם איזה שייכות יהיה לבן ביתו שיירשנו והנה איש כי ימות ואין לו בנים יתנו את נחלתו לקרוב אליו ממשפחתו ויירש אותו, ומה שיש לדקדק עוד מאמר הכתוב אח״כ והנה דבר י״י וכו׳, למה אמר בלשון כזה ולא סתם ויאמר י״י אליו, גם אומרו ית״ש לא יירשך זה לכאורה הוא מיותר, לא הוה ליה למימר רק אשר יצא ממעיך וכו׳, וגם למה אמר בלשון אשר יצא ממעיך וכו׳ ולא בלשון בן או זרע, וביותר יש לתמוה על אברהם, דהנה התאונן על שראה בדעתו אשר אליעזר יירשנו, והנה סיפר בשבחו קראו בשם דמשק אליעזר דולה ומשקה וכו׳ כמו שאמרו רז״ל [יומא כח:].

על כן אחשבה, דהנה הש״י הבטיחו בכל פעם על הזרע, והן היום אמר לו הש״י אנכי מגן לך שכרך וכו׳ [בראשית טו א] ולא הזכיר לו הזרע, אז שפט אברהם אפשר גרם איזה חטא למנוע ההבטחה, והחזיק בסברתו זאת דהנה ראה ברוח הקדש אשר אליעזר יורש אותו וגם ראה שהוא ראוי לכך כי הוא דולה ומשקה וכו׳, וכל זאת אמת כי אליעזר עבד אברהם נתגלגל בכלב בן יפונה כמקובל בידינו מהאריז״ל[ח], אשר לבעבור זה הלך כלב לחברון להתפלל על קבר אדוניו שיהיה ניצול מעצת מרגלים, והנה הש״י הבטיחו שיתן לו לנחלה הארץ אשר דרך בה, וכן היה ויתנו לכלב את חברון [שופטים א כ], והנה ירש גם

ביאור הצבי והצדק

ז) עי׳ תענית ט. ועי׳ לעיל אות י״ד מ״ש בביאור הענין דהוא הדין דמותר לנסות גם בכל צדקה.

ח) הענין מבואר בכמה מקומות בכתבי האריז״ל, שער

מקום כבודו של אברהם מערת המכפלה, הנה צפה אברהם ברוח הקודש אשר אליעזר יורש אותו ולא ידע מהו, על כן שפט והחזיק לסברא אשר החטא גרם למנוע ממנו הזרע, ועוד ראה ברוח הקודש אשר אליעזר הגון לירש אותו כי הוא דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים, דהיינו שראה ויהס כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וכו׳ [במדבר יג ל] וכמו שפירשו רז״ל [סוטה לה.], מכל אלה שפט אשר ח״ו נמנע ממנו הזרע, על כן אמר אברהם מה תתן לי ואנכי הולך וכו׳ משק ביתי הוא דמשק אליעזר, היינו אני צופה שהוא דולה ומשקה וכו׳ כנ״ל וראוי הוא לגדולה, ושוב חזר ואמר הן לי לא נתת (עדיין) זרע (אם כן היה לך להזכיר גם כעת הבטחת הזרע ולא הזכרת לי כעת, זאת ועוד אחרת) והנה בן ביתי יורש אותי (אני צופה ברוח הקודש אשר הוא יורש אותי הכל כנ״ל), מכל הסברות חושש אני אשר ח״ו גרם החטא ואנכי הולך וכו׳.

לזה סיפרה התורה והנה דבר י״י אליו לאמר, רצ״ל הש״י לא דחה דבריו לומר לו שלא ראה יפה, אבל אמת ראה ברוח הקודש אשר העבד הזה יירשנו, ואעפי״כ לא יירשך זה (העבד כאשר הוא) כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך, ודבר אלקינו יקום לעולם, כי נתגלגל העבד בכלב בן יפונה יוצא חלציו של אברהם, והוא ירש את מקום כבודו של אברהם, הנך רואה דבר אלקינו אמת, אבל הדיבור הזה אז לאברהם היו שני הפכיים בנושא אחד, לא דחה דברי אברהם מה שצפה ברוח הקודש אשר העבד יירשנו והסכים שראה יפה, ואמר לו לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך וכו׳, וב׳ הפכיים לא יסבול האדם מחכמתו וכח שכלו רק באמונתו למעלה מן השכל, וזהו שאמר והאמן בי״י, שהוא ית״ש כל יכול לעשות מה שאין השכל והחכמה יכול לאמת, ועל כן והאמן חסר י׳ כמו״ש לעיל, ויחשבה לו צדקה הש״י חשבה לאברהם לצדקה שעובדו במה שלא נתן והפקיד אצלו כמו״ש לעיל.

וביותר יומתק הדבר אומרו ויחשבה לו צדקה, לו דייקא ביותר מן כל שאר בני אדם, כי שארי בני אדם המתנהגים באמונה מנערותם, כן הוא דרכם להאמין מבלי שכל וכמו״ש פתי יאמין לכל דבר [משלי יד טו], משא״כ אברהם הנה לא היה לו שום רב ומורה רק חקר בחכמתו ושכלו עד שעמר בשכלו על האמיתיות מציאות הש״י וגדולתו ואחדותו ושבחובה היא לנבראים לעובדו, הנה לאיש כזה המורגל לחקור הכל בחכמה, הנה לצדקה תחשב אם יאמין בדבר המנגד לשכל וחכמה ב׳ הפכיים וכו׳, בין והתבונן.

ביאור הצבי והצדק

הגלגולים הקדמה ל״ו, ליקו״ת פ׳ חיי שרה ופ׳ שלח לך, ח״ל שער הפסוקים פרשת חיי שרה, והנה אליעזר עבד אברהם, היתה נשמה קדושה, שנתערבה בקליפה של כנען הארור, ונתנה לאליעזר הנז׳. ולכן נקרא רמשק אליעזר, שהיה דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים. המושל בכל אשר לו, שליט ביצורו הוה, והיה חכם גדול וחסיד כנודע, ועי״כ יצא מכלל ארור ונעשה ברוך על ידי אברהם וכו׳ ואח״כ נתקן יותר ונתגלגל בכלב בן יפונה וכו׳ וזהו ג״כ ענין טעם ממה שאמר הכתוב (במדבר י״ג כ״ב) ויבא עד חברון, וארז״ל זה כלב שהלך להשתטח על קברי האבות, והענין הוא כי הלך להתפלל על קבר אברהם שיעזרהו לצאת מכלל ארור ולא יטעה אחר המרגלים כמו שעזרו בתחלה בחייו כנז״ל שעל ידו נכנס לכלל ברוך כשהיה עבר שלו בגלגול אליעזר, וכס׳ קדבן חגיגה למהד״ם גלאנטי בסופו פרפראות לחכמה (עמ׳ מ״ט) כתב רמז לדבר מילוי כל״ב עולה בגימ׳ אליעז״ר בחבדו״ן בדקדוק.

ומעתה תשכיל ותדע דזה פרי כל עבודת איש ישראלי שעמדו רגלינו ורגלי אבותינו על הר סיני להאמין באמונת אומן את כל דברי התורה מבלי חקירה, ונלמד דעת מאברהם אבינו, ויש לומר דלבעבור זה בשעת מתן תורה צר הש״י קלסתר פניו של משה דומה לאברהם כמו שאמרו רז״ל [שמו״ר פכ״ח א׳] ויקרא אליו י״י מן ההר, ההר זה אברהם, ויש לפרש אח״כ כה תאמר לבית יעקב כה יתנהגו כאברהם אביהם, הן בית יעקב המה אנשים פשוטים קלי הדעת ונשים שאין להם שכל לחקור בחכמה, והן בני ישראל בעלי השכליים הגדולים, אין להם מעתה לחקור רק ברברי תורה וסודותיה והלכותיה איך הוא הדין וההלכה במצוה זו או בזו, אבל חלילה לבלות זמן להמציא על יסודי התורה חקירות במופתים, וזהו כה תאמר, כה תאמר להם שיתנהגו כה כעין אברהם אבינו שנקרא ההר, האמין בי״י דבר שאי אפשר לעמוד על המחקר בשכל וכנ״ל.

ובאמונת אומן הלזו מחוייבים אנחנו להאמין בענין ידיעה ובחירה, הנה שניהם הם מיסודי התורה והם ב׳ הפכיים, עכ״ז חובה עלינו להאמין בשניהן עפ״י התורה ונאמן הוא בעל מלאכתינו בהצדקת הענינים והוא לבדו יודע האיך מקויים הכל, ובזה יתפרש ג״כ באברהם מה שאמר לו הש״י אנכי מגן לך (שהוא המגן והעוזר לו בכל תנועה ותנועה כולם נקשרים בחפץ הבורא שהוא המדע והיודע, ואעפי״כ) שכרך הרבה מאד (כי יש לך בחירה) והנה הם ב׳ הפכיים, ועל זה אמר והאמן בי״י ויחשבה וכו׳ כנ״ל.

ובאמונה הלזו מחוייבים אנחנו להאמין גם בנידון אריכות הגלות החל הזה, הגם שכפי הנראה מדברי הנבואה כל היום דו״ה[ח] נגזרה הגלות רק עד סוף אלף החמישי הו״ד אשר נהפך וכו׳[ט], וכבר עברו עידן ועידנים ואנחנו לא נושענו, וגם כמה וכמה קיצים מבוארים בזהר הקדוש ובספרים קדמונים בעלי רוח הקודש האמיתיים וכבר עברו, הנה יתבהל הרעיון בראותו כל זאת, אמנם כי כן מחיוב האמונה עפ״י התורה והנבואה להאמין בהש״י שהוא כל יכול אפילו בב׳ הפכיים שאין השכל יכול לחייב, על כן מחוייבים אנחנו להאמין בביאת משיחנו במהרה בימינו, גם מחוייבים אנחנו להאמין בדברי הנביאים והחכמים אשר כתבו קיצים ברוח קדשם הגם שכבר עברו, ואיך יצדקו ב׳ אמונות הללו, אלא על כרחך ישנו באפשרי בחיקו הש״י לקיים הבטחתו במהרה בימינו ובודאי יבא משיח, וגם דברי חכמים יתקיימו אשר רוח י״י דבר בם, כגון מה שמבואר במדרש הנעלם שהגאולה ותחיית המתים בשנת ת״ח[י] מחוייבים אנחנו להאמין שיקוים כן הגם שכבר חלף ועבר הזמן, הנה רחוק הדבר משכלינו איך יכול דבר זה להתקיים, זא״ת נשים אל לבנו כשתהיה

ביאור הצבי והצדק

ח) איכה א יג, נְתָנַנִי שֹׁמֵמָה כָּל הַיּוֹם דָּוָה.

ט) דו״ה אותיות הוד היא המרה החמישית, המדות נקראים ימים, יום של הקב״ה הוא אלף שנה, ע״כ כל היום דו״ה רמז לחרבן וגלות עד סוף אלף החמישי.

י) זוה״ק ח״א קל״ט ע״ב וכגיני כך אחערו חבידתא על פסוקא דקרא לון בני ח״ת, ח״ת ריתערון לח״ת שנה, והיינו רכתיב בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו, כשישתלם הזא״ת, שהוא חמשת אלפים וארבע מאות ותמניא, תשובו איש אל אחוזתו, אל נשמתו שהיא אחוזתו ונחלתו.

הגאולה במהרה בימינו יתגלה לנו האיך יקויים הכל, וכן בכל שאר הקיצים, הבן הדבר.

והנה אגיד לך פרט אחד בדבר את אשר עם לבבי בכדי לנחם נפשות העגומים ולחזק האמונה, הנה בירמיה ל"א ל"ז כתיב, הנה ימים באים נאום י"י ונבנתה העיר לי"י וכו', והנה תיבת באים הוא קרי ולא כתיב, ואחשבה לדעת, דהנה הזמן נברא בכל עת ובכל זמן, למשל אחרי ככלות השנה הנה השנה ההוא חוזרת לנרחיקה ונשפע מעולם העליון מלמעלה מן הזמן אל חחת הזמן שנה אחרת[יב], והנה נרמז לנו בדברי הנביא בחיבת באים שלא נכחב בגבול האותיות, להורות שאותו הזמן אשר בו הקץ לא יבא בגבול הזמן מעולם העליון רק כאשר יבוא, ממילא תבין דהשנים אשר דברו חכמים ברוח קדשם עדיין השנה הזאת נשארה בגבהי מרומים עד אשר יבוא הזמן ויהיה בכתב ובגבול הנה ימים באים ויתראה לעין כל שכל דברי הנביאים והחכמים קיימים, הבן מאד הדברי[יג], הנה כחבתי לך ברמז פרט אחד הנלענ"ד, אבל הש"י הוא היודע האיך יקויים הכל ועלינו בחובה להאמין אמונת אומן ודבר אלקינו יקום לעולם, בין והחבונן.

ועתה נבוא אל הביאור במקרא קדש ובדברי חז"ל אשר הוא ראש מאמרינו בדרוש הלזה, וכל העם רואים את הקולות, רואים את הנשמע, ולמה היה הפלא שיהיה חוש הראות עושה פעולת חוש השמע, ולפי הנ"ל עשה הש"י ככה למען הודיע לבניו שמהיום והלאה מעת נתינת התורה מחוייבים אנחנו להתנהג באמונת אומן ביסודי התורה ובה נהגה יומם ולילה, וחלילה לנו לחקור חקירות אנושיית (כי תורתינו הוא למעלה מן המחקר האנושי), והוא עפ"י הקדמותינו שחוש הראות אינו משתמש לאמונה, כי הדבר הנראה לעין או אפילו בצפיות השכל שגם הוא נקרא חוש הראות (כענין רואה אני את דברי אדמון) בזה לא תצדק לשון אמונה רק ראיה וידיעה שכן הוא, וחוש השמע הוא המשחמש לאמונה שומע ומאמין הנאמר אליו, ולמען הודיע זה לבניו ידידיו בעת נתינת התורה שזה הוא יסודי התורה, הנה הראה להם שגם חוש הראות נשתמש לחוש השמע כי זה הוא העיקר לחורה שמעו ותחי נפשכם, ואתה

ביאור הצבי והצדק

יב) עי' ביאור עומק הענין **באגרא דכלה** פ' במדבר (עמ' ע"ו) וז"ל, והנה הזמן הלז עוד כל ימי עולם מתגלה הזמן ובא ממקום עליון לעולם הזה ואחר כך חוזר לנרתיקו, ותבין הענין כפי קבלת חכמי האמת הוא באופן זה, כאשר מחגלה זמן יום א' בשבוע, לעתותי ערב חוזר היום לעולם העליון ומתגלה היום השני, עד כלות ימי השבוע, וכאשר ישתלמו ימי השבוע ומתגלה הארת השבת, אז הוא עליית העולמות ומתעלים ששת ימי החול אשר נסתלקו מן העולם הזה כל אחד בזמנו מתעלים אז לאור עליון יותר נפלא בערך, וכן הוא בשבוע שניה עד שישתלמו ימי החדש, אז מתעלים כל ימי החדש למקום עליון יותר, וכן הוא בכל חודש עד שתשלם השנה בכל חלקי ימים וחדשים, ואז תתעלה השנה למקום עליון יותר, וכן הוא בשמיטות עד שנת היובל יתעלו השמיטות למקום עליון יותר, ככה יהיה עד ככלות ששת אלפים שנה ויתגלה אלף השביעי ישובו כל הדברים לשורשם ולמקום מחצבתם למקום שממנו חוצבו כל חלקי הזמן.

יג) ביאור הדברים, שאותה השנה שרמזו עליה הכתובים או מדרשי חז"ל שיהיה זמן הגאולה, אותה שנה עדיין לא ירדה לעולמנו וע"כ עדיין לא נושענו, וכשיבא העת תתגלה השנה ההיא ותבוא למציאות בעולמנו.

המעיין לטוש עיני שכלך ותחבונן בדברי אלה ותתבונן מפלאות חמים דעים.

כ) ועוד אומר לך טעם להפליא אשר נעשה בנחינת התורה שהיו רואים את הנשמע, והוא כענין שרמזתי לך לעיל [אות י"ט] דברי קבלת מרן האריז"ל שבבחינת עינים היה שבירה ומיתה, משא"כ בבחינת אזן חיים מחוקנים, על כן בנתינת החורה עץ חיים היא חירות ממלאך המות[יד], ואמרה התורה כי מוצאי מצא חיים [משלי ח לה], הנה כי כן גם חוש הראות אשר היה בבחינתו שבירה ומיתה, בנחינת התורה קנה לעצמו בחינת השמע בחינת אזן שמעו ותחי נפשכם, ואתם הדבקים בי"י אלקיכם חיים כולכם היום, הבן.

כא) עפ"י הדברים הנ"ל שכתבתי לך באריכות בסמוך אדברה נא לך התבוננות בגמרא מנחות [סד:], תנו רבנן כשצרו מלכות בית חשמונאי זה על זה וכו' והיה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית לעז להם בחכמת יונית וכו' ונזדעזעה ארץ ישראל וכו' כי מטא עומר לא הוו ידעי מהיכא אייתו עומר אכרזו, אתא ההוא חרשא (פירש"י שומע ואינו מדבר) אותיב חדא ידא אאיגרא וכו' בדקו ואשכחיה כי בעו לאתויי שתי לחם וכו' אתא ההוא גברא חרשא וכו' בדקו ואשכתוהו, ע"כ[טו], הנה מהראוי להתבונן דודאי לא במקרה נפל דבר גדול כזה ב' מצות גדולות כאלה עומר ושתי הלחם הנקרבות בבית המקדש שיהיו נקרבות ונעשות על ידי חרש שאינו מדבר, ובודאי יד י"י עשתה זאת לרמז להם איזה דבר הנוגע להדח והיה צורך שעה להודיע ולרמז להם, וגם חז"ל מדקבעו זה בברייתא על כדחך הוא דבר הנצרך ללמד דעת לדורות.

ויש לבאר, דהנה הורקנוס וארסטובלוס היו ממלכי בית חשמונאי, והנה אבותיהם כאשר קמו עליהם היונים בחכמתם החיצוניות האנושיות הטבעיית ורצו לבטל חכמת התורה, דעיקר האמונת יסודי התורה היא בשמיעה וקבלה כמוש"ל לא בחקירה וחכמות חיצוניות כמוש"ל בענין וכל העם רואים את הקולות רואים את הנשמע אשר חוש הראיה עשה פעולת חוש השמיעה, והנה החשמונאים השליכו נפשם מנגד ומסרו נפשם (על קדושת השם) לבטל חכמות חיצוניות הוא מחקר האנושי (אשר יכונה לחוש הראות כמוש"ל),

ביאור הצבי והצדק

יד) שמו"ר פל"ב א' והמכתב מכתב אלקים הוא חרות על הלוחות מהו חרות ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר חירות מן גליות ור' נחמיה אומר חירות ממלאך המות וכו'.

טו) תנו רבנן כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה והיה הורקנוס מבחוץ וארסטובלוס מבפנים בכל יום ויום היו משלשלין להן דינרין בקופה ומעלין להן תמידין היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית לעז להם בחכמת יונית אמר להן כל זמן שעסוקין בעבודה אין נמסרין בידכם למחר שלשלו להן דינרין בקופה והעלו להן חזיר כיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפרניו בחומה ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה באותה שעה אמרו ארור שיגדל חזיר וארור שילמד בנו חכמת יונית ועל אותה שעה שנינו מעשה שבא עומר מגגות צריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכר כי מטא עומר לא הוו ידעי מהיכא אייתי עומר אכרזו אתא ההוא חרשא אותיב חדא ידא אאיגרא וחדא ידיה אצריפא אמר להו מרדכי מי איכא דוכתא דשמה גגות צריפין או צריפין גגות בדקו ואשכחוה, כי בעי לאתוי שתי הלחם לא הוו ידעי מהיכא לאתויי אכרזו אתא ההוא גברא חדשא אותיב ידיה אעיניה ותדא ירא אסיכרא אמר להו מרדכי ומי איכא דוכתא דשמה עין סוכר או סוכר עין ברקו ואשכחו.

יְכַזֵּב אִם־יִתְמַהְמַהּ חַכֵּה־לּוֹ כִּי־בֹא יָבֹא
לֹא יְאַחֵר׃ 7 ד הִנֵּה עֻפְּלָה לֹא־יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ
בּוֹ וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה׃ ס ה וְאַף כִּי־

אֲרֵי בְּזִמְנֵיהּ יֵיתֵי וְלָא
יְתְעַכַּב׃ ד הָא רְשִׁיעָיָא
אָמְרִין לֵית כָּל אִלֵּין
וְצַדִּיקַיָּא עַל קוּשְׁטָהוֹן
יִתְקַיְּמוּן׃ ה וְאַף הָא

רש"י

(ד) **הנה עופלה.** נפשו של רשע זה, תמיד הוא בכעס ובמאוה, שוקף לגלוע ולא שבע. עופלה לשון עזות, כמו ויעפילו (במדבר יד מד), וכן עופל וטוחן (ישעיה נב יד): **לא ישרה נפשו בו.** אין רוחו מתקררת עליו לומר די כמה שקנימי כסף, לכן יגע עליו הפולענות: **וצדיק באמונתו יחיה.** יכניס המלך שעתיד לרשע זה להגלותו, יעמוד לו לדקו, וכיוס שיוצלך זה מקנאו ישא אויל מרודך את רשע יהויכין, ויסר את כסאו מעל לכסא המלכים (ע"מ"ל כה כז): (ה) **ואף כי היין בוגד.** ואף כשיהיה

מצודת דוד

(ד) **הנה עופלה.** עתה בא לבאר החזון ברבר מפלת בבל והכרתת זרעו, ואמר הנה כל המתחזק ומתגאה אין ישרות בנפשו אשר בו, ואפילו צדיק יחיה הוא במה שמאמין בהאל לחשוב שהכל בא ממנו בחפצו, ולא יתלה הדבר בזכות עצמו ובח זרועו: (ה) **ואף כי היין בוגד.** ומכל שכן איש היין הבוגד בשכרותו, והוא גבר יהיר וגס רוח, ואינו יושב במדורו להחזיק בשלו כי ילך לדשת עוד משכנות לא לו:

מצודת ציון

יתמהמה. ענין התעכבות. כמו חשתי ולא התמהמהתי (מהלים קיט ס): **חכה.** ענין תקוה. כמו וחכיתי לה' (ישעיה מ יז): **יאחר.** מלשון איחור והמתנה: ד) **עופלה.** ענין התחזקות, וכן ויעפילו לעלות (במדבר יד מד): **ישרה.** מלשון יושר: ה) **ואף כי.** ענינו כמו כל שכן וקל וחומר. וכן אף כי אש אכלתהו (יחזקאל עו ה):

רד"ק

כי על כל פנים יהיה: **אם יתמהמה חכה לו.** אם יאחר הקץ הזה חכה לו, ואמר כנגד אותם שגלו מירושלם והאריכו ימים עד שיצאו מגלות בבל: **לא יאחר.** פירוש לא יאחר מהמועד הקצוב לו, כי על כל פנים יהיה ביומו. וכן תרגם יונתן בזמניה כי לא יתעכב. וארוני אבי ז"ל פירש כי לא יאחר כמו לא יסוף, כלומר לא יסוף שלא יהיה, כפירוש לא יסוף מזרעם (אסתר ט כח). ואחרית פירוש סוף: **הנה עפלה לא ישרה נפשו בו.** אמר מי שלא ישרה נפשו בעצמו, ואין לו אמונה באל יתברך, **גבהה נפשו** והתנשאה ולא תפחד שיבא הרע, וכזה היא נפש נבוכדנצר ונפש בלשצר כן בנו שנתגאו כנגד האל יתברך: **וצדיק.** אבל הצדיק אינו כן, כי נפשו שפלה ומפחד תמיד מהאל יתברך, לפיכך יחיה באמונתו באל יתברך, ויצל מהרעה שתבא לרשע, ואלו הם ישראל שגלו לבבל עם צדקיהו, שנכנעו בגלות ולא עבדו עכו"ם והאמינו באל יתברך, וכשכבש כורש בבל ונהרגו הכשדים, ישראל שהיו צדיקים היו באמונתם באל יתברך, ונצלו מחרב הפרסיים ויצאו מגלות בבל: (ד) **עפלה.** ענין גבהות הלב וזדון, וכן ויעפילו לעלות אל ראש ההר (במדבר יד מד). ורבי אחי דבי משה ז"ל פירש הנה עפלה מן עופל ובתן (ישעיה לב יד) שהוא מבצר גבוה, אמר מי שלא ישרה נפשו בו עפלה, כלומר תשים עצמה בעופל ובחן להשגב שם מפני האויב, ולא תשוב לאל ולא תבקש ממנו להצילה, אבל הצדיק לא יצטרך להשגב במבצר, כי באמונתו יחיה: (ה) **ואף כי היין בוגד.** שותה היין, וכן לץ היין (משלי כ א) רוצה לומר שהיה דורש האכלתם לחם דמעה ותשקמו כדמעות שליש, ולא כרבי עקיבא שהיה דורש עוד אחת מעט היא ואני מדעיש את השמים ואת הארץ, אלא מלכות ראשון שבעים שנה, מלכות שניה חמישים ושתים, ומלכות בן כוזיבא שתי שנים ומחצה. מאי ויפח לקץ ולא יכזב, אמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: תיפח עצמן של מחשבי קיצין, שהיו אומרים כיון שהגיע הקץ ולא בא שוב אינו בא, אלא חכה לו, שנאמר אם יתמהמה חכה לו. (סנהדרין צז:).

מדרשי חז"ל

ד) **הנה עופלה לא ישרה נפשו בו.** זה נבוכדנאצר, כיצד, המליך אותו הקב"ה על כל העולם, ולא היה שמח בחלקו ולא היה נפשו כו. והיה מכיט בעצמו ואומר אני מלך. "ואף כי הי"ן בוגד", אמר רב יוסף חמרא מזליה דמריה גרים, שנאמר ואף כי היין כוגד וגו'. (תנחומא).

וצדיק באמונתו יחיה. שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות ושישים וחמש לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים ארבעים ושמונה עשה כמנין איבריו

הַיַּיִן בּוֹגֵד גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה אֲשֶׁר
הִרְחִיב כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ וְהוּא כַּמָּוֶת וְלֹא
יִשְׂבָּע וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם וַיִּקְבֹּץ אֵלָיו
כָּל־הָעַמִּים׃ ו הֲלוֹא־אֵלֶּה כֻּלָּם עָלָיו מָשָׁל
יִשָּׂאוּ וּמְלִיצָה חִידוֹת לוֹ וְיֹאמַר הוֹי
הַמַּרְבֶּה לֹא־לוֹ עַד־מָתַי וּמַכְבִּיד עָלָיו

פִּטְעֵי בַּחֲמַר גֻּבַר יָהִיר
בִּרְשַׁע וְלָא יִתְקַיַּם
דְּאַפְתִּי כִּשְׁאוֹל נַפְשֵׁיהּ
וְהוּא כְּמוֹתָא וְלָא שָׂבַע
וּכְנַשׁ לְוָתֵיהּ כָּל עַמְמַיָּא
וְקָרִיב לְוָתֵיהּ כָּל
מַלְכָוָתָא׃ ו הֲלָא אִלֵּין
כּוּלְהוֹן עֲלוֹהִי מַתְלָן
יִטְלוּן וְשׁוּעֵי חִידִין

רש"י

כלעגר כן כמו של זה שיכנוד כי יינו דלקמיל מלפא ממרא שמה (דניאל ה ה): **גבר יהיר הוא ולא ינוה.** לא יתקייס מדורו ושוהו. שנתגאה ומרד בטעם ממרא להמית כלי זית המקדש ושמה בהם, והוא גרס לו שיהרג ויכלה זרעו של נבוכדנצר, כי גבר יהיר, לן, לא ינוה, לא יתקייס הוא ושוהו: **אשר הרחיב.** נבוכדנצר: **כשאול נפשו.** להשיג כל מלומו כרשב לב: **והוא כמות.** כמלאך המות שמיתו שבע מלחמות, כך זה מיתו שבע בכל קנייניו: (ו) **הלא אלה.** מאר מאלו לעובדו: **כולם עליו משל ישאו, ומליצה ישאו בפיהם,** בלשון חידות בשמיו: **לו.** למו עליו: **ויאמר.** האומר את מליצת החידה: **הוי המרבה לא לו.** זו היא המליצה, מבל על המרבה הון ומלכות ולא לו, כי יטולו מלכי מדי ויטלו את הכל: **עד מתי.** יהיה הולך ומרבה, ומיתו ולא מכביד עליו משא עון כבד

מצודת ציון

היין. איש היין. וכן לץ היין (משלי כ א): **בוגד.** ענין רשע: **גבר.** איש: **יהיר.** גס רוח. כמו דד יהיר (שם כא מ): **ינוה.** מלשון נוה ומדור. וכן נוה משולח (ישעיה מ י): ו) **ישאו.** ענין הרמה: **ומליצה.** כן יקראו אמרים צחים: **חידות.** דבר סתום וקשה החבנה: **הוי.** כמו אוי:

מצודת דוד

אשר הרחיב וגו'. רוצה לומר מתאוה לכבוש כל העולם החתיו, במו שאול הקבר הבולע כל הבריות, ודומה הוא אל המות הבא על בעל חי, ולא ישבע כמוהו: **ויאסוף** וגו'. להיות כולם נכנעים לו ותחת ממשלתו. וכאומר הלא כל המתחזק ומתגאה עם שהוא צדיק, עם כל זה אין ישרות בנפשו, ומכל שכן אשר כל אלה יעשה איך ינקה מן הגמול הראוי: (ו) **הלא אלה.** רוצה לומר באמת יבוא יומו, וכל אלה

רד"ק

שותה היין. ישמח לבם כמו אם שתו יין, כלומר כל רשע ישיב לו האל גמולו אם בקרוב אם ברחוק, כל שכן זה הרשע שותה היין, והוא נבוכדנצר שהיה שותה יין מאר ומשתכר. לפיכך היה מהיר במעשיו ולא יתבונן מה יעשה, והוא היה הורג בלי חמלה, והוא היה בוגד באותם שהיו עמו בשלום, והיה גבר יהיר כלומר גס רוח: **ולא ינוה.** לפיכך לא יעמור בנוה מלכותו לאורך ימים, אלא עד שבעים שנה תכלה מלכותו. או אמר ולא ינוה על נבוכדנצר עצמו, שיצא מנויהו ומהיכלו, כשנטרד מבני אדם והיה עם חיות השדה: **אשר הרחיב כשאול נפשו.** כמו שאמר (ישעיה ה יד) הרחיבה שאול נפשה, והוא כמו השאול והמות שיקבלו המתים לרוב ואינם שבעים, כמו שאמר (משלי ל טו) שלש הנה לא תשבענה: (ו) **הלא אלה כולם.** אלה הגוים שיאסוף אותם אליו, כשיבא שברו ישמחו במפלתו, וישאו כולם עליו משל ומליצה חידות לו, ויש אומרים עליו מליצה, ומשל המליצה וחידותיה הם בעבורו, ואמר זה המשל והמליצה שיאמר כל אחד מהם עליו, הוי המרבה לא לו, הוי לו לזה שהיה מרבה נכסים רבים מאשר לא לו, שהיה שולל גוים רבים: **עד מתי.** וכי היה סבור שלעולם תהיה עומד בידו וביד זרעו: **ומכביד עליו עבטים.** היה מכביד עליו ממון רב, שהוא עליו כמו טיט עב שהיה מכביד

מדרשי חז"ל

של אדם וכו', כא דוד והעמידן על אחת עשרה וכו' בא ישעיהו והעמידן על שש וכו', בא מיכה והעמידן על שלוש וכו', חזר ישעיהו והעמידן על שתים וכו', בא עמוס והעמידן על אחת וכו'. בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה. (מכות כג:).

ה) **גבר יהיר ולא ינוה** וגו'. משרכו היהירים התחילו

אשר יעשה אותם האדם ויחי בהם. ומתוך לוז אדם אם כל כל שלא נאמרו ומקומם מי מעשה מוקומי אם נתן מיים לו אלו הן מוקומי לוים אדם וגו' הם למדת כל היומר תלוים עוברי מ"ר: לדומות את ישראל. כדי שיהו מקבלין מכר לתה מתוגעין עצמן מן הטעירות לשיקן הרבה לכן אנא אדם לוים נריך לעות נמה מלות ומה מלוהות על מקלים ונבנות שמין לן מדם שלוים קל כדי שיקבלו שכר על שמורתן מכן: **גמ'** תנינא. במתכת מנילה אין בין שנת מ"ר: כתרמה. *לשון שכרת מכרת (מדבר מ"ר) ותלוים מה דבר הוא. מתני' דמעילה

והבאת מעבר · פרים הקונים · מקנה מוכרת לוים · ותיקן מיכלותיו נכנסים כמו המזמה · ומזמזמה מלמוני עשר פרים פרים תחר מיפרטו מכל פרים לוין כמו שיקין חקוקים ומדכמיב ומכרון הוצר: מלרים

*אשר יעשה אותם האדם ויחי בהם הוא כלי מלכת כדי מנוים ולא כדי מדם מכל *והישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצות ר"ש בר רבי אומר רדי הוא אומר *רק חזק לבלתי אכול (אר) הדם כי הדם הוא הנפש וגו' ומה אם הדם שנפש של אדם קצה ממנו הפרש ממנו מקבל שכר *גזל ועריות שנפש של אדם בתאוות לוין ומתחדרין הפרש מן על ארת. כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות ר' חנינא בן קשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר *ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: **גמ'** *א"ר יוחנן חלוקין עליו חבריו על רבי חנינה בן גמליאל אמר רב אדא בר אהבה אמרי בי רב תנינן *אין שבח לוים הכפורים אלא שוה דרוני בירי אדם וזה דרוני בהברה ואם איהא אירי ואירי בירי אדם הוא רב נחמן (*בר יצחק) אומר הא מני רבי יצחק הוא דאמר מלקות בחייבי כריתות ליבא דחנינא *רבי יצחק אומר חייבי כריתות בכלל היו ולמה יצאת כרת באחותו לדונו בברת ולא במלקות רב אש אמר אפילו תיכא רבנן זה עיקר דרוני בירי אדם וזה עיקר דרוני בירי שמוט אמר רב אדא בר אהבה אמר רב חלבה בר' חנינה בן גמליאל אמר רב זוסק מאן סליק לעילא וארא ואמר אמר ליה אביי אלא הא דאמר רבי יהושע בן לוי שלשה דברים עשה ביד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על דם מאן סליק לעילא וארא ואמר אלא קראי קא דרשינן הא"נ קראי קא דרשינן גופא א"ר יהושע בן לוי שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על דם [אלו הן] מקרא מגילה ושאילת שלום [בשם] והבאת מעבר מקרא מגילה דכתיב *קימו וקבלו היהודים *קימו למעלה מה שקבלו למטה ושאילת שלום (ה) דכתיב *ותנה בועז ויבא בית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ואומר *ה' עמך גבור חיל *מאי דכתיב ואמר רבי חיא בר יוסף אמר רבי אלעזר בר' יוסי אמר ר' יוחנן בר' יוסי אמר ר' אבאהו אמר ר' אלעזר בר' מקיומת הפעיא רוח הקודש בבית דינו של שם ובבית דינו של שמואל הרמתי ובבית דינו של שלמה בבית דינו של שם דכתיב *ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני *ממנא ידע דלמא כי הכי דאול אידו לגבה אול נמי אינש אחרינא [לגבה] *יצאת בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים: בבית דינו של שמואל דכתיב *לגנבו עני בי נגיד ה' ונגיד משרת את שור כי לקרתי ויאמרו לא עשקתנו ולא רעותנו *ויאמר עד ה' ועד משיחו כי לא מצאתם בידי מאומה ויאמר עד ויאמרו ויאמרו מכבי ליה *יצאת בת קול ואמרה אני עד בדבר זה בבית דינו של שלמה דכתיב *ויען המלך ויאמר תנו לה את הילד ודוי והמת לא תמיתוהו (כו) היא אמו מנא ידע דלמא אינרומא מינרמא יצאת בת קול ואמרה היא אמו אמר רבא מכאן דלמא יהודה כוין דחשיב ידיד ויומי ואתרבו דהוינן מחוקנין דלא חוינן לא מחוקנין שמואל נמי בולחיו ישראל קרי ליה בלשון יחידי דכתיב *ישראל נושע בה' שלמה נמי מדדמא קא מדדמרא והא לא קא מדדמרא אלא גמרא: דרש רבי שמלאי שש מאות ושלש עשרת מצות נאמרו לו למשה שלש מאות וששים וחמש לאין בכנין ימות החמה ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם אמר רב המנונא מאי קרא *תורה צוה לנו משה מורשה הורה בגימטריא

ואבאת מעבר · פרים הקונים · מקנה מוכרת לוים · ותיקן מיכלותיו נכנסים כמו המזמה · ומזמזמה מלמוני עשר פרים פרים תחר מיפרטו מכל פרים לוין כמו שיקין חקוקים ומדכמיב ומכרון הוצר: מלרים

תורה ארי יעקב כל דומים מתרגמים לה כי הוי נרקיקים תורה. אור

כל כך חלש כלו לגמור מלון מן לן מלדם שוחה זוה ולהעמידן כי מדי שחוו מם יקיימו ר"מ מצות הלוי וכן כל שנה דורות של מעמ הולכן ומתעקר לוחה: רב פפא. בפאלמות דלב חלמ' (מלכות מ"ב) וכסי הוה עובדא דבר מפלת הוה לו מכן לחר למכור ונא מדם מחר לפנוי בפשה מסיים קוכא ק"ש ומחר לו מן ל המחפן בכן וכך דמים לא עבוה מפני מסיים קוכא ק"ש כמבור זה מלה הוה ריצה לימנו בדמים הלוו ומוסיף מחר מחר לי בכך יחר לאחר מסיים ק"ש מחר לי עוד המכן דמים מחר לפנוי בשעה לימנה לך (אף) לא רגל על לשונו ויהיתי בעיניו כמתעתע לא עשה לרעתו רעה **שלא ידד לאומנות חבירו ורדפה לא נשא על קרובו זה המקרב את קרובי *נכוח בעיניו נגאס זה הוקיהו המלך שגירד עצמות אביו במטה של חבלים ואת *ירא ה' יכבד זה יהושפט מלך יהודה *שבשעה שהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מכסאו ומחבק ומנשק וקוראלו *(אביאבי) רבי רבי מרי נשבע לחרע ולא יחיר כר' יוחנן *דא"ר יוחנן אזא בתקנית ערי שאבא לכיתי בסמו לא נתן בנשך *אפילו ברכות טובים ושורר על נקי לא לקח כגון ר' ישמעאל בר' יוסי כתיב עושה אלה לא יומוט לעולם *כשהיה רבי מגיע למקרא הזה היה בוכה אמר מאן דעביד לדו לכולהו הוא דלא יומוט הא הדא מעילו ומוט *אמרו ליה מי כתיב עושה כל אלה עושה אלה כתיב אפילו בחדא מיניהו אלא *ראי לא תיכא דבי כתיב קרא אחרינא *אל תטמאו בכל אלה התם נמי דעגוגו בכל אלה דוא דטמטא בחדא מיניהו לא אלא לאו באחת מכל אלה הכא נמי באחת מכל אלו שנה דבר בנתי שמותם ומתמה מי שנה לנו מפם ומתמם מפי שמעון. בהסוכר לת הפועלים (ב"מ קי ס"ב) ומיומה לאחרים בהלמת ואמר לה הלי דמעמיק בתלמת לוכרכת מרגנן ולא מחמי מחמיני לי מלמת מחיי הוה רגיל לנקדק בכן הפעמם מלת מימה: זו חוצאת המה והבנוסת הבלה. דכמיב כמו לכם טוב לנמכת על בית חבל מלכת וגו': בא בשעיה בן אמרץ. כל שעה דורות מר מעה הר: ומתמעטין. חדל נא. מוהה ברכם שלמכר: מקם ויסכון שיכלל בעת בכך מין יעקב לומר מימתי יסכון יכלל בעת בעיניו בעיקים בכון יעקב. מי יקום יעקב. כי קטן הוא קטנים הם הטובים מיהו לדקים מעקב:

מכאן ואילך מפורש רבינו גרשום

חלוק להרגיעו ישראל. שיסח לסם מעמה בעצמן: בשופר גדול וגו'. יהו מהרים בין הטובלי מוכרים: מאברה המתבקשת. ומעמה לאחר אוץ. כאכילת קשואין ודלענין. שם. דלמה פלוניים מקלמים ומקלמים לון מוכלין. מפלטיהו. בית מל דומי: *ומה לעוברי רצונו כך. מתמפחמים לעבודת מלכים שלהם יוכרים בהשקון ושלום יכולל עעוקן לעגו על לחם למה ומה מקום לסם מכר טוב. קרעו בגדיהם. דלעו לעבד הם: הלא אורח המקרא ראשון הוה. כמתוב בספר מלכים: (ב מח) כמה מלמה מה ע"ב: כמה מלמה מה ע"ב: שם. דלמה פלוניים מקלמים ומקלמים לון מוכלין. מפלטיהו. בית מל דומי: *ומה לעוברי רצונו כך. מתמפחמים לעבודת מלכים שלהם יוכרים בהשקון ושלום יכולל עעוקן לעגו על לחם למה ומה מקום לסם מכר טוב. קרעו בגדיהם. דלעו לעבד הם: הלא אורח המקרא ראשון הוה. כמתוב בספר מלכים: (ב מח) שמוכלעות מכיכה לוריה שמכר יחלים לנים מסיה הכר הכיכ נגמות יעב: נקקים מנו כן עמיד לפקקים דכרי מחומים מל הכיה מיכנה בית המקדש בהמכרה כיומיו מלון מלה:

הדרן עלך אלו הן הלוקין ומליקה לה מסכת מכות

מסורת הש"ס

[ברכות ה:] שית מאה ותרי סרי. והיינו דכתיב* תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב: [מלכים א ח:] תגבורתה קרי שית מאה ותלעיה: מפי הגבורה שמענום. דכתיב* [ויל' מחמתי] אמרתיה מתם דבר אלהים דמתים זו ר' שמעון בר אלעזר בר' אלעזר אומר מלמד שהיה רגיל לנקדק בכן אמר לו אמר לו אמר לו מתמי מכתבנו לי מלמת מחיי הו

ושניהם כלים לב׳ השגות. חוש השמע כלי לקבלה. וחוש הראות לחקור השכלית כאומר וראיתי אני בלבי החכם עיניו בראשו. א״כ היכחש פירושם. כי הי׳ ראוי לומר ראה ישראל ואז היינו מפרשים החקירה (יז) השכלית. עכשיו שאמר שמע היא הקבלה והאמונה בה: השלישית כי חכמינו הקדושים וחכמי המשנה והתלמוד הם היודעים אמיתות פי׳ המצות והם פי׳ כמו שפי׳ בעל ספר המצות. כי קראו זה הפסוק קבלת עול מלכות שמים. כי מלכותו בכל משלה ושמו זה הפסוק עשירי למלכיות כי נצטוינו להזכיר י׳ מלכיות ג׳ של תורה נ׳ של כתובים וג׳ של נביאים. ומסיים בשל תורה ובהורתך כתוב לאמר שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ וגו׳. אם כן עיקר זה הפסוק כי אין שם רשות אחד כי אם רשותו יתברך לבד ומלכותו בכל משלה וזהו עיקר עולם הבא ואולי ארבר עוד בזה אם ה׳ גומר עלי. כי אני בבר הבאתי ראיות רבות וטובות וטעמים גדולים וחזקים על כל מה שאמרתי ער הנה בחבור הקצר הזה הלא הם מפורדים ומפוזרים על ספר ררשותי אלא שבוונתי בזה הקיצור להעמיד בקצרה על האמת למבקשיה החיל אשר נגע אלהים בלכם. וכבר נתבאר כי האנשים האלה שמחו ללא דבר בפירוש אלו הפסוקים והתועלת אשר מצאו מענין הרחקת הגשמות. תהלה לאל אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו כי אין פתי וסכל בישראל שנשתבש בו כי הוא כמעט מושכל ראשון ומבשדנו נחזה אלוה כי רוחו ונפשו של ארם היא המנהגת אותו והמחייה אותו והיא המשכלת בתורה ובמצות ומכירה את בוראה ואיננה גוף. וכ״ש המלאכים שאינם גוף ולא כח הגוף. ק״ו עד אין סוף מלך מלכי המלכים מנהיגו של עולם ואם ח״ו המצא ימצא פתי ועם הארץ אשר לא יצייר הדבר זה. או אשה אשר השה אלוה חכמה ולא חלק לה בבינה ולא תובל לצייר מציאות השם כי אם בעל גשם והאשה ההיא הזהר בכל מצות השם יתברך והחשוק בלבה אל יוצרה ותמסור נפשה על תורת ה׳. אחרי שלא עשתה שום עבירה ולא עברה עוד אדרבה סבלה צרות רבות ודעות תהיה מעלתה בלי ספק אצל יוצרה יותר מאלה החכמים בעיניהם כאשר ראית בעיניך מה שכתבתי למעלה. כי הן הנה הנשים הספרדיות באו והביאו את בעליהן (יח) למות על קדושת הש״י. והאנשים אשר היו מהפארים באלו החכמות (יט) המירו את כבודם ביום מר.

מעין גנים

לו שכר עלי׳. וגרלה כי זה גמי טעם שאין לו מופת כהמציאות על כל העיקרים. הוא כדי להרבות שכרינו והכן: (יז) השכליות הגם שתינת שמ״ע יפול על הכנת הלב ג״כ. במקום הזה דאפשר למטעי (לדעתם) שמ״ע הוא שמיעה ממש בקבלה הי׳ יותר מהראוי לומר ראה או הכן. ע״כ ג״ל דכן הוא פירושו שמיעה ממש מפה לאוזן בקבלה הכן ג״ל: (יח) למות על קדושת הש״י. עיין בזה ברמב״ם הי׳ תשובה פ״ג והשגת הראב״ד עליו וע״ש דג״ל דגם הרמב״ם לא קרא מין להמאמין בגשמיות רק למי שעושה זאת בשאט בנפש אבל לעושה בשגגה שאין לו שכל ראב להפסיק ממחשבתו הגשמיות אין בידו עון ומותיו יהיו לרצון לפני ד׳ אב״מ הביאור בזה בחוכך ורוחב: (יט) המירו את כבודם. כבר ראית בעיניך מש״ל שכל נמרץ

בזה

(24)

וזו דאיה גדולה ועצומה שאם לא התחכמו אלא היו מן כת הפתאים הי׳ פתיותם מצלת אותם ושומר פתאים ה׳. אבל אחרי שלא נתפייסו להאמין בקבלה ויצאו אל ההקירה האמינו היסודות אשר בהם (כ) נתייחדנו עם חכמי האומות והפילוסופים וכפרו כל העיקרים (כא) אשר נתבארו במופת בגון שכר ועונש ותחיית המתים או היו מסתפקים בהם. על כן לא מברו את אדמתם נחלת הע״ז על הספק והיו מן כת המשומדים אשר אין להם תקנה:

פרק ששי

להרוס המגדל אשר בנו בני הארם לעקור אבן פינתם יסוד בנינם והיא פסוק רק עם חכם ונבון אחרי אשר האנשים האלה בנו עיר סברותיה׳ ודעותיהם בתורה ותהי להם הלכנה לאבן והחמר לחמר וצורה ברעותיהם הנקלות ויראו מעם הארץ בריותיו של הקב״ה אשר אין רוחם נוחה באלו הפירושים אשר הם מפרשים על דרך השכל. בנו להם מגדל וראשו בשמים להזהר מזעם לשונם בנוי על שני אלה הפסוקים האחד ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון וכו׳ (א) ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. אוי לאזנים שבך שומעות אוי לו לפה קדוש מפיק מרגליות שחשבה לומר הדברים האלה. שומו שמים על זאת ושערו חרבו מאד היהפוך כושי עורו ונמר חברבורותיו באשר הפכו אלה דברי אלהים חיים ומלך עולם. והפרשה הזאת ציורה הפך סברתם כי משה רבינו ע״ה רצה לבאר להם לישראל כי התכלית העליון אשר בעבורו נברא העולם ונתנה התורה. אינו אלא בעשיית המצות על אמתתם כי זה חיוב כל הארם בקטן בגדול ולא ניבר שוע לפני דל. אם חטא איש לפני השם יתבדך אין לפניו משא פנים ברדך מלבי בשר ודם שאם שר וגדול חשוב עשה אחד ממצות המלך אשר לא תעשנה יעבוד (ב) על חכמתו. ולא יעשה כן לאכרים או לפועלים מלך מלכי המלכים הקב״ה עושה להיפך כי ימתול לפתאים וירקדק כחוט השערה על הצדיקים כאמרם חכמים זברונם לברכה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה וזה לגדולת הש״י אשר אין לה קץ כי מלבי ב״ו יצטרכו לשאת פנים לגדולים שבהם פן יקומו כלם עליהם. מלך מלבי המלכים אינו כן. באומר כי ה׳ אלהיכם הוא אלהי אלהים וכו׳ אשר לא ישא פנים וכו׳ בעבור שהוא גדול על הכל. (ג) לא ישא פנים לאותם אלהים

מעין גנים

בזה ואחה תכין: (כ) נתייחדנו. נשתתפנו ל״ל: (כא) אשר נתבארו. ר״ל *) במופה הנכואה והנפיס:

פרק ששי

(א) **ואמרו** רק עם. ר״ל הנה הרשעים האלה תולין סברתם בפסוק הזה שהעיקר הוא החכמות והשמירה והעשי׳ שבמצות הוא רק לתכלית החכמה ממילא כאשר ישיג החכמה הגדלית לדעתו ברמז המצוה אזי הוא פטור מן המצוה: (ב) על חכמתו. ר״ל יעבור ויסלח לו עבור חכמתו. (ג) לא ישא פנים לאותם אלקים

*) לולי דבריו הי׳ יותר נראה שחסר תיבת לא ול״ל לא נתבארו

לרפואה ממשיכין [החיות] באותיות של רפואה, כי הוא המפתח לרפואה, כי כל החורה שמותיו של הקב"ה, והם [דהיינו] האותיות ממשיכין לו חיות להשם, שהוא הלבוש של החיות, וזה את שם, הוא חיי, את חם הוא בני, שאי אפשר בלא חימום, ואת יפת הוא מזוני, שהבריות נראות יפות.

זכרון זאת, תבוא[ז]

(ו, טז) **צדר תעשה לתבה. שמעתי מהרב הקדוש המגיד מו"ה יחיאל מיכל** ז"ל ע"ז להבין, הלא החודה נצחיות ומאי דהוי הוי, [ופירש] דבא לרמז דהארם צריך לדבר דבורים בדחילא ורחימא, ולהביא אותם לעולם המחשבה הנקרא בינה, ובינה נקרא אם כמ"ש בזוהר (ח"ג סה, רצ) כי אם לבינה תקרא, וזהו שאמר צהר תעשה לתבה, ד"ל לחבה של תורה ותפלה תעשה בהירות מעולם המחשבה, עכ"ד ודפח"ח.

אודח לתיים[יא]

מאן מלכי

י. ושם בפרשת בא איחא וז"ל: שמעתי מהרב המגיד מזלאטשוב שיחי' שבאותיות של רפואה יש החיות של דפואה, כי בל החורה היא שמותיו יח', והתורה היא אוחיות, וכן כיוצא בזה, ע"כ. ומסיים שם וזה למען תספר בגו', וירצתם ע"ד זה אחם נמי כי אני ה' כי יתמשכו אוחיות שורש של גאולה והצלה ורכוש ונסים ונפלאות, וזה ויידעתם כי אני ה', וגו'.

ובספר באר משה פ' בא מהאדמו"ר מאוזדרוב זצקו"ל, מוסיף וכזה"ל, ומקור לדברי קדשו הוא בחז"ל (שוחר טוב פ"ע) עה"כ: למנצח לדוד להזכיר, זכדו נפלאותיו שעשה עמכם בכל עת ולא גאל את ישראל ועשה עמהם אלא בשביל שיהיו מזכירים נפלאותיו, אמר דוד אם כן אני מזכירו למנצח לדוד להזכיר אלקים להצילני ע"כ.

ובספר תולדות אדם להרה"ק רבי יהושע מאוסטראווא זצ"ל וז"ל: בשם המגיד הקדוש מזלאטשוב זצללה"ה, דהנה באותיות של כל דבר יש חיות של הדבר ההוא, היינו באותיות של רפואה יש חיות של דפואה, ובאותיות של גאולה והצלה יש חיות של גאולה והצלה וכו'.

ובספר זאת זכרון פרשת נצבים כתב בזה"ל: שמעתי מהרב המגיד מזלאטשוב שיחי' ששם כל אדם הוא לבוש לחיות שלו, על כן כשמתפללין על אדם בכל מקום והוא במקום אחר, אינו מזכירים כי אם שמו בדפואה, ע"י אותם אותיות של הדפואה הם הלבוש של אור הרפואה, ממשיכים הדפואה להאדם ובא לו חיות חדש לתוך שמו, ומי שיש לו חיות הדבה צריך לו לבוש גדול יותר להחיות, בדרך משל.

ועיין עוד מזה הענין לעיל בפרשת בראשית עה"פ וכל אשר יקרא לו האדם וכו' בשם דברי משה, ולקמן בפרשת שמות עה"פ וחרא אותו כי טוב בשם דברי אמת עיי"ש.

יא. ועיי"ש עוד. - ונראה בדרך הזה לסיים כל הפסוק ואל אמה תכלינה מלמעלה ופתח התיבה בצדה תשים תחתים ושנים ושלשים תעשה, להבין כנ"ל מה דהוי הוה, והנה כפי הנ"ל דבא לרמז דהארם צריך לדבר דיבורים בדו"ד ולהביא אותם לעולם המתשבה הנקרא בינה, ובינה נק' אם, ר"ל צוהר תעשה לתיבה של תורה ותפילה תעשה בהידות מעולם המחשבה, וזהו ואל אמה וכו', ואל אם ה' תכלינה מלמעלה ר"ל אם ה"א אחרונה שהיא הדיבור שם תכלינה, והנה הרב הקדוש המגיד זצלה"ה אמר בשם הבעש"ט זללה"ה שמ"ש בזוהר שדנין את האדם בכל היכל דהיינו הדיבורים ואותיות התפלה, הנקרא היכלות שם דנין את האדם אם כדאי הוא לכנוס בתוך הדיבורים ואותיות התפלה ואם אינו כדאי מגדשין אותו היינו ששולחין לו מחשבה רעה ודוחין אותו ע"כ, ולפ"ז צריך האדם כשבה אליו מחשבה רעה ר"ל לפשפש במעשיו ולהתחרט על עונותיו שיוכל לבא בדבוריו לעולם המחשבה וז"ש ופתח התיבה ד"ל פתיחת תיבת הדיבור בצדה תשים, דאמרו רז"ל במס' מנחות (דף כ"ט) למה רגל ה' תלוי אם חוזר בו ליעול בהך, וזהו בצדה בצד ה' תשים ר"ל בתשובה וחרטה על כל עונותיו, והנה הרב המגיד זללה"ה אמר שהאדם שאין יבול לכוון כוונות התפלה צריך לחשוב שיש באותיו' ג"כ טעמי' ותגין ונקודות המרומז לד' עולמות ע"כ, ויש טעמים ונקודות למטה באותיות,

(ו, כא) **ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה.** בשם הרב הקדוש רבי יחיאל מיכל מזלאטשוב זצללה"ה, אמר הקב"ה לנח שהוא בחי' צדיק, וכן אומר הקב"ה תמיד להצדיק, ואתה קח לך, להודיע שהכל עומד לפני הצדיק, ואין חסר כי אם רצון שירצה ויכין עצמו ליקח, כאלו הדבר עומד לפניו מוכן, ואומר והיה לך ולהם לאכלה פירוש שהצדיק צריך ליקח לעצמו ולהשפיע עוד לכל העולם, ולפרנסם בהשפעה טובה ומרובה ממקור הברכות, כי לאו כל אדם זוכה שתהיה פרנסתו מצוי לו כמ"ש (קידושין פ"ב:) הרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי, אבל הצדיק שלא פגם יקח לעצמו וגם לכל העולם.

יד אהרן[יב]

(ו, ז) **ויבא נח אל התיבה מפני מי המבול.** בשם הקדוש רבינו

מאן מלכי

ובאמצע האותיות, ולמעלה מהאותיות, וכן תגין למעלה, וז"ש תחתים שנים ושלשים תעשה.

ובספר גדולת מרדכי פרשת נח: דהנה כשאדם עומד להתפלל צריך להתיישב את עצמו מקודם לפני מי הוא עומד, וצריך לידע שפלות עצמו ויעמוד באימה ובידאה, ואז יוכל לדבר דיבורים בקדושה ובטהרה, כאשר נדפס בשם הרב המגיד ר' מיכל מיאמפולא צהר תעשה לתבה, צוהר לשון בהירות היינו שיעשה לכל תיבה אור ובהירות.

יב. ובנו הרה"ק רבי יצחק מראדוויל זי"ע כותב בספרו אור יצחק פרשת נח: ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה, אחיי אהוביי ראו מה שהאיר לנו התורה הקדושה, שהפסוק הוא מלא פליאות ומה זה ואתה שהוא דיבר עם נח והל"ל קח לך מכל מאכל, ותיבת מכל גם כן מיותר, ותיבת לך גם כן מיותר והיה די לומר קח מאכל, ועוד אשר יאכל ג"כ מיתר, ועוד מה זה הלשון של ואספת אליך שזה מובן ממילא, ועוד והיו לך ולהם לאכלה בחדאי מיותר, כי בלתי אכילה אי אפשר, והיה די לומר קח מאכל אל התיבה, והספר תורה כשמיותר אות אחת היא פסולה, ועוד מה זה שנאמר ויעש נח באשר צוה אותו אלקים כן עשה, ומשמע שלא עשה זה אך מצד שצוה אזתו אלקים, ובלא זה לא היה לוקח מאכל, וד"ל.

אחיי התורה הקדושה היא עצמותו יתברך, ועל ידי התורה וצדיקי הדור אנחנו דבקים בו יתברך ממש, וכמ"ש (חגיגה יב:) עמוד אחד בעולם וצדיק שמו על הצדיק העולם עומד, ומצד הדינים אין העולם יכול לקבל השפע מן הבריכה העליונה, ועל ידי הצדיק שהוא הצנור המקבל ומשפיע לעולם כמ"ש בגמרא (ברכות יז:) כל העולם לא ניזון אלא בשביל חנינא בני, ובאמת הצדיק הוא ממאס בדברי נשמיות, ווה הצדיק שעושה בכל אלה מה שאנחנו עושים, היינו אכילה ושתיה ומשגל, ובמחשבתו הטהורה הוא מקושר באין סוף האמתי ומקשר כל אלה להמקור, הוא המקבל ומשפיע.

וזה שאמרנו הוא ישופך ראש, היינו הצדיק שהוא בחינת ישראל, שתיבת ישראל הוא לי ראש, שכל דברי הגשמיים שעושה הצדיק, בראשו הוא מקושר באין סוף אמתי, ואמר להנחש הוא ישופך ראש וד"ל, וזה לי ראש, שהראש של הצדיק הוא לי, וזהו עבודה תמה שמרמזת לנו התורה הקדושה, אבל הצדיק שישב סגור ומסוגר ואינו נהנה משום דברי העה"ז אין עבודתו תמה ואינו יכול להשפיע כל כך, כמ"ש בפרשת וישלח אצל יעקב שאמר עם לבן גרתי ע"ש באריכות, לכן הצדיק צריך שיהנה מדברי העוה"ז, ובל עשיותיו הם בקדושה ובטהרה לזה הוא הצנור לקבל ההשפעה ולהשפיע בעולם, וד"ל.

וזה ואתה, הוא בחינת צדיק, כמו ואתה תצוה, ואתה צדיק על כל הבא עלינו, הוא, ואתה קח לך מכל מאכל, שכל דברי עוה"ז נקרא מאכל כמו אכלה ומחתה פיה (משלי ז כ), כי אם הלחם אשר הוא אוכל (בראשית לט ו), ומאכל נקרא תענוג ויחוד כמ"ש הזוה"ק (זח"ג רכו.) אכלו ריעים שתו ושברו דודים זו ק"ש ור"ל. וכן ואתה צדיק קח לך מכל מאכל הוא מכל דברי עוה"ז, ואשר יאכל סתם, ואספת אליך כל התענוגים הם אליך באסיפה שהוא לשון טהדה, כמו ואחר תאסף (במדבר יב יד), ויהיה לך ולהם לאכלה, אתה תקבל ההשפעה ותשפיע לכל הברואים, ובזה יבא לנבון הפסוק ויעש נח כאשר צוה אתו אלקים, הוא הצדיק הדור כאשר צוה אותו אלקים כן עשה ולא להנאת עצמו למלאות תאוותו כמו שהמון עם עושים, ודוק והכן.

ר' **יחיאל מיכל** מזלאטשוב ז"ל, ויבא נח וגו', ופירש"י ז"ל אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבא המבול, עד שדחקוהו המים עכ"ל. והלא פלא גדול לחשוד את נח הצדיק שהיה מקטני אמנה בהשי"ת ח"ו, ונ"ל דהנה תיבת אמונה יש לו שני פירושים, א' כפשוטו האמנת הדבר שבוודאי יהיה כך, עוד יש לומר אמונה מלשון ויהי אומן את הדסה (אסתר ב), והוא לשון המשכה וגידול, כי באמונה יש כח זה שעל ידי האמונה יומשך הדבר הזה ממקודו ויבוא, היינו ע"י שהוא מאמין בהש"י ובוטח בו באמונה שלימה על שום איזה דבר, אז נמשך הדבר ההוא ובא בשלימות.

והנה נח הצדיק בוודאי האמין בשלימות בכל אשר דיבר אליו השי"ת, בכל לבבו ובכל נפשו בתמימות כדרכו הטוב מאז דמקדם, אך בדבר זה היה ירא להאמין באמונה שלימה בכל לבבו, כי אולי יהיה הוא הגורם להבאת המבול, היינו ע"י שלימות אמונתו יומשך בוודאי מזה הבאת המבול, ולא היה יודע איך ליתן עצות בנפשו מה לעשות, וזהו שפירש"י ז"ל מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין, ד"ל באמת היה מאמין, רק שירא להאמין בשלימות שהשי"ת יביא המבול, כי אולי יהיה הוא הגורם לזה וכנ"ל, עד שדחקוהו המים כו', והבן היטב ודפח"ח.

אוהב ישראל [יג]

(ח, א) **ויזכור אלהים את נח ואת כו' עד וישובו המים.** בשם אביו

מאן מלכי

יג. ובנו הרה"ק רבי יצחק מראדוויל זי"ע, כותב בספרו בזה"ל: ויבא נח ובניו אתו אל התיבה מפני מי המבול ופרש"י ז"ל נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין עד שדחפוהו המים אל התיבה, ואיך שייך שלא האמין שיבא מבול, ומשמע שלא האמין בה' והא היה צדיק תמים, ובוודאי כוונת רש"י לא היה עפ"י פשטות שמקטני אמנה היה ח"ו, ובוודאי האמין בה' שיבא מבול, ועפ"י האמת כמו שאמר **אבי הקדוש** ז"ל אמונה הוא לשון המשכה, כמו ויהי אומן את הדסה, אמונה הוא הצינור, האדם כמו שהוא מאמין כך יכול אדם להמשיך אליו כל הטובות וכל הברכות מן המקור, והוא דבר עמוק, וכמו שאמרו (יל"ש משלח ר"מ) שלא נגאלו ישראל אלא בשביל אמונה, לזה אמר משה (שמות ו יב) הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה, והוא פלא מרע"ה אדון הנבואים אמר לכביכול ב"ה, איך ישמעני פרעה, דבוודאי ידע היטב שכביכול ב"ה הוא הבל יכול וישמע פרעה בע"כ, וישלח את בני ישראל, וזה שאמר ואיך ישמעני פרעה, כוונתו היה בזה שאמרו שלא נגאלו ישראל אלא בשביל האמונה, ומקוצר רוח ועבודה קשה כתיב ולא שמעו אל משה, לזה אמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה, והוא בלחי אפשד שישלחם מצד שהגאולה הוא בזכות האמונה, וכמו שאמר **אבי** ז"ל, והם לא יאמינו לי ואיך ישמע אלי פרעה שישלחם ואני ערל שפתים שאין לי צורך לדבר אל פרעה, כי זאת ידע שפרעה בוודאי ישלחם בעל כרחו וישמע תיכף, אך באופן זה כשישראל יאמינו לי וישמעו אלי, וישמע אלי פרעה בוודאי, אבל כמ"ש שהם לא האמינו לי ולא שמעו אלי, איך יכול להיות שישמע פרעה, דהוא בלחי אפשר וד"ל, ודצונו היה שכביכול ב"ה ישפיע לבני ישראל אמונה שלימה שיאמינו שיוציא אותם מארץ מצרים, וממילא ישמע אליו פרעה והבן.

ויבא לנכון מה שפרש"י ז"ל שנח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין, ואמר המדרש שמשה אמר לנח אני גדול ממך שהצלתי את דורי ואתה לא הצלת אח דורך, ובאמת נח איש צדיק תמים היה וביכלתו היה להציל את דורו כמ"ש אמונה היא המשכה, לזח הכניס א"ע בקטנות האמונה ולא היה מאמין שיבא מבול, בכדי שלא להמשיך המבול, ולא רצה לכנס אל התיבה, ואמר בלבו כביכול ב"ה רוצה להציל אותי ולא האמין שיבא מבול ובזה יציל את דורו, לזה כוון רש"י ז"ל שהיה מאמין ואינו מאמין בזה העצה יציל את עצמו ואת דורו וד"ל, וזה שאמר לו משה אתה לא הצלח את דורך, ובאמת בזה העצה יכולת היה בידך להציל את דורך, אך בזה

הה"ק **רי"מ** זצלה"ה וקשה למה כתב על הארץ הרי הי' כולו מים, ועוד למה היה צריך עוד רוח הרי בלא רוח היה יכול לעשות שלא יהי' עוד מים אלא הכלל שהתורה לומד את האדם שילך בדרך הישר וכשרוצה לילך בדרכי התשובה צריך להרחיק הארציות מחמת שצריך בעוה"ז אכילה ושתיה וזיווג אלא שצריך להיות בהדרג' לשמור א"ע מתאוה יתירה, כמ"ש הרב ר' **זאב מזיטאמיר** בס' אור המאיר ע"פ (במדבר י"ג) ארץ אוכלת יושביה אכלת לשון כליא יושביה ל' עיכוב כמ"ש ותשבו בקדש (דברים א') דהיינו שצריך לעכב הארציות וכשהשי"ת רוצה לעזור את האדם לילך בדרכי התשובה מוציא רוח טהרה על האדם כמ"ש מוציא רוח מאוצרותיו (תהלים קל"ה) ואז הולכים מאתו כל הדיבורים רעים ובאים כל הטובות ועתה פי' הפסוק כך ויזכור אלהים את נח מחמת שהיה טהרה על הטומאה מחמת שזכר אותם וישכו המים היינו הצרה שנעשה כלו טוב ובא לציון גואל.

הפארת צבי זאב-מבנו הה"ק רבי זאב מזבאריז זצ"ל [יד]

מאן מלכי

שהאמנת קצת המשכת את המבול, ברורי לא האמנתי כלל וירעתי שמאתו לא תצא הרעות, והתפללתי והצלתי את דורי, אבל אתה האמנת ולא התפללת לא הצלת, ובזה שהאמנת המשכת את המבול, לזה כוון רש"י ז"ל ברוח קדשו שנח מקטני אמנה היה, עד שדחפוהו המים אל התיבה והבן.

(אור יצחק, נח)

והצדיק רבי יהושע העשיל מרימנוב ז"ל כותב וז"ל: ויבא נח וגו' ופרש"י וכו', ויש להקשות קושיא עצומה איך שייך לאמר על נח שהיה מקטני אמנה, והכתוב מעיד עליו שהיה צדיק תמים, ושמעתי בשם הרב הקדוש מורינו יחיאל מיכל מזלאטשוב ז"ל, וז"ל: ככר ירוע כי אמונה הוא מלשון המשכה כמ"ש ויהי אומן את הדסה, ובאמת הוא כך שמי שמאמין באמונה שלימה שהבורא ית"ש הוא כל יכול ואין מעצור לד' מהושיע, אז על ידי אותו האמונה יכול להשיג ולהמשיך לעצמו מהשי"ת כל מבוקשו לטובה, כמו שפרש"י ז"ל לא נגאלו ישראל ממצרים אלא משכר אמונה שנאמר ויאמן העם, היינו שע"י האמונה המשיכו על עצמם את הגאולה, ובודאי נח מתיירא להתמיד את האמונה הזאת ולהחזיקה בלבו חמיר בכל עת, כי היה מתיירא שמא ע"י אמונתו ימשיך ויקרב שיבא המבול חיכף, ולכך הקטין אמונתו, עד שראה המים באים אז החזיק באמונתו ונכנס לתיבה, כי ראה כי כלתה עליהם הרעה מאת המלך מלכו של עולם, וזה שפרש"י נח מקטני אמנה היה, ר"ל שהקטין אמונתו, מאמין ד"ל אמת שהיה מאמין גדול כשאמר לו הקב"ה, אבל אינו מאמין באמונה שלימה עד שדחפוהו המים, וראה שהגיע עת בא דברו, אז החזיק באמונתו הראשונה בהמירות, עכ"ל הצדיק.

(תורה חכמים, נח)

ועיין עור לקמן בפרשת שלח מזה הענין בשם שפחי צדיקים עה"פ מבלתי יכלת ה' להביא את העם הזה אל הארץ.

יד. ועיין בהגהות ברזין דאורייתא אות י"ד שחולק על תפארת צבי זאב שמציין על מאמר זה בשם אביו

ואומר שבב"י שחח"י נראה שהוא רברי עצמו. וכן מסתבר ומוכח שהרי אמר בתוכו בשם בעל אור המאיר, ובאם היה בשם אביו בודאי לא היה אומר בשם הרב אור המאיר, והנה מזה משמע שהמה דברי עצמו, ועיי"ש עור בהגה"ה (י"א) שבאור המאיר הביא ששמע זה מהמגיד ז"ל, וכאן הביאו בשם אור המאיר, וסיים שם (בהגהות) שכוונתו על רבינו מהר"ב מ"מ רק"ק מעזריטש.

ובספר מים רבים מביאו בשם תפארת צבי זאב שהוא בשם אביו.